

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Jakub Drápal

Přiměřenost trestání s ohledem na majetkové poměry pachatele
Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S. J. D.

Katedra teorie práva a právních učení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 23. dubna 2015

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Jakub Drápal

Poděkování:

Je mnoho osob, bez kterých by tato práce nevznikla, resp. daleko obtížněji. Patří mezi ně zejména vedoucí mé diplomové práce, doc. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D., pod jehož vedením jsem nad prací přemýšlel a psal ji přes tři roky, doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D., se kterým jsem konzultoval trestněprávní část, předsedové Obvodního soudu pro Prahu 2 a Okresního soudu v Jeseníku, kteří mi umožnili studium podkladových materiálů, soudci těchto soudů, kteří byli velmi otevření během rozhovorů a umožnili mi nahlédnout do praxe, i pracovníci těchto soudů, kteří provedli selekci spisů. Všem zmíněným patří velký dík.

Použity jsou právní předpisy účinné k 13. dubnu 2015.

Obsah:

0. Úvod	5
1. Formální a materiální rovnost	7
2. Jeremy Bentham	11
3. Ekonomická analýza práva	13
3.1. Law and Economics	13
3.2. Progresivní pokuta	16
3.3. Extrémní případy v pojetí Law and Economics	17
3.4. Pokuta či poplatek?	18
3.5. Souběh morálního odrazení a pokuty	19
3.6. Konkurence několika sankcí	21
4. Ústavní soud	23
4.1. Obecně o rovnosti	23
4.2. Likvidační pokuty	25
4.3. Přiměřenost trestání k majetku	26
4.4. Další vývoj	29
5. Správní právo	32
5.1. Správní delikty	32
5.2. Judikatura ve správních věcech	34
5.2.1. Porovnání judikatury Nejvyššího správního a Nejvyššího soudu	34
5.2.2. Judikatura Nejvyššího správního soudu	35
6. Trestní právo	39
6.1. Vývoj trestněprávních ustanovení	39
6.2. Účel trestního práva	42
6.3. Judikatura Nejvyššího a Ústavního soudu v trestních věcech	43
6.3.1. K trestnímu zákonu z roku 1961	43
6.3.2. K trestnímu zákoníku z roku 2009	48
6.3.3. Společná kritika judikatury Nejvyššího i Ústavního soudu k peněžitým trestům	51
6.4. Podmíněné zastavení, narovnání	53
7. Soukromé právo	56
8. Evropské právo	59

8.1. Rada Evropy	59
8.2. Evropská unie	60
9. Praktická část – Analýza ukládání peněžitých trestů	63
9.1. Nová koncepce denních pokut	63
9.1.1. Zákonná úprava	63
9.1.2. Nedostatky při zavedení denních pokut	64
9.1.3. Následné analýzy	68
9.2. Analýza ukládání peněžitých trestů v praxi	69
9.2.1. Metodologie	69
9.2.2. Zjišťování majetkových poměrů	71
9.2.3. Vztah mezi denní sazbou, peněžitým trestem a příjmem	73
9.2.3.1 Obvodní soud pro Prahu 2	73
9.2.3.2. Okresní soud v Jeseníku	75
9.2.4. Množství uložených peněžitých trestů	77
9.2.5. Rozhodování jednotlivých soudců	79
9.2.6. Další výsledky	80
9.2.6.1. Obvodní soud pro Prahu 2	80
9.2.6.2. Okresní soud v Jeseníku	82
9.2.7. Vývoj rozhodování soudců v čase	83
9.2.8. Názory soudců	86
9.2.8.1. Obvodní soud pro Prahu 2	86
9.2.8.2. Okresní soud v Jeseníku	88
9.2.9. Závažnost peněžitého trestu	89
9.3. Vývody praktické části	92
10. Závěr	94
11. Bibliografie	96
12. Shrnutí, Summary, Klíčová slova, Key Words	101

0. Úvod

Situací, kdy si říkáme, že bohatý by měl dostat vyšší pokutu než chudý, pokud poruší určité pravidlo, vnímáme každý den několik. Proč si toho všímáme? Nikdo by neměl mít možnost kupovat si porušení zákona. Tuto skutečnost vyjadřuje jak přestupkový zákon, tak trestní zákoník, jak je rozebráno níže. S principem přiměřenosti peněžité sankce k majetku pachatele souhlasí i 60 % z českých studentů.¹

Efektivita je jedním z klíčových pojmů, který dnes ovládá politický i právní systém. Ať se již jedná o efektivitu řízení (stát jako firma), efektivitu vynaložených prostředků (skrze nesčetné audity) či efektivitu trestního systému (míra recidivy). Efektivita odpovídá na otázku, jaké by právo mělo být – takové, které dojde k svému cíli. Úspěch je dnes vnímán jako jeden z hlavních měřítek správnosti práva. Jak měřit efektivitu peněžité sankce? Odrazením? Dostatečným pocitem potrestání jedincem i společností? Zvolíme-li tyto faktory, pak se musíme nutně začít zabývat otázkou, zda má být peněžité sankce přiměřená k majetku pachatele či nikoli.

I z důvodu, že se zvyšují rozdíly mezi jednotlivými příjmovými skupinami, nabývá na významu otázka, zda má být trest rovný v absolutní či relativní výši. Je to také otázka spravedlnosti? V některých případech může být.

Klíčová otázka, kterou si kladu, tedy zní: „Má být peněžité sankce přiměřená k majetku pachatele? Popřípadě má se tento princip aplikovat ve všech právních odvětvích, či jen v některých nebo jen za určitých podmínek? A jaká je praktická aplikace tohoto principu v těch odvětvích, kde je jednoznačně zaveden?“ Na ně jsem se snažil najít odpověď níže.

Svoji práci začínám rozbořem formální a materiální rovnosti, tedy filozofickou otázkou, zda vůbec je spravedlivé brát v potaz majetkové příjmy. Na ně navazují myšlenkami Jeremyho Benthama a jednotlivými názorovými proudy v rámci směru Law and Economics. Poté rozebírám jednotlivá právní odvětví společně s judikaturou, která se k nim vztahuje – ústavní právo, správní právo, trestní právo, soukromé právo a evropské právo.

Druhou část mé diplomové práce tvoří analýza ukládání peněžitých trestů ve formě denních pokut, které reprezentují přímou úměru mezi majetkem pachatele a výší trestu.

¹ SOBEK, T., MONTAG, J. Should Paris Hilton Receive a Lighter Prison Sentence Because She's Rich? An Experimental Study. *Kentucky Law Journal*, 2015, roč. 103, č. 1, str. 93-125.

Analyzován je jak koncept denních pokut, tak celkové výše peněžitého trestu, rozdíly mezi soudci i skutečnosti, které vedly k současnému stavu, který není v souladu se zákonem.

1. Formální a materiální rovnost

Pokud má být pokuta přiměřená majetku pachatele, jedná se o rovnost mezi pachateli – nebo diskriminujeme či pozitivně zvýhodňujeme některé skupiny obyvatelstva? Vezmeme-li v potaz pouze princip rovnosti, k jakému výsledku dojdeme?

Co je to rovnost? Podobně jako když mluvíme o spravedlnosti, tak cítíme, co je rovnost. Vyjádřit to ale přímo nejde. *„Rovnost je tak vždy nutně rovností v něčem, v určitém segmentu či určité problematice, poměřování vždy ve vztahu k nějakému dobru či břemenu v rámci společnosti. ... tedy otázka, kdo je s kým, přinejmenším nominálně, roven či srovnatelný.“*²

Obecně se považují za dva základní přístupy rovnost formální a materiální. Formální rovnost je *„postavena na základní premise, že spravedlivě znamená všem stejně, ctí jednotlivce tím, že mezi nimi nečiní rozdíly. ... je kategorií abstraktní a individualistickou; nebere v potaz pozadí jednotlivců, sociální původ či dynamiku vývoje. Je to rovnost „statická“, zmražená v čase a prostoru – omezuje se na rovné zacházení se všemi srovnatelnými jedinci v jeden časový okamžik ... formální rovnost se zajímá pouze o rovnost de iure; rovnost de facto, tedy srovnatelný dopad na situaci jednotlivých jedinců, je mimo dosah její pozornosti.“*³

Byť je toto vyjádřeno na první pohled jednoduše a jednoznačně, v praktické situaci toto příliš nepomůže. Následující otázka totiž zní *„Co je stejné? Co je s čím srovnatelné?“*⁴ Tato otázka je kladena znovu a znovu. Stejně se ptal Hans Kelsen i H. L. A. Hart: *„dokud nestanovíme, jaké podobnosti a jaké rozdíly jsou relevantní, zůstane věta ‘Posuzuj podobné případy podobně’ pouhou prázdnou formou.“*⁵

Pavel Höllander k tomu správně dodává, že formální spravedlnost je důležitá, bez ní nelze vůbec uvažovat o spravedlnosti. Nicméně pro formulování *„relevantních a akceptovatelných hledisek odlišování subjektů ... i formulování předmětu*

² BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 7.

³ Ibid, str. 11.

⁴ Ibid, str. 12.

⁵ HÖLLANDER, P. *Filozofie práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 333, podle HART, H. L. A. *Pojem práva*. Praha: 2004, str. 161.

spravedlnostních úvah“ je nutné jít dál. Nelze se spokojit pouze s odkazem na formální rovnost.⁶

Podle čeho tedy určíme množinu prvků, které budeme považovat za stejné? Mohou být brána v potaz dvojce kritéria. „*Za prvé při posuzování srovnatelnosti je klíčový účel, pro který srovnáváme, a množina vlastností, které bereme při srovnání v potaz. ... Za druhé, srovnatelné prvky v rámci jedné množiny nejsou od okolního světa neprodyšně uzavřeny.*“⁷

Co toto znamená pro otázku proporcionality trestání k majetku skrze prisma formální rovnosti? Jedná se zejména o zohlednění účelu trestání. Zde musíme jít více do hloubky a neptat se jen na otázku trestání, ale zaměřit se na odlišné druhy trestání. Mluvíme-li o trestním právu, pak se zde řídíme primárně hlediskem individualizace trestu vůči pachateli, což bude níže odůvodněno. Účelem je přizpůsobit sankci pachateli, aby byl do budoucna odrazen, aby jej trest zasáhl přesně takovou silou, kterou účinně pocítí. Účelem peněžitého trestu v tomto případě by bylo, aby každý dostal relativně stejnou pokutu za stejný čin.

Opakem by byla situace, kdy by se trest měl přizpůsobit jen jednání, osoba pachatele by nehrála roli. O podobnou situaci se může jednat v některých případech správního trestání, viz níže. V takovém případě by účel trestání spočíval v tom, aby každý dostal absolutně stejnou pokutu za stejný čin. Je tedy zřejmé, že pouhý požadavek formální rovnosti na obecnou otázku přiměřenosti trestání k majetku neodpoví.

Jediná odpověď zní, že je potřeba posuzovat odlišně různá právní odvětví a to primárně na základě účelu trestání, což lze posuzovat ne jen na základě právních předpisů, ale i společenské nálady a mnoha dalších faktorů. Toto je tedy možná cesta: Tázat se vždy, jaký účel trestu má určitá trestní norma. Má-li za cíl působit na jednotlivce, je vhodné jí přizpůsobit jednotlivci. Má-li za cíl vyrovnávat spáchané zlo ve světě a být odpovědí na zločin, poměry jednotlivce jsou nedůležité. Oponovat tomuto rozdělení s tím, že některá pravidla tu jsou odedávna, je nerozum. „*Každé na první pohled neutrální pravidlo či právní ustanovení má nutně nějakou historii, kulturní pozadí a je výsledkem*

⁶ HÖLLANDER, P. *Filozofie práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 334.

⁷ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 12 a 13.

hodnotového úsudku.“⁸ Tedy, „hodnotová volba pro určitý typ rovnosti ve společenské situaci A neznamená, že stejný typ rovnosti je nutně aplikovatelný na situace B, C a D.“⁹

Dostáváme se tak do situace, kdy na základě formální rovnosti mohou politikové rozhodovat o tom, zda budou majetkové poměry pachatele brány v potaz či ne tím, že rozhodnou o účelu daného trestu. Argument formální rovnosti se tak podřazuje politickému rozhodnutí, není mu nadřazen a neutváří jej. Samozřejmě, přiklonil-li by se právní názor k tomu, že určitý účel trestání je přirozenoprávní a nemůže být od trestání odtrhnut, pak by formální rovnost byla nadřazená politickému rozhodnutí. Pouze zprostředkovaně skrze účel trestání, ale nikoli sama o sobě.

„Rovnost v materiálním smyslu jde nad rámec stejnému stejně v jednom okamžiku. Situaci posuzuje v její dynamice a kontextu. Jejím obsahem není jenom stejné zacházení v okamžiku distribuce určitého statku (rovnost de iure), ale též posouzení dopadu na reálnou situaci jednotlivce (rovnost de facto). ... Požadavek rovnosti není, jako v případě rovnosti formální, vnímán jako abstraktní kategorie spravedlnosti, ale jako kontextuální pojem, který bere v potaz skutečnou situaci jednotlivce, jeho pozadí, vzdělání, schopnosti, možnosti a především skutečný dopad, který může na první pohled abstraktní a nestranné pravidlo mít. Materiální rovnost umožňuje vytváření „privátních právních režimů“.“¹⁰

Z pohledu materiální rovnosti by trestání muselo jít u každého provinilce plně do hloubky a brát v potaz každou jeho individualitu. Majetkové poměry by byly nedílnou součástí tohoto zkoumání, zejména při zvažování peněžitého trestu.

Předmětem posuzování tak musí být vazba mezi prostředkem (trestem) a účelem, který má úprava zajistit. Navíc by se měla posuzovat také efektivita, tedy vhodnost a potřebnost.¹¹

Rozdělení mezi materiální a formální rovnosti tak není přímo zřejmé. Je-li účelem trestního práva individualizovat, pak z hlediska formální rovnosti (všem stejně) musíme posuzovat srovnatelné situace na základě individuálního posouzení. Tím však bereme

⁸ Ibid, str. 12.

⁹ Ibid, str. 10.

¹⁰ Ibid, str. 17.

¹¹ HÖLLANDER, P. *Filozofie práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 366.

v potaz jednotlivé individuality a dostáváme se do sféry materiální rovnosti, tedy vytváříme privátní právní režimy. Individuality však musíme brát v potaz, protože jedině skrze účel ustanovení můžeme najít srovnatelné situace, u kterých můžeme říct „Všem stejně!“ Tak pokud je účelem ustanovení individualizovat, pak buďto nelze aplikovat zásadu formální, ale pouze materiální rovnosti, či se formální rovnost stává totožnou s materiální rovností. Tedy opět: Princip stejnému stejně záleží jen a jen na otázce, co vše beru v potaz při nacházení srovnatelných situací.

Rozdělení na formální a materiální rovnost tak nemusí být vždy jednoznačné. Pro zjednodušení zde budu používat pojem formální rovnost ve významu, kdy se nepřihlíží k osobě pachatele a materiální rovnost, kdy se k osobě pachatele přihlíží (byť je toto popsáno velmi zjednodušeně).

Za specifický druh rovnosti se někdy považuje i rovnost výsledků. Na rovnost výsledků se vztahuje stejná argumentace jako na formální rovnost. Dosažení výsledku může být posuzováno primárně podle toho, zda určitá situace došla k účelu, který byl v počátku vymezen. Bereme-li jako primární cíl trestání odrazení pachatele od dalšího páčání či jeho efektivní potrestání, pak je nutné z hlediska rovnosti výsledků udělit pokutu proporční vůči majetku. Naopak je-li cílem vyvážení rovnováhy dobra a zla ve světě, pak je potřeba na základě rovnosti výsledků udělovat stejné pokuty.

Docházíme tedy k závěru, že pouhý požadavek rovného působení sankcí nic jednoznačného neurčuje. Podle změny politiky, norem, společenského nastavení či pouhého zvažování v hlavě soudce může být někdy přistupováno k určité oblasti tak, že má být proporční vůči majetku a jindy, že nikoli. Nelze tak však činit arbitrárně – případná změna je legitimní a má být odrazem změny přemýšlení ve společnosti, právníků, politiků či změny norem. Musí však být vždy odůvodněná – zejména na základě účelu trestání či proveditelnosti.

2. Jeremy Bentham

Jeden z mála filozofů, kteří se zabývali peněžitým trestem a jeho vztahem k majetku pachatele, byl Jeremy Bentham. Ten měl velmi jasný názor na otázku přiměřenosti peněžitého trestu k majetku pachatele, a byť se zaobíral primárně trestním právem, některé jeho myšlenky se mohou aplikovat i na oblast správního trestání:

„Pokud je peněžitý trest stanoven absolutní částkou, je nanejvýše nerovný. ... Peněžitý trest by měl vždycky odpovídat majetku pachatele. Relativní výše pokuty by měla být stanovena, nikoli absolutní výše – pro takový přečin taková část pachatelova jmění.“¹²

Pokud by tomu tak nebylo, absolutní výše pokuty by umožňovala bohatým páchat trestnou činnost. Bentham připomíná příběh mladého Římana, jehož zábavou bylo bičovat kolemjdoucí. Jeho otrok každému dával minci, což byl trest podle zákona dvanácti desek za takový čin.¹³ Každý z nás cítí, že toto není správné. Cílem označení určitého jednání za trestné není jeho odškodnění, ale aby se vůbec nestal.¹⁴ Jednání označené za trestné, je považováno za natolik antisociální, že cílem je mu předcházet – a popřípadě jej potrestat. Umožnění bohatým páchat trestné činy tak vyvolává nerovnost mezi bohatými a chudými, což lze vnímat pouze negativně.

Snahou zákonodárce má být, aby dopady trestů (a tedy i jeho odrazení) byly pro všechny stejné. Peněžitý trest má mít takový účinek, podle Benthama, aby odebrané peníze znamenaly stejný odebraný užitek pro každého. Podle Benthama je tato myšlenka velmi vágní a nepřesná, ale přesto je nejbližší k pravdě. *„Trest bude stejný pro dvě osoby, pokud ztratí stejnou částku: nikoli však absolutně stejnou, ale ve vztahu k jejich kapitálu.“¹⁵*

Benthamovo dílo je však potřeba brát v kontextu jeho myšlenkových pochodů. Byl zastáncem utilitarismu, tedy směru, který prosazoval zásadu, že cílem je co největší štěstí pro co největší počet osob. V oblasti trestání se tak spíše díval do budoucna a na působení trestu než na vyrovnávání zla a dobra ve světě. Cílem bylo zajistit jak budoucí štěstí, jelikož to současné již nelze tolik ovlivnit, tak odrazení, aby k nežádoucímu

¹² BENTHAM, J. *Theory of Legislation. Vol. II., Principles of the Penal code.* Boston: Weeks, Jordan and Company, 1840, str. 132-133.

¹³ Ibid.

¹⁴ Zde se může jevit rozdíl mezi veřejným právem, na které se v této práci primárně zaměřuji, a soukromým. I to je ale níže rozebráno.

¹⁵ BENTHAM, J. *Théorie des peines et des récompenses,* Paris: Bossange et Masson, 1818, str. 382.

jednání vůbec nedošlo. V tomto paradigmatu pak uvažuje o peněžitém trestu, a proto dochází k preferenci materiální a nikoli formální rovnosti.

Určitá nerovnost mezi pachateli bude vždy přítomná. Již Bentham zmiňoval, že „*úplná rovnost v trestání je chiméra zákonodárce. Dostačuje vyhnout se všem zřetelným a šokujícím nerovnostem.*“¹⁶ I dnes je toto téma předmětem světového diskursu.¹⁷ Bentham zastává názor, že „*pokuta v absolutní výši je vždy nerovná.*“¹⁸ Je to natolik zřetelná nerovnost, že (je-li možné ji vzít v potaz), pak by se mělo uvažovat o vzetí v potaz majetkových poměrů pachatele. Tento problém Bentham nahlíží i v dalších svých dílech, když píše, že tato přiměřenost je „*bud' to nejvíce přesná, či nejméně chybná.*“¹⁹ Jde zde tak o nalezení řešení nejméně špatného a nerovného, nikoli ideálního.

Kromě výše zmíněno si Bentham všímá i dvou dalších poznatků, které budou dále rozebrány. Prvním je, že peněžitý trest má vliv i na další osoby, které sdílejí (ekonomický) osud s pachatelem a zákonodárce toto musí brát v potaz. Druhým je, že kromě samotného stejného efektu trestu na pachatele viděl Bentham roli peněžitého trestu i v odčerpání peněžitého prospěchu, který pachatel získal trestným činem.

¹⁶ Ibid, str. 31

¹⁷ Odkazují na publikace zmiňované v článku SOBEK, T., MONTAG, J. Should Paris Hilton Receive a Lighter Prison Sentence Because She's Rich? An Experimental Study. *Kentucky Law Journal*, 2015, roč. 103, č. 1, str. 93-125.

¹⁸ BENTHAM, J. *Théorie des peines et des récompenses*, Paris: Bossange et Masson, 1818, p. 31

¹⁹ Ibid, p. 381.

3. Ekonomická analýza práva

3.1. Law and Economics

S dalšími myšlenkami – primárně praktickými, ale i filozofickými – k problematice přispívá směr Law and Economics.

Richard Posner, jeden z nejvýznačnějších představitelů tohoto směru, míní, že trest by měl být proporční k majetku a to z jediného důvodu. Tím je prevence – jediné tak lze docílit optimálního jednání všech, protože bude pro všechny stejně nevýhodné páchat zločiny.²⁰ Já bych si ale dovolil jít ještě dál. Pokud mají tresty odrazovat, musí se brát v úvahu, jaký trest pachatele odradí a jaký vliv bude mít pokuta na jeho jednání. Má pokuta 5 000 Kč stejný vliv na pachatele, který bere 10 000 Kč měsíčně, jako pokuta 50 000 Kč na pachatele, který vydělává 100 000 Kč? Domnívám se, že ne, protože výraznější vliv bude mít pokuta na chudšího pachatele, kterého omezí na základních potřebách – byť citelně zasáhne do života oběma.

Základní argument směru Law and Economics pro zavedení proporcionálních pokut je tedy jednoduchý. Odlišná pokuta má vliv na lidi s různým bohatstvím. Absolutně stejná pokuta odradí buďto jen chudé a bohatým umožní porušovat zákon nebo odradí bohaté, ale zničí rozlišování pro chudé mezi zločiny různých závažností a míry. Naopak proporční pokuty odradí všechny. Přitom musí být jak pro chudé tak pro bohaté zanechána možnost rozptylu na základě závažnosti jednání. Problematické je, když se pro bohaté nerozlišuje závažnost jejich činu a ihned je použita výše pokuty v blízkosti její horní hranice. V takovém případě totiž bohatí nemají důvod porušovat zákon jen trochu, ale při jakémkoli porušení zákona (a ekonomickém pohledu pachatele) poruší zákon v té nejvyšší možné míře, postupují-li pouze podle ekonomického přemýšlení.²¹ Rozsah výše pokuty by tedy měl umožňovat jak rozlišení na základě závažnosti, tak na základě majetkových (a popřípadě dalších osobních) důvodů.

Izraelci Moshe Bar Niv a Zvi Safre toto téma detailně rozebírají ve svém článku. Jejich základním tvrzením je, že „*pro bohaté je někdy výhodné jednat protiprávně, zatímco*

²⁰ POSNER, Richard. An Economic Theory of the Criminal Law. *Columbia Law Review*. Říjen 1985, roč. 85, č. 6, str. 1215.

²¹ CHU, Cyrus, JIANG, Neville. Are fines more efficient than imprisonment? *Journal of Public Economics*, 1993, roč. 51, str. 397/398.

chudí si to nemohou dovolit. Takový výsledek je nemožný morálně odůvodnit.“ Zavádějí tedy „*princip rovných příležitostí páchat zločin.*“

Předkládají dvě základní tvrzení pro uvažování o stanovování pokut. Tím prvním je, že od určitého bodu se všichni s větším bohatstvím rozhodnou spáchat zločin. Zde je vidět, že směr Law and Economics se někdy pohybuje v laboratorním prostředí, které nemá s reálným životem příliš společné. V tomto případě míní, že důvodem k nespáchání trestného činu je primárně jeho výhodnost, což u větší části populace u mnohých činů trestaných státem neplatí. Dále tvrdí, že od jiného bodu bohatství se naopak všichni s bohatstvím jemu rovným či nižším rozhodnou, že zločin nespáchají.

Druhým tvrzením je, že pokud existuje jakékoli fixní nastavení pokut, tak existuje proporční nastavení pokut, které a) vybere stejně peněz jako předchozí a zároveň je více spravedlivé; b) vybere větší množství pokut, zatímco odradí stejnou skupinu jednotlivců. Tvrzení b) je použitelné např. při zachování minimálních sazeb – určitá skupina, která je odrazená u původní minimální sazby, bude stále odrazená. Zároveň ti, kteří by nebyli odrazeni, budou platit vyšší pokuty, které je ale neodradí od páčání – nicméně budou platit proporčně více než ve fixním systému.

Zajímavější je tvrzení a). Dle něj pokud by byl zavedený čistě proporční systém, který by každého odradil přesně takovým způsobem, aby nepáchal zločin, pak by nebyly páchané žádné zločiny. Nevýhodou takového systému je podle autorů, že by nebyly vybrané žádné pokuty – což je otázkou, zda by tyto náklady nemohly být pokryty např. z daní, tedy že by bylo účelné tyto peníze vybrat jinde než skrze pokuty. Pokud by ovšem bylo potřeba vybrat stejnou výši pokut, pak by nejspravedlivější bylo zmenšit u všech pokutu o takovou částku, která by byla potřebná. V tom případě by v omezeném měřítku páchali zločiny všichni a tím by se proporčně zaplatily náklady.²² Otázkou je, zda by toto byla skutečně nevýhoda. Vezmeme-li v úvahu transakční náklady vynaložené na kontrolu a vybrání pokut či způsobenou škodu, pak by samotné nevybrání pokut mohlo mít spíše pozitivní, než negativní ekonomický dopad na stát i na jednotlivce.

Tato koncepce připomíná rovnou daň, byť zde nejsou zasaženi všichni, ale jen pachatelé. Podobným návrhem, který by docílil cíle pokuty proporční k majetku, by

²² BAR NIV, Moshe, SAFRA, Zvi. On the social desirability of wealth-dependent fine policies. *International Review of Law and Economics*. 2002, roč. 22, 53-59.

bylo zvyšování procenta zdanění při spáchání zločinu.²³ Z teoretického hlediska se jedná o zajímavý koncept, jehož otázkou je uplatnitelnost v praxi. Není třeba vyrovnat se s osobami, které nemají žádné příjmy, pro které by tento způsob nebyl efektivní. Pro ty totiž není efektivní žádná peněžité pokuta. Svým způsobem by byl i lehce progresivní – osoby s nízkými příjmy by nejdříve vyčerpaly částku slevy na dani, zejména na poplatníka. Teprve poté by „platily“ za svá protiprávní jednání. Problematické je, že by si mohly tedy dovolit spáchat určitý počet protiprávních jednání. Nehledě na skutečnost, že by se nedostavil zážitek, že se (v určitých případech) ihned po spáchání přestupku platí za nezákonné jednání, což je jedna z významných funkcí trestání.

Autorky Sandy Baum a Linda Kamas navrhují změnu paradigmatu uvažování o pokutách, který se liší od standardních systémů Law and Economics pouze v jednom bodu. A to v tom, že užitek, dle kterého uvažují všichni zločinci, se neměří v penězích, ale v čase. Zatímco standardní uvažování o užitku měřeného dle peněz se aplikuje v případech absolutních peněžitých pokut, užitek měřený dle času se užívá v případě ukládání trestů odnětí svobody či dalších trestů. Autorky představují oba systémy, jejich výhody a nevýhody, přičemž se přiklánějí k principu trestání závislému na užitku odvislém od času. Hlavní argument ve prospěch užití času a nikoli peněz je měřítko užitečnosti: „*Nejdůležitější vlastněnou věcí, které se odsouzení vzdávají, je svoboda. Již nemají právo svobodně nakládat s časem. Všichni vězni jsou tím zasaženi a ve většině případů to je větší ztráta než ušlý výdělek. (...) Není možné říct, že bohatý a chudý ztrácí rozdílný užitek z času stráveného ve vězení, protože **existuje nejspíš menší odchylka mezi mezními užitky času potenciálních pachatelů než mezi mezními užitky peněz.***“²⁴ Čas lépe reprezentuje cenu blahobytu pobytu ve vězení.“

Mají-li pokuty mnohdy nahradit trest odnětí svobody a zejména váhá-li se mezi udělením pokuty a trestem odnětí svobody, měl by se aplikovat stejný princip stanovování trestu. Základem takového přemýšlení je tedy idea, že pokuta by měla odrážet užitek, který osoby z porušení práva mají, což se odráží v jejich příjmu. Autoři zakončují s tím, že „*optimální pokuty, které jsou odvozené od systému založeného na*

²³ CHAPMAN, B., FREIBERG, A., QUIQQIN, J., TAIT., D. Using the tax system to collect fines. *Australian Journal of Public Administration*. Září 2004, roč 63, č. 3, str. 20-32.

²⁴ Zdůrazněno autorem.

*čase, jsou více v souladu se společenským chápáním spravedlnosti než ty, které jsou odvozené od přístupu maximalizace majetku.*²⁵

Rovnost v trestání se tedy může poměřovat na základě času, který je každému přidělen přibližně ve stejném rozsahu. Tresty odnětí svobody, domácího vězení, obecně prospěšných prací, zákazu pobytu či zákazu činnosti jsou všechny navázány na čas. Lze argumentovat, že subjektivně má pro každého čas jinou hodnotu. Realita, jak bude dále řečeno, nežádá plnou rovnost, ale situaci k rovnosti se co nejvíce blíží. Jsme-li schopni říct, že čas je spravedlivější měřítko než jiná, pak jej použijme i v případě pokut. Výsledkem v trestním právu je použití denních sazeb, které byly zakotveny v českém právním řádu novým trestním zákoníkem.

3.2. Progresivní pokuta

Na začátku zmíněného Posnera zde dále rozvedu s tím, že pokud je primárním cílem, aby pokuta byla odrazující, pak se není třeba zastavit jen na proporčním pojetí pokuty. Je možné jít i dále – k progresivně stoupající pokutě.

Představme si situaci, kdy osoba A vydělává 10 000 Kč, osoba B 20 000 Kč a osoba C 250 000 Kč. Pokuta jim udělená bude stanovena na 40 % z platu, např. po dobu tří měsíců. A tedy bude disponovat se 6 000 Kč, B s 12 000 Kč a C s 150 000 Kč. Koho tento trest zasáhne nejvíce? Tvrdím, že A a B pokuta zasáhne výrazně více než C. Proč? A i B budou výrazně omezeny na základních lidských potřebách. Určité výdaje jsou ve společnosti minimální, což je nahlíženo např. institutem životního a existenčního minima i doplatku na bydlení. Pokud tedy osoba vydělávající 10 000 Kč měsíčně přijde o 40 % výdělku, znamená to pro ni omezení těchto základních lidských potřeb – nemožnost platit nájem či kupovat jídlo. Oproti tomu pro osobu vydělávající měsíčně 250 000 Kč ztráta 40 % výdělku znamená významné omezení, a byť životní standard bude nejspíše narušený, základních ani kvalifikovaných životních potřeb se tento trest nijak nedotkne. Měla-li být tedy pokuta skutečně odrazující (i např. v souladu s judikaturou Soudního dvora Evropské unie), pak by i tato možnost mohla být vzata v úvahu.

²⁵ BAUM, Sandy and KAMAS, Linda. Time money and optimal criminal penalties. *Contemporary Economic Policy*. 1995, roč. 13, str. 79. Poslední tvrzení potvrzuje i výše citovaný průzkum Tomáše Sobka a Josefa Montaga.

Pokud bychom skutečně chtěli, aby pokuta byla výrazně citelná pro každého, pak by musela být v některých případech silně progresivní. Výrazná (dostatečná k odrazení) citelnost by tak byla definována tím, že pachatel zakusí výrazné omezení svého standardu, které pro něj bude pobídkou, aby se příště určitého jednání nedopustil. Tohoto však proporční pokuta u určitých skupin nedocílí. Bylo-li by cílem docílit skutečně odrazení, pak by měla být někdy i progresivní.

Byl by v takovém případě porušen princip rovnosti? Je to možné. Jediná skutečnost, na které bychom tento závěr stavěli, by byla možnost odrazení. Problém u odrazujícího efektu je, že na každého dopadá pokuta jinak. Toto nejsme (možná naštěstí) schopni změřit. Pokud bychom toho byli schopní, pak by se výrazně změnil způsob ukládání pokut a byly by ukládány pokuty v jak progresivní, tak degresivní výši. V současné době je nutné omezit se na vnějšně rozpoznatelné aspekty, typicky majetek. Domnívám se, že zde by princip materiální **rovnosti** měl převážet, tedy každému by měla být uložena pokuta v relativně stejné výši k jeho majetku, nikoli progresivně.

3.3. Extrémní případy v pojetí Law and Economics

Proporční i progresivní pokuta nejsou extrémními případy. Těmi jsou takové situace, kdy by pokuta či zůstatek majetku byly definovány absolutní hodnotou. V prvním případě by to umožnilo bohatým překračovat zákon bez reálného účinku pokuty (nemáli morální konotaci), pro ty nejbohatší by se její účinek limitně blížil nule. Opačným případem by byla situace, kdy by za určitá protiprávní jednání byl příjem pachatele přiveden na velmi základní úroveň, např. životního minima – bez ohledu na výši předchozího příjmu či majetku. Pro ty nejchudší by se účinek limitně blížil nule a vyšší účinek pokuty by byl na bohaté spíše než na chudé, jelikož by si byli vědomi, že přišli o mnohé, o víc, než chudí.

Je možné se ptát, pokud druhé řešení – přivedení do velmi chudobného stavu – považujeme za použitelné jen v extrémních situacích (trest propadnutí majetku; § 66 trestního zákoníku), proč nepovažujeme i první řešení, pokutu v absolutní výši, za použitelné jen v extrémních situacích, třeba když to situaci výrazně ulehčuje (např. v případě blokových pokut)? Odpovědí by bylo, že ekonomické modely efektivnosti vždy nemusí odrážet (a mnohdy nereprezentují) názory společnosti, od kterých se určitá ustanovení odvíjí.

3.4. Pokuta či poplatek?

Před hledáním proporcionality peněžitých sankcí v systému sankcí je potřeba se zamyslet nad tím, co můžeme uvalením sankce způsobit, jaké jiné sankce můžeme uvalit a jaký je jejich vztah k peněžité sankci.

Základní sankcí, která je zároveň jednou z nejdůležitějších, kterou stát přitom nemůže kontrolovat, je morální stigma, které zabraňuje osobám v porušování pravidel. Je tedy potřeba rozlišit situace, kdy je s placením určité peněžité částky spjaté morální stigma, tedy pocit, že se pachatel „prohřešil“, a kdy jednání není vnímáno jako morálně závadné. Michael Sandel, profesor na Harvard University, dle tohoto měřítka rozděluje pokuty a poplatky (fines and fees).

Tyto kategorie nejsou jednoznačně určitelné a některá jednání mohou patřit v různých situacích do jiných kategorií. Představme si pro příklad parkování. Zatímco parkování na místě vyhrazeném pro invalidy je obecně vnímáno jako morálně nepřijatelné, samotné neoprávněné parkování tak často vnímáno není. Pro některé lidi se peníze placené za špatné parkování rovnají poplatku za možnost parkování a již nikoli pokutě spojené s morálním odsouzením. V takovém případě se společnost musí ptát, zda chce některá „porušení“ tolerovat těm, kteří jsou ochotni si ji zaplatit – jako určitou odměnu za to, že dělají práce, kterých si trh a potažmo stát a společnost cení. Toto by ale mělo být politické rozhodnutí, případně by měla být definována porušení zákona, která nabízíme jako „službu“ těm, kteří si to mohou dovolit.²⁶

Má jimi být např. rychlá jízda na silnici? Pokusil se o to kandidát na guvernéra Nevady v roce 2010, když navrhl možnost předplatit si porušování rychlosti za 25 \$ na 24 hodin.²⁷ Podobně v komiksu citovaném v nejednom článku z oboru Law and Economics je nakreslená cedule, na které stojí: „Limit 30 mil/h. Každá míle navíc znamená 5 \$ pokuty. Vyberte si rychlost, na kterou máte.“

Pokuty by měly být proporcionální vůči příjmu, zatímco poplatky nikoli. Pokud ale máme možnost zavést pokuty proporční k příjmu a neuděláme to, implicitně dáváme bohatým větší možnosti porušovat zákony a privilegujeme je.

²⁶ BAR NIV, Moshe, SAFRA, Zvi. On the social desirability of wealth-dependent fine policies. *International Review of Law and Economics*. 2002, roč. 22, str. 59.

²⁷ SANDEL, Michael J. *What money can't buy, The Moral Limits of Markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012, str. 67.

Sandel zdůrazňuje, že porušování zákona, které je v rozporu s morálkou, by nemělo být dovoleno, a tudíž by mělo být sankcionováno s přihlédnutím k majetku pachatele. Tato myšlenka je vhodná – jako příklad si lze představit pokutu za jiné podání vybraných dokumentů než elektronickou formou v daňovém řízení²⁸ ve fixní výši 2000 Kč. Toto jednání není v rozporu s dobrými mravy a je nastaveno fixně. Dává tedy subjektu spíše na vybranou – zda chce podat podání v elektronické podobě a nic neplatit, či jej podat jinak a zaplatit poplatek 2000 Kč.

V praxi se však budeme setkávat s dlouhodobými problémy při aplikaci Sandelovy myšlenky. Posouzení, zda je s určitým porušením právní povinnosti spjat morální odsudek či ne, není jednoduché a v praxi i rozporuplně přijímáno. Ústavní soud se vyslovil, že správní delikty jsou nazírány jako eticky neutrální, „jejich spáchání není v sociálním prostředí odsuzováno jako morálně závadné a nevede zpravidla k poklesu sociální prestiže pachatele.“²⁹ S tímto názorem nemohu souhlasit a je zřejmé, že některé správní delikty rozhodně nejsou morálně indferentní (např. řízení pod vlivem návykových či omamných látek, rušení nočního klidu, zneužití dominantního postavení či klamání spotřebitele). Některé mohou být eticky neutrální, zákonodárce však musí pravidla stanovit jednotně. V některých případech může existovat i porušení zákona, které není vnímáno jako nemorální, ale stát na jeho dodržování přesto výrazně trvá.

Pravidlo stanovené Sandelem by tedy mělo hrát určitou roli, zejména při uvažování zákonodárce (či jiného orgánu) o stanovování, ve kterých případech by pokuta měla být přiměřená k majetku, a kdy by se porušení zákona mělo pachateli povolit za určitý poplatek. Jako výrazné rozlišovací kritérium v praxi nám však Sandelova myšlenka příliš nepomůže.

3.5. Souběh morálního odrazení a pokuty

Určitá fixní pokuta může mít své opodstatnění, zvláště ve chvíli, když je dostatečně malá, pokud je s ní spojeno morální odsouzení. Odhodí-li miliardář na zem odpadek, fixní pokuta 500 Kč mu nijak neublíží. Nicméně z morálního hlediska to pro něj může stále být dostatečně odrazující. Stát by však měl dbát na to, aby peněžní pokuta

²⁸ § 247a odst. 2 daňového řádu.

²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 14/09 #1 (N 183/63 SbNU 117; 22/2012 Sb.), bod 43.

nepřevýšila morální důvody, tedy aby ve vhodných případech hlavním odrazujícím faktorem bylo morální odsouzení/výrok a aby pokuta měla spíše symbolický charakter i pro chudé. Pokud ale morální stigma byla oslabené nebo neexistovalo, otázka výše pokuty by začala hrát větší roli. V takovém případě, pokud by měla pokuta opět fungovat efektivně, musela by začít být stanovována ve vztahu k majetku pachatele.

Proto, zejména u situací, u kterých státu záleží na tom, aby nebyly porušovány, a zároveň se prokáže neefektivní (či nemožné) jiné řešení, musí být stát velmi opatrný při zavádění peněžitých pokut, aby neporušily jiné přirozené mravní mechanismy. V takovém případě může dojít k tomu, že si pachatelé mohou začít u peněžitých pokut myslet, že porušení již není porušením, ale že si za něj platí, a mohou si ho tedy dovolit. Problémem nemusí být pouze zvýšení pokuty na proporční hranici, ale i pouhé stanovení peněžité pokuty v určité oblasti.

I z důvodu, že je naše společnost protkaná ekonomickým a tržním přemýšlením se nově zavedená platba nemusí stát skutečnou pokutou, ale může se ihned přetvořit v poplatek, jelikož s ní nebude spojené morální odsouzení. Argumentem bude, že si za určité jednání přece platím. Příkladem mohou být izraelské školky,³⁰ ve kterých před zahájením experimentu nebylo zpoplatněno pozdní vyzvedávání dětí. Poté, co bylo zpoplatněno, si rodiče začali děti vyzvedávat později – nabyli dojmu, že za nedodržení pravidel platí a nic je tedy netlačí k vyzvedávání. Když se po několika týdnech poplatky zrušily, stav zůstal stejně vysoký – morální odsudek, který byl původně spojený s pozdním vyzvedáváním dětí se vytratil pouze za několik týdnů, kdy byly aplikovány peněžité pokuty. Zde můžeme vidět, jak důležité je se nejdříve zamyslet, jaký účel peněžité pokuty mají mít a co s jejich zavedením můžeme ztratit.

Podobným příkladem může být situace, kdy se v některých restauracích povinně dává spropitné. Toto nařízení narušuje společenský úzus, dle kterého se odměňuje obsluha za služby. Postupně by to vedlo k situaci, kdy by nebylo spropitné počítané zvlášť, ale v ceně jídla a nápojů. Morální ohledy zákazníků by vymizely kvůli předchozímu zpoplatnění.

Zakončením tohoto odstavce je tedy závěr, že někdy je méně více a v případě možného souběhu morálního stigmatu a peněžité pokuty (či její zvýšení/změny) je lepší situaci

³⁰ GNEEZY, Uri, RUSTICHINI, Aldo. A fine is a price. *Journal of Legal Studies*, January 2000, roč. 29, č. 1.

nechat ve stávajícím stádiu, či je nezavádět. Obdobným příkladem z právní praxe může být rozhodování kárného senátu Nejvyššího správního soudu, který se usnesl, že „v dané věci je pro kárně obviněnou soudkyni postačující projednání kárného provinění před kárným soudem, které pro ni bylo nepochybně nesmírně psychicky náročné“³¹ nebo institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem.³² Tedy situace, kdy se trest ani neuloží – byl by vnímán jako kontraproduktivní.

Právo musí řešit situace, kdy je určitá norma porušována a dostatečně jí postihovat, přičemž se v moderní společnosti „snižuje rozsah působení ne právních normativních systémů.“³³ Je nutné tedy souhlasit s Markem Brownem, který tvrdí, že je důležité zjistit, zda „účastníci dopravy rozpoznají skutečné společenské náklady svého jednání – pokud ne, pak by pomocná ruka ekonomie znala výzkumů v oblasti společenských nákladů měla vést k zlepšení v důležitém rozsahu.“³⁴ Tedy pokud morální uvědomění od určitého jednání již neodradí důležitou část společnosti³⁵ morální stigma spojené s malou fixní pokutou, pak je na místě přizpůsobit výši pokuty majetku provinilce. Právo nemůže být statické, ale musí se dynamicky vyvíjet a odpovídat představám společnosti.

3.6. Konkurence několika sankcí

Zvažme nyní situaci, kdy máme možnost aplikovat vícero různých sankcí, z nichž jen jedna je peněžitá. Kdy by měla být proporční k majetku? Uvažujme nyní pouze o těch situacích, kdy byl učiněn závěr, že pokuta by měla být (s přihlédnutím k účelu, efektivity a dalších kritérií) proporční k majetku pachatele.

³¹ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 11 Kss 8/2010.

³² § 48 trestního zákoníku.

³³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 3. vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, str. 290-291.

³⁴ BROWN, Mark. *Transport Law Enforcement: A Framework for the Optimisation of Economic Benefits*, 2006 [cit. 14. dubna 2015]. Dostupné na <<http://abstracts.aetransport.org/paper/download/id/2378>>.

³⁵ Co znamená důležitá část společnosti, by mělo být předmětem zkoumání pro sociology a psychology – do jaké míry je vhodné (či výhodné) nechat určitou část společnosti porušovat právo a v ostatních nevyvolat pocit zvýšením pokut, že si mohou protiprávní jednání zaplatit a tím v některých porušit pocit morálního stigmatu a dobrovolného podřizování se pravidlu.

Základem je opět princip rovnosti. Zvažujeme-li situace, kdy se má aplikovat materiální rovnost, pak účelem trestů je odrazení každého stejně, popřípadě potrestání každého v takovém poměru, který ho stejně citelně zasáhne. Při ukládání několika sankcí najednou je potřeba je posuzovat dohromady a nikoli zvlášť. Byť by bylo ideální, aby pokuta byla vždy přiměřená k majetku pachatele, když taková má být, lze toto v praxi opomenout za předpokladu, že rovnost mezi pachateli nebude výraznějším způsobem narušená. Tedy, že ostatní sankce budou dostatečně působit a vytvářet přibližně rovný efekt – formální rovnost fixní peněžité pokuty by byla vyvážena materiální rovností celkového trestu.

Typickým příkladem je peněžité pokuty vedle bodového systému v případě dopravních přestupků. V určitou chvíli může mít neproporční peněžité pokuty různé účely – vyjádřit určité morální stigma, uhradit část nákladů, upozornit pachatele na ihned zřejmý trest oproti možné abstraktní hlavní sankci (např. body za dopravní přestupek). I zde není potřeba řídit se pouze jednou z krajních situací (formální či materiální rovnost), ale lze se pohybovat na škále mezi těmito dvěma stavy, což může být odůvodněno i účelem „doplňkové“ pokuty.

4. Ústavní soud

4.1. Obecně o rovnosti

Judikatura Ústavního soudu ČR se několikrát věnovala problematice, zda má být pokuta proporční k trestu či nikoli, zejména ve svých nálezech sp. zn. Pl. ÚS 3/02 a Pl. ÚS 38/02.

Vše ale začalo dříve, v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/95. V něm Ústavní soud prohlásil, že si musíme být vědomi, že plné rovnosti nelze dosáhnout, lze se jí maximálně blížit (tedy myšlenku obdobnou té Benthamově). „*Rovnost by se tedy mohla stát univerzálním, každého sociálního tvaru a jevu se dotýkajícím, principem teprve v cíli společenského a historického vývoje, v rámci tohoto vývoje lze však na její důsledné dodržování apelovat jen v určitých mezích. ... Rovnost může se tedy krýt s realitou jen v určitých základních datech.*“

Pro případ zvažované proporcionality vůči majetku si lze říct, že v potaz lze brát pouze některá kritéria – např. příjem, vlastněné nemovitosti, peníze na účtu, rodinnou situaci – ale nelze jít při běžném výkonu státní správy (a je otázkou, zda při řízení před soudem) do všech detailů. Soudce Herkules, který by měl neomezené množství času, by toto posuzovat mohl, soudce Novák, který má práce nad hlavu, bude brát v potaz jen určitá kritéria. Nelze je však opominout všechny.

Výsledkem mnohého činění státu bude tedy faktická nerovnost. Je nutné definovat, kdy se jedná o „snesitelnou“ a „nesnesitelnou“ nerovnost, neboli v jaké chvíli se porušení rovnosti stává protiústavním. Dle Ústavního soudu „*nerovnost v sociálních vztazích, má-li se dotknout základních lidských práv, musí dosáhnout intenzity, zpochybňující, alespoň v určitém směru, již samu podstatu rovnosti. Tak se zpravidla děje tehdy, je-li s porušením rovnosti spojeno i porušení jiného základního práva, např. práva vlastnit majetek podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod*“.³⁶

Jak ale interpretovat slova „*intenzita zpochybňující alespoň v určitém směru samu podstatu rovnosti*“? Lze za ně brát takové jednání, se kterým se pojí spíše pojem nerovnost, než rovnost. Jednání, v rámci kterého se činí rozdíly, které by bylo možné odstranit bez větších nákladů, a které svědčí o nerovnosti. Tedy okamžik, kdy je jasně viditelné a zřejmé, že zde existuje nerovný přístup, alespoň v části, který lze odstranit. Ve vztahu k pokutě Ústavní soud dále judikoval, že „*pokutu lze považovat za zásah*

³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95 (N 29/3 SbNU 209; 168/1995 Sb.).

*s ústavněprávní dimenzí, pokud zasahuje do majetkových poměrů jedince se značnou intenzitou.*³⁷

Důležitá jsou i slova „alespoň v určitém směru“, jelikož ta sdělují, že pokud se nerovnost týká jen menší skupiny obyvatelstva – např. výrazně chudých či výrazně bohatých – pak i toto je nerovnost, která je protiústavní. Je potřeba ale, jak jsem již zmínil, přemýšlet, zda je možné tuto nerovnost bez výrazných obtíží odstranit. Pokud ne, pak se pohybujeme v prostoru, kdy víme, že určitá nerovnost musí existovat.

Co ale dělat ve chvíli, kdy zjistíme, že nejsme schopni rovného jednání a k různým lidem přistupujeme silně nerovně, na příklad pokud dojdeme k tomu, že nejsme schopni zjišťovat majetkovou situaci pachatele? V tu chvíli je na místě buďto napřít sílu daným směrem byť za cenu výraznějších nákladů, nalezení koeficientu, který je spravedlivější – např. vlastnictví auta či nemovitosti – nebo se s tím smířit a vybrat jiný určující záchytný bod – např. pouhou závažnost protiprávního činu – a neskrývat, že určité ustanovení je nerovné a nespravedlivé.

Ústavní soud neposuzuje spravedlnost jednotlivých ustanovení podle abstraktních pravidel, ale čistě podle zákona. Nespravedlnost pokuty nemůže spočívat ve způsobu určování pokuty, jak se Ústavní soud také vyjádřil: „*Obsahem daného ústavně zaručeného práva nemůže být právo jednotlivce vůči moci zákonodárné na "spravedlivou" úpravu určitého právního vztahu, a tedy ani "spravedlivou" výši pokuty. Spravedlivou pokutou je tedy třeba – z pohledu tohoto ústavně zaručeného práva – rozumět pokutu uloženou v souladu se zákonem, a to v řízení respektujícím zásady spravedlivého procesu.*“³⁸ Ústavní soud tak respektuje možnost zákonodárce upravit určitou oblast i nespravedlivě, není-li úprava neústavní.

Ve svých nálezech sp. zn. Pl. ÚS 3/02 a Pl. ÚS 38/02 se Ústavní soud vyjádřil ke dvěma otázkám relevantním k přiměřenosti trestání vůči příjmu. První nález se vztahoval k zákazu likvidačních pokut, tedy takových pokut, které jsou nepřiměřeně vysoké k majetkovým možnostem pachatele a k závažnosti jednání. Druhý se pak věnoval čistě otázce, zda (ne)mají být peněžité pokuty proporční k majetku.

³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (N 105/27 SbNU 177; 405/2002 Sb.).

³⁸ Ibid.

4.2. Likvidační pokuty

Likvidační pokuta působí na povinného „*tak, že mění jeho celkovou majetkovou pozici "zmařením" samé podstaty majetku.*“ Pokuta je likvidační tehdy, jestliže znamená takový „*zásah do majetku, v důsledku kterého by byla "zničena" majetková základna pro další podnikatelskou činnost.*“ Tyto pokuty byly v roce 2002 řešeny ve vztahu k dolní sazbě pokuty, které byly značně vysoké pro některé vrstvy obyvatelstva, což „*může způsobovat, že se v určitém případě či u skupiny případů pokuta - byť uložená v minimální výši - jeví jako krajně "nespravedlivá".*“³⁹

O více než deset let později plénum Ústavního soudu tento názor potvrdilo a dále specifikovalo, které pokuty mohou být též likvidační. Jedná se i o takové „*případy, v nichž pokuta natolik přesáhne možné výnosy z podnikání, že se podnikatelská činnost v podstatě stává bezúčelnou (tj. směřující pouze k úhradě uložené pokuty po značné časové období).* Bylo zdůrazněno i nebezpečí likvidační pokuty spočívající v dopadech na pachatelovo okolí, a to zejména u podnikajících fyzických osob, vzhledem k tomu, že není oddělen jejich soukromý majetek a majetek určený k podnikání.“⁴⁰

Ústavní soud tedy naznačil, že v některých případech je nutné posuzovat výši pokuty z hlediska materiálního zájmu pokutovaného. Problémem je, že jelikož v případě likvidační pokuty jde o zásah do ústavně garantovaných práv jednotlivce, nemůže se počítat s tím, že pro jakoukoli menšinu bude určité ustanovení nerovné. Likvidační nemůže být pro nikoho, ani pro toho, jehož majetkové poměry jsou naprosto minimální. Toto v mnohém omezuje možnosti zákonodárce stanovit dolní sazbu pokuty.

Existují dvě možnosti jak toto řešit. Buď zákonodárce stanoví, že dolní sazby nebudou existovat a bude plně na praxi, aby stanovila dolní sazby za určité chování pro „skupiny s běžným výdělkem“, nebo je stanovit nezávazně. Druhou možností, která se mi zdá lepší, je stanovovat dolní sazby, nicméně s umožněním, aby rozhodující orgán tuto dolní sazbu mohl snížit z mimořádných důvodů, které mohou být omezené právě i jen na majetkové poměry. Obě možnosti jsou reflektovány např. v trestním právu, kdy zástupcem prvního případu je Francie, ve které není stanovena dolní sazba za trestný čin (být jsou určité pokusy toto narušit zejména při posuzování recidivy) a je plně na praxi, kterým směrem se vyvine. Druhým případem je Česká republika, kde je možné využít

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 9. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 52/13 #1 (219/2014 Sb.).

institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody (§ 58 trestního zákoníku). Druhá možnost lépe reflektuje právní jistotu a právní povědomí pro většinu, je jednodušší pro praxi, která některé údaje nemusí dovozovat. V rámci dělby moci je stanovování pravidel zanecháno moci zákonodárné a zároveň je zde respektována možnost přihlídnout k majetkovým poměrům pachatele. Toto mimořádné snížení minimální výše pokuty by však mělo být vždy podmíněno zvláštním odůvodněním odkazujícím na majetkové poměry pachatele.

4.3. Přiměřenost trestání k majetku

Přímou otázku, zda je ústavní, aby pokuty byly určované podle majetkových poměrů pachatele, položila Ústavnímu soudu skupina poslanců v rámci svého podání, o kterém soud rozhodl v nálezu Pl. ÚS 38/02. Jejich názor byl negativní, přičemž argumentovali několika způsoby. Jednalo se podle jejich názoru o nepřipustné zasahování do soukromé sféry osob a shromažďování údajů o nich bylo neoprávněné. Hlavním argumentem byla ale skutečnost, že to „vytváří základ pro nepřipustné a protiústavní nerovné zacházení s osobami, které se dopustí totožného protiprávního jednání ... a ... podle čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu, takže ani zákon nemůže při stanovení výše pokuty za totožné protiprávní jednání znevýhodňovat nebo privilegovat skupiny osob.“

K návrhu se vyjádřil i Senát, který přidal dvě kritické poznámky: „Za této situace by striktní uplatnění zásady, podle níž je třeba při ukládání pokuty přihlížet k majetkovým poměrům delikventa, v řadě případů znamenalo, že delikventovi, vůči němuž je pokuta obtížně vymahatelná, by nebylo možné sankci za protiprávní jednání uložit ve výši odpovídající závažnosti spáchaného jednání, eventuálně v případě jasné nedobytnosti by nebylo možné sankci uplatnit vůbec. Důvodem je prý absence možnosti uložit alternativní trest. V důsledku toho by povinná aplikace uvedené zásady mohla vést k nerovnému postavení osob před zákonem, neboť za obdobné protiprávní jednání by některé osoby byly sankcionovány a jiné - s ohledem na momentální stav svých majetkových poměrů - by byly sankce zbaveny nebo pokutovány neúměrně protiprávnímu jednání, jehož se dopustily. Vedle toho byl vnímán také argument poukazující na to, že s ohledem na absenci obecné právní úpravy správního trestání nemají orgány územní samosprávy dostatečné prostředky k tomu, aby v každém

*jednotlivém případě právně relevantním způsobem majetkové poměry delikventů zjišťovaly.*⁴¹

S názory Senátu se Ústavní soud nevypořádal, nejspíše jelikož nejsou důležité z hlediska teorie, byť praxe na ně musí pamatovat. Chce-li stát, aby bylo možné navázat pokutu na majetek pachatele, musí vytvořit systém, který by dodával informace orgánu, který rozhoduje o pokutě – nemůže nechat iniciativu jen na něm. Z globálního hlediska by toto řešení bylo také nejvíce efektivní. Zde je však potřeba poznamenat, že by se musela poměřovat závažnost přestupku a možnosti přístupu k osobním materiálům. Nelze si např. představit, že by policisté mohli při projednávání jakéhokoli přestupku (např. přecházení silnice mimo přechod) nahlížet do daňových přiznání. Neměla by také nastat situace, kterou Senát zmínil, kdy neexistuje alternativní sankce a zároveň od některých není možné pokutu – která by již tak mohla být velmi nízká – vymoci.

Ústavní soud se ve svém nálezu zabíral také tím, na základě kterých kritérií má být vůbec výše pokuty stanovena. *„Skutečnost, že zákonodárce v demonstrativním výčtu kritérií, ke kterým musí kraj při ukládání pokut přihlížet, zařadil vedle kritérií objektivních (povaha, závažnost, doba trvání a následky protiprávního jednání) pouze jedno kritérium subjektivní povahy (majetkové poměry delikventa), nelze chápat jako zákaz neumožňující kraji, aby byly náležitým způsobem vzaty v úvahu i jiné poměry postihované osoby, než jsou její poměry majetkové.“* Ústavní soud tak vyjádřil, že je-li výčet demonstrativní, je potřeba vzít v potaz i další poměry osoby. Obdobně, pokud by majetkové poměry nebyly zmíněné v demonstrativním výčtu, měly by být brány v potaz. Co ale ve chvíli, kdy by byla zmíněná pouze objektivní kritéria – je možnost vzít v potaz i subjektivní? Na základě ústavně-konformního výkladu daného ustanovení by to nejspíše možné bylo. Pokud ale gramatické znění ustanovení neodkazuje na demonstrativní výčet, ale zároveň je nezakazuje, a Ústavní soud rozhodne, že k majetkovým poměrům se přihlížet má, je správné podobné výčty považovat skrze ústavně konformní výklad za demonstrativní? V takovém případě by výčty, které jsou výslovně taxativní, bylo možné zrušit, ale teprve ve chvíli, pokud by míra nerovnosti při ukládání pokut byla protiústavní.

Zajímavá jsou disentní stanoviska soudce Güttlera a soudkyně Lastovecké, kteří, každý zvlášť, namítali, že je kladen příliš velký důraz na majetkové poměry v rámci kritérií

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 38/02 (N 36/32 SbNU 345; 299/2004 Sb.).

subjektivní povahy. Bylo to vyjádřeno tak, že majetkové poměry jsou „výrazně dominantní relevantní znak týkající se poměrů příslušné osoby, což zřejmě nelze překlenout ani výkladem“ a že „přenosem individualizačních kritérií správního trestu z valné části do sféry majetkových poměrů dochází k zakotvení nerovnosti v právech, poněvadž zmíněný způsob rozhodování o sankci činí odpovědnost závislou především na majetkových poměrech.“. Zde samozřejmě tkví otázka, která provází celé přemýšlení o teorii, nakolik lze jít v praxi do hloubky a co vše se má (a může) ještě zkoumat – zda právě majetkové poměry u peněžité pokuty nejsou dostačující ze subjektivních faktorů. K hlavní otázce se Ústavní soud vyjádřil jednoznačně. „*Samotné zkoumání majetkových poměrů je v českém právním řádu (obdobně jako v právních řádech ostatních vyspělých zemí) ostatně zakotveno v řadě souvislostí (nejen jako kritérium pro přiměřenost ukládané sankce) a podle přesvědčení Ústavního soudu je nelze a limine [= zásadně] interpretovat jako protiústavní proto, že zavádí nerovnost v důstojnosti a právech.*“

Ústavní soud šel ale výrazně dál. Nejen, že dané ustanovení podle něj nebylo protiústavní, ale naopak bylo i nutné a potřebné. „*Z charakteru pokuty jako majetkové sankce nutně vyplývá, že má-li být individualizovaná a přiměřená, musí reflektovat i majetkové poměry potrestaného. Stejná výše pokuty uložená majetnému se bude jevit jako směšná a neúčinná, zatímco v případě postihu nemajetného může působit drakonicky a likvidačně. Není tedy porušením principu relativní rovnosti, když dvěma osobám v různých situacích bude uložena pokuta v různé výši, byť by jediným rozdílem jejich situace měly být právě rozdílné majetkové poměry. Z věcného hlediska (účel zákona) lze dokonce dospět k závěru, že kritérium zkoumání majetkových poměrů delikventa při úvaze o výši ukládané pokuty je nezbytné a komplementární - nikoli ovšem proto, že vysoké pokuty by byly nevymahatelné (jak tvrdí Poslanecká sněmovna), ale vzhledem k riziku "likvidačního" účinku nepřiměřeně vysoké pokuty. Pokuta jakožto trest musí být diferencovaná, aby efektivně působila jako trest i jako odstrašení (individuální a generální prevence).*“⁴²

Ústavní soud se příliš nepouští do polemik, zda zde má být zvažována formální či materiální rovnost a co případně pro daný případ znamenají. Na jedné straně tvrdí, že odlišné pokuty pro různě bohaté osoby „zavádí nerovnost v důstojnosti a právech“,

⁴² Ibid.

zároveň však je názoru, že „není porušením principu relativní rovnosti⁴³, když dvěma osobám v různých situacích bude uložena pokuta v různé výši, byť by jediným rozdílem jejich situace měly být právě rozdílné majetkové poměry.“

Z hlediska výsledku rozhodnutí se Ústavní soud přiklání k pojetí materiální rovnosti, jelikož je praxí a z hlediska efektivního trestání vyžadována, formální pojetí rovnosti však plně neopouští. Rozhodujícím faktorem tak není filozofická otázka, zda má být použita materiální či formální rovnost, ale jejich dopady na praxi a na její fungování. Pouze uplatnění principu materiální rovnosti je v souladu s požadovaným fungováním práva, a tak byla použita materiální rovnost.

Navrhovatelé u nálezu č. Pl. ÚS 38/02 nejen nedosáhli toho, co požadovali – tedy zrušení části zákona – ale naopak pozice, proti které postupovali, byla velmi tvrdě utvrzena a byl z ní učiněn jeden ze stavebních kamenů pro další uvažování o peněžitých sankcích.

4.4. Další vývoj

Byť Ústavní soud vytyčil hlavní cesty, kterými se má dále ubírat jeho judikatura, na posouzení stále zbyly konkrétní případy. Tedy primárně případy, které se odlišovaly výší pokuty i dalšími parametry. Likvidační pokuty byly shledány nálezy Pl. ÚS 3/02 a 12/03, kdy se jednalo o pokuty pro podnikatele týkající se porušení stavebních předpisů ve výši 500 000 Kč, resp. 200 000 Kč.

V nálezu pléna ÚS 14/09 byla posuzována otázka, zda minimální pokuta 25 000 Kč za přestupek řízení pod vlivem návykové látky je likvidační. Návrh byl předložen Ústavnímu soudu soudcem Krajského soudu v Ostravě a Ústavní soud tak musel otázku přezkoumávat bez ohledu na konkrétní aspekty projednávaného případu. Přiklonil se k řešení, že „s přihlédnutím k současným cenovým a výdělkovým poměrům nelze stanovenou částku 25 000 Kč pokládat obecně za "likvidační".“ Dále poukázal na řádově jiné pokuty označené v minulých případech za likvidační.

⁴³ K relativní rovnosti se Ústavní soud v jiném nálezu vyjadřuje takto: „Rovnost relativní, jak ji mají na mysli všechny moderní ústavy, umožňuje stanovit zvláštní kritéria rovnosti pro speciální případy, neboť všeobecná zásada rovnosti nestanovuje tak přesné meze, aby vylučovala jakoukoli odchylku, požaduje pouze odstranění neodůvodněných rozdílů.“ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 40/08 (N 120/53 SbNU 501; 241/2009 Sb.), bod 85.

Více přesvědčivé než odůvodnění nálezu mi přijdou disentní stanoviska Elišky Wagnerové a Ivany Janů. Druhá zmíněná ukazuje na to, že „*při zvažování tzv. „likvidačního charakteru“ nelze vztahovat stejná měřítka na fyzické osoby, podnikatele či osoby právnické. Excesivní zasažení majetkové podstaty právnické osoby vedoucí k jejímu zániku, resp. ukončení podnikání fyzickou osobou, nelze plně srovnávat se zásahem do samotného základu živobytí fyzické osoby, u níž nepochybně použití výrazu "likvidační charakter" ve výše uvedeném smyslu není přiléhavé. Nelze však neuvést, že při zcela legální a společensky akceptované minimální mzdě 8 000 Kč (hrubého) tvoří pokuta 25 000 Kč více než trojnásobek měsíčního příjmu delikventa. Takto koncipovanou sankci ve spojení s kumulativním trestem zákazu činnosti na nejméně jeden rok - při nemožnosti jinak zohlednit eventuální bagatelní společenskou nebezpečnost přestupku - považuji za nespravedlivou a nepřiměřenou nejen majetkovým poměrům delikventa (zásah do vlastnického práva), nýbrž i za překračující únosnou mez z hlediska navazujícího uplatnění v konkurenci na trhu práce, obecně minimálních podmínek pro osobnostní rozvoj.*“

Podobným směrem se vydala i Eliška Wagnerová, když většinou oponovala s tím, že brala v potaz pouze standardní situace – pro osoby sociálně slabé, s měsíčním příjmem z podpory v nezaměstnanosti ve výši 5500 Kč je tato minimální pokuta ve spojení s minimálně ročním zákazem řízení „*jen cynickým útokem na lidskou důstojnost takové osoby, která je pilířem, o nějž se opírá reálné požívání všech ostatních základních práv.*“

Ustanovení zákona bylo projednáno obecně, bez přihlídnutí ke specifickým poměrům zúčastněných. V takovém případě je třeba brát v potaz takovou rovinu skutečností, kterou nastavuje zákonodárce, ale nikoli extrémní případy. Stanovuje-li zákonodárce minimální mzdu, má se počítat minimálně s osobami, kteří jí pobírají. Pokud se většina pléna s tímto nevypořádala, pak je nálezní nekompletní. Plénum zvažovalo možné „*likvidační*“ následky pouze ve standardních případech,⁴⁴ přičemž není zřejmé, zda se za standardní případ považovala i např. osoba s minimálním výdělkem. Pokud ano, pak není zřejmé, z čeho plénum vycházelo, když se domnívalo, že uložení takových sankcí

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 38/02 (N 36/32 SbNU 345; 299/2004 Sb.), bod 44.

*„není obecně způsobilé ... ohrozit existenci či důstojnost člověka.“*⁴⁵ Pro nemajetné, či nezaměstnané, kteří tvoří nikoli extrémní, ale jednu z velkých skupin obyvatelstva, tento trest jistě ohrožuje dodnes jejich existenci i důstojnost.

Samozřejmě je otázkou, jak daleko se má při obecném zkoumání ustanovení ústavnosti jít. Mají se zkoumat jen běžné, nikoli extrémní, případy. Je ale nutné minimálně počítat s osobami s minimálním měsíční mzdou, jak bylo zmíněno, tehdy 8 000 Kč. Bylo by možné brát v úvahu i situace těch více na okraji, osob, které pobírají existenční či životní minimum. Došli bychom tak k situaci, kdy bychom označili za likvidační mnohé minimální výše pokut. Vrací se opět problematika již výše řešená. Nejvhodnějším řešením by bylo zakotvit minimální výši pokuty v poměru k běžným výdělečným poměrům ve státě – tedy nejen k průměrnému výdělku, ale i k jeho minimální výši. Dále pak stanovit, že v případech hodných zvláštního zřetele lze tuto minimální hranici snížit. Pokud by toto mimořádné snížení nebylo umožněno, pak by v konkrétních extrémních případech bylo nutné konstatovat protiústavnost ustanovení.

Konkrétní projednávaný případ byl příkladem špatného zákonného ustanovení, které přetrvávalo i do současnosti. Za řízení motorového vozidla bez příslušného řidičského oprávnění (či dalších jednání) se uloží pokuta ve výši 25 000-50 000 Kč a zákaz činnosti od jednoho do dvou let.⁴⁶ Do tohoto rozpětí se mají vměstnat jak skutkově různé situace, kdy míra alkoholu v krvi je 0,1 – 1 promile a další okolnosti, tak situace pachatele, včetně jeho majetkové situace. Již pouze pro skutkově odlišné případy je toto rozpětí příliš malé, natož pak pro zvažování majetkových poměrů pachatele. Prospělo by, pokud by byla jak snížena dolní hranice, tak případně zvýšena horní hranice sazby. Nad rámec lze zmínit, že tento trest následuje za úmyslné i za nedbalostní jednání,⁴⁷ což by mělo vést k jeho většímu rozpětí a k ukládání nižších trestů za nedbalostní formu.

⁴⁵ Ibid. Zde se nabízí otázka, nakolik se plénum velmi dobře vzdělaných a placených právníků, dokáže vžít do situace osob s minimálním platem a do prožívání jejich důstojnosti a řešení existenčních otázek.

⁴⁶ § 125c odst. 1 písm. e) bod 1, odst. 4 písm. a) a odst. 5 zákona o provozu na pozemních komunikacích.

⁴⁷ Srov. § 3 zákona o přestupcích.

5. Správní právo

5.1. Správní delikty

V rámci úpravy správního trestání se správní delikty rozdělují do několika kategorií. Přístup k nim bude odlišný na základě účelu jednotlivých správních deliktů i okruhu pachatelů. Jednotlivými správními delikty jsou a) přestupky, b) tzv. jiné správní delikty fyzických osob,⁴⁸ c) správní delikty právnických osob, d) správní delikty smíšené povahy, e) veřejné disciplinární delikty a f) tzv. pořádkové správní delikty.

Nejdůležitějšími kategoriemi (zejména z hlediska četnosti) jsou přestupky a společná kategorie správních deliktů právnických osob a správních deliktů smíšené povahy (tedy správních deliktů podnikajících fyzických osob).

Co se týče zbylých kategorií, pak tzv. jiné správní delikty fyzických osob nebudou blíže projednány, vzhledem k jejich rozsahu i jejich specialitě vůči přestupkovému zákonu, který se uplatní analogicky v případě nedostatku úpravy.

Za veřejné disciplinární delikty je možné uložit peněžité sankce, pokud náleží pachateli z důvodu příslušnosti k organizaci určitý příjem. Je-li skutečnost, že má pachatel platit určitou pokutu, podmíněna skutečností, že je někde zaměstnán a má určitý příjem, pokuta by se měla primárně odvozovat od jeho příjmu. Bez něj by totiž nevznikla povinnost tuto peněžitou sankci platit. Pouze, pokud by měl jiný majetek, pro který by výše pokuty byla směšná, bylo by na místě, aby se pokuta odvíjela i od jeho zbývajících majetku. Způsobem shodným s přestupkovým zákonem by však měla být řešena ta jednání příslušníků bezpečnostního sboru, které mají znaky obecného přestupku, ale projednávají se ve služebněprávním režimu. Není důvodu, aby byla narušena rovnost mezi příslušníky bezpečnostních sborů a všech ostatních při projednávání přestupků.

Tzv. pořádkové správní delikty mají jediný účel. Zabezpečit řádný průběh správního procesu. Pořádkový správní delikt musí být účinný a efektivní. Otázkou je, nakolik může být uložení peněžité sankce vnímáno jako morální odsouzení či jako předstupeň k vážnějšímu trestu. V takovém případě by nemusely být nutně přiměřené majetkovým poměrům, k čemuž by ani nemusel být čas v průběhu probíhajícího procesu či jednání. V opačném případě by to bylo nutné k dosažení účelu ustanovení.

Podívejme se nyní podrobněji na otázku přestupků a správních deliktů právnických osob a fyzických osob podnikatelů.

⁴⁸ Viz MATES, P. a kol. *Základy správního práva trestního*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 123.

V oblasti přestupků je situace výrazně jednodušší z důvodu existence kodexu, zákona o přestupcích. Při určení výše pokuty se přihlídně také k osobě pachatele, tedy i k jeho majetkovým poměrům.⁴⁹ Stejný názor na toto téma má i literatura.⁵⁰ Pokuta musí znamenat skutečnou újmu, zejména když pachatel získal majetkový prospěch.⁵¹ Nízké pokuty, by dle některých spíše povzbuzovaly pachatele k dalšímu porušování zákona, než aby od něj odrazovaly.⁵²

Jednoznačně o tom píší i někteří čeští právníci: „*Ani v případě relativně vyšší pokuty uložené pachateli majetnému nepůjde o porušení zásady rovnosti před zákonem, neboť jde především o sankční efekt působící na pachatele, nikoliv o formální shodu výše uložených sankcí (jinak působí pokuta 500 Kč na pachatele s příjmem ve výši životního minima a jinak na ředitele podniku).*“⁵³

Právnícké osoby a fyzické osoby podnikatelé mají za jeden ze svých hlavních cílů získávat zisk a jsou považováni za profesionály. Jelikož jsou pachatelé správních deliktů právnických osob a fyzických osob podnikatelů zaměřeni zejména na získávání prospěchu, je na místě, aby pokuty byly primárně efektivní a zabraňovaly v podobném jednání.

U jednání, ze kterých plyne zisk, je nutné stanovit pokutu tak, aby jednání nebyla výhodná. Směr Law and Economics za základní postup stanoví, že zisk z tohoto jednání má být vynásoben pravděpodobností kontroly. Tak se zabrání (v průměru) získání zisku. Primárně má být tedy pokuta proporční vůči zisku (i pouze očekávanému), až sekundárně vůči majetkovým poměrům pachatele. Domnívám se, že tento názor není v rozporu s obecně formulovanou zásadou, že by při určování pokuty měly být brány

⁴⁹ § 12 odst. 1 zákona o přestupcích.

⁵⁰ Např. HORZINKOVÁ, E., KUČEROVÁ, H. *Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 67.

⁵¹ Zde je obdobný problém jako v oblasti trestního práva. Peněžitý trest je využíván i tam, kde by mohlo být na místě použít trest propadnutí věci podle § 15 zákona o přestupcích. Jeho využití srov. MATES, P. a kol. *Základy správního práva trestního*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 86.

⁵² ČERNÝ, J., HORZINKOVÁ, E., KUČEROVÁ, H. *Přestupkové řízení*. 12. vyd. Praha: Linde, 2011, str. 176.

⁵³ BOHADLO, D., POTĚŠIL, L., POTMĚŠIL, J. *Správní trestání z hlediska praxe a judikatury*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 56.

v potaz majetkové poměry.⁵⁴ Tyto v zásadě správné názory nejsou nicméně (bohužel) v praxi uplatnitelné a jednání trestajícího orgánu v podobných případech je spíše intuitivní.

Jiným případem jsou jednání, ze kterých zisk neplyne, popřípadě není jednoduché jej stanovit. Z teoretického hlediska se lze vrátit k rozlišení na poplatky a pokuty. Jedná-li se o záležitosti, které nejsou spojeny s morální konotací, tedy společnost se shodla, že je možné je koupit, pak není nutné, aby jejich výše byla přiměřená k majetku pachatele. Oproti tomu pokud stát trvá na jejich dodržování a nechce nikomu dovolit, aby si mohl dovolit je porušovat, musí stanovit sankci za její porušení a ta musí být přiměřená k majetku pachatele.

Správní delikty právnických osob a fyzických osob podnikatelů nejsou zpracovány v kodexu, ale v jednotlivých zákonech. V nich jsou vyjádřena různá hlediska, v některých případech dostatečně, jindy nedostatečně či nijak, na základě kterých má být určena výše pokuty. Otázku, zda a popřípadě jak mají být brány v potaz majetkové poměry, řešila zejména judikatura.

5.2. Judikatura ve správních věcech

5.2.1. Porovnání judikatury Nejvyššího správního a Nejvyššího soudu

Peněžité sankce se ukládají primárně ve dvou právních odvětvích – ve správním a trestním právu. Zatímco správní právo řeší spíše každodenní problémy a protiprávní jednání menší závažnosti, trestní právo se zabývá těmi společensky nebezpečnějšími jednáními. Pokut uložených ve správním řízení je výrazně víc a jsou považovány za obecný i základní trest. Oproti tomu v trestním řízení nejsou peněžité tresty příliš rozšířené. Hlavní rozdíl mezi nimi však není v četnosti uložení, ale v poměru, v jakém se jednotlivé věci dostanou k nejvyšším soudním instancím, resp. nakolik tyto instituce trvají na dodržování zákona.

Nejvyšší soud v trestních věcech zákon bere v případě stanovování výše peněžitého trestu spíše za pomocné pravidlo a nižším soudům situaci příliš nekomplikuje. Opakem je judikatura Nejvyššího správního soudu, která pozměnila (byť nedokonale) způsob ukládání peněžitých sankcí ve správním řízení ve vztahu k majetkovým poměrům pachatele.

⁵⁴ Viz MATES, P. a kol. *Základy správního práva trestního*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 172.

Relevantních rozsudků Nejvyššího správního soudu je výrazně více než těch, které posuzoval Nejvyšší soud v trestních věcech. Důvodů je několik. Hlavním důvodem je jiná koncepce dovolání a kasace, kdy Nejvyšší soud má minimální možnost se k problematice autoritativně vyjádřit. Kromě toho ale v několika málo případech Nejvyšší soud interpretuje zákon velmi extenzivně (až v rozporu se zákonem), oproti “tvrďšímu“ dohledu Nejvyššího správního soudu. Svoji roli hraje i skutečnost, že Ústavní soud ve věcech likvidačních pokut dohlíží výrazněji na peněžité sankce uložené ve správním řízení než na ty ve trestním. Dalším důvodem je skutečnost, že ve správním řízení jde často o podnikatele, kteří si chtějí „ohlídat“ své zisky a mnohdy jde o vysoké pokuty. Oproti tomu v trestním řízení nejsou obvykle ukládány tak vysoké peněžní tresty a morální konotace případu je výraznější. Posledním faktorem je i četnost peněžitých sankcí, která je ve správním právu výrazně vyšší.

5.2.2. Judikatura Nejvyššího správního soudu

V mnohých případech nejsou zákonem či praxí správních orgánů upravena kritéria, ze kterých se má vycházet při stanovování výše pokuty. Jindy jsou tato kritéria taxativně uvedena, ale majetkové poměry mezi nimi nenajdeme. Má se i v takových případech přihlídnout k majetkovým poměrům pachatele? Tuto otázku řešily jednotlivé senáty Nejvyššího správního soudu odlišně,⁵⁵ a proto se jí věnoval rozšířený senát, který měl rozhodnout otázku *„zda správní orgán musí přihlídnout k osobním a majetkovým poměrům sankcionované osoby, a to bez ohledu na to, zda jsou kritéria pro stanovení výše pokuty taxativně stanovena zákonem, a osobní a majetkové poměry mezi nimi uvedeny nejsou.“*⁵⁶

Jedním ze základních argumentů předkládajícího senátu bylo, že trestání v rámci správního i trestního práva mají stejnou funkci, obdobné jako trestání kdekoli – individualizaci trestu provinilci.

Rozšířený senát zvolil řešení takové, že *„ústavně konformní postup ... nespočívá v tom, že bude výčet kritérií, který je dle dikce zákona zcela zjevně taxativní, vyložen jako*

⁵⁵ Viz rozsudky Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 12. 2003, sp. zn. 6 A 186/2002 a ze dne 20. 12. 2006 sp. zn. 2 As 33/2006.

⁵⁶ Usnesení Nejvyššího správního soudu o postoupení rozšířenému senátu ze dne 9. 10. 2008, č. j. 1 As 9/2008 - 102.

demonstrativní, ale právě v tom, že bude vedle těchto zákonných taxativních kritérií pro vyšší pokuty zohledněn i zmíněný ústavněprávní korektiv“ zákazu likvidačních pokut.⁵⁷

Výběr tohoto řešení není odůvodněný. Co je větším zásahem – ústavně právní korektiv, který vytváří pravidlo nad rámec zákona, nebo ústavně konformní výklad, dle kterého se taxativní výčet mění na demonstrativní?

Obecně menším zásahem je ústavně konformní výklad, jako pouhá změna výkladu, než ústavněprávní korektiv, který si vytváří vlastní nové pravidlo pro některé případy bez opory v zákonu. Změna výkladu je legitimním požadavkem v případech, kdy běžné gramatické znění neodpovídá ústavnímu pořádku. Ústavní soud prohlásil, že protiústavní jsou likvidační pokuty, ostatní pokuty však také musí být proporční, byť úroveň jejich protiústavnosti není dostatečná. Možnosti interpretace jsou tedy zřejmě obojí – jak výklad pomocí ústavněprávního korektivu, který zvolil rozšířený senát Nejvyššího správního soudu, tak ústavně konformní výklad. Je škoda, že rozšířený senát neodůvodnil více výběr jedné varianty.

Soud se měl věnovat i širšímu zvážení, co je demonstrativní a co taxativní výčet. Je zřejmé, že pokud zákonodárce volí určitý taxativní výčet kritérií, pak tím provádí i negativní volbu těch ostatních. Přitom je zřejmé, že tu existují kritéria, která jsou součástí obecně platného práva (tedy závěry, ke kterým došel soud v případě neuvedení kritérií) a je možné je vyvodit z pojmu právního státu. Skutečně ale taxativní výčet kritérií znamená, že jakákoli jiná implicitní kritéria tímto ruším? Takto jednoduché to není.

I pokud by v rámci trestního práva nebyl v obecné části trestního zákoníku zaveden princip individualizace a u určitého trestného činu by se uvádělo, že trest se stanoví podle závažnosti trestného činu, soud by nutně došel k tomu, že i v takovém případě musí provést individualizaci trestu. S odůvodněním, že princip individualizace je součástí principů právního státu a je tedy implicitním kritériem. Otázka tedy zní, zda je individualizace stejně implicitním kritériem i v oblasti správního trestání.

Je třeba brát v potaz i to, jakým způsobem se zákonodárce vyjadřuje. Smyšlené ustanovení „*Výše pokuty se stanoví podle doby trvání porušování právního předpisu.*“ lze vykládat dvěma způsoby – *ad absurdum* tak, že nelze brát v potaz ani závažnost, ale

⁵⁷ Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 4. 2010, č. j. 1 As 9/2008-133 (dále jen usnesení rozšířeného senátu), bod 26.

pouze dobu trvání, výpočet tedy bude: čas x pokuta za jeden den = výsledná pokuta. Či tak, že se má přiložit větší důraz právě době trvání, ale mají se brát v potaz i ostatní – implicitně zahrnutá – kritéria, která budou ale méně významná. Nikdo by nerozporoval, že v případě, kdy je prostor pro správní uvážení, je nutné vzít v potaz závažnost jednání – bez ní trestání nedává smysl. Závažnost je tedy kritériem implicitním, které se bere v potaz kdykoli, bez nutnosti zákonného zmocnění – z titulu právního státu. Princip individualizace je obdobný případ, prolíná se celým právním řádem a bez něj si nelze představit moderní systém trestání, tak jak jej vnímá právní stát.

Nejvyšší správní soud vnímá úpravu likvidačních pokut a možnost přihlédnout k majetkové situaci pachatele jako „záchrannou brzdu“⁵⁸. Dle mého názoru však Ústavní soud tvrdí, že přihlédnout k majetkové situaci by se mělo vždy – ale protiústavní kvalifikace dojdou až ty pokuty, které jsou likvidační a rdousící.

V následujících bodech si Nejvyšší správní soud protiřečí, aby vyšel vstříc oběma názorovým stranám. Zdůrazňuje, že „*aby pokuta za jiný správní delikt naplnila svůj účel z hlediska individuální i generální prevence, musí být citelným zásahem do majetkové sféry pachatele*“⁵⁹ a přitom dodává, že „*odpovídající intenzita majetkové újmy bude ... záviset ... v první řadě však na závažnosti spáchaného deliktu.*“⁶⁰ Tyto dva principy nelze ale plně aplikovat zároveň. Chceme-li aby byl naplněn účel individuální prevence, pak musí být trest individualizován – v případě pokuty majetkovým poměrům. Stejně tak má-li být citelným zásahem do majetkové sféry pachatele, čehož nelze docílit bez výrazného přizpůsobení výše trestu právě majetkové sféře pachatele. Podobně i platí-li ve správním trestání zásada, „*že trest za protiprávní čin nesmí být příliš přísný, ale ani příliš mírný*“,⁶¹ která nutně míří na subjektivní a nikoli objektivní vnímání trestu, je v případě peněžitého trestu nutnost zkoumat majetek pachatele. Důsledkem je tedy, že správní orgány musí zkoumat majetkové poměry tam, kde není zřejmé, že by nemohlo dojít k existenčnímu ohrožení pachatele nebo jeho podnikání.⁶²

⁵⁸ Usnesení rozšířeného senátu, bod 30.

⁵⁹ Usnesení rozšířeného senátu, bod 28.

⁶⁰ Usnesení rozšířeného senátu, bod 28.

⁶¹ Usnesení rozšířeného senátu, bod 29.

⁶² Usnesení rozšířeného senátu, bod 31.

Zákaz likvidačních pokut platí lehce odlišně pro právnické osoby, u kterých mohou být přípustné výjimky.⁶³

Ve chvíli, kdy se v určitých případech musí zkoumat majetkové poměry, je nutné určit, jak tyto poměry zjišťovat. Správní orgány ovšem „*snad s výjimkou údajů o nemovitém majetku [či dále zmíněného obchodního rejstříku], které jsou dostupné z katastru nemovitostí, nemohou příslušné orgány poskytnout žádné údaje, které by vypovídaly o majetkových poměrech pachatele jiného správního deliktu bez jeho souhlasu.*“⁶⁴

Nejjednodušším řešením je v takovém případě přenést důkazní břemeno v souladu se zásadou *vigilantibus iura*, tedy, že nechce-li osoba, aby byla zlikvidována, tak by měla doložit své majetkové poměry. Měla by tak však učinit věrohodným způsobem, „*např. tím, že zbaví pro tento účel výše zmíněné orgány veřejné moci mlčenlivosti.*“⁶⁵ Neučiní-li tak účastník, zjistí z rejstříků a z výpovědí svědků „*základní představu o příjmech a majetku účastníka řízení, a to i na základě odhadu.*“⁶⁶

Závěry rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu nejsou příliš přesvědčivé a nebyly rozhodně jednoznačné, čemuž by se dala přičítat určitá oboustrannost a nesystematičnost tvrzení. V době rozhodování rozšířeného senátu soudci neměli možnost připojit k rozsudku svá disentní stanoviska a projevovala se tak vyšší míra snahy o shodu v situaci, kdy byl senát rozštěpený. To je však rozhodnutí na škodu. Spekulací pak je, že by senát rozhodl jinak, pokud by existoval rejstřík majetku, byla by tedy možnost spolehlivě zjistit majetek pachatele. V takovém případě se domnívám, že by senát nařídil přihlížení k majetkovým poměrům v širším rozsahu, možná i ve všech případech.

⁶³ Blíže viz bod 33, usnesení rozšířeného senátu.

⁶⁴ Usnesení rozšířeného senátu, bod 35.

⁶⁵ Usnesení rozšířeného senátu, bod 38.

⁶⁶ Usnesení rozšířeného senátu, bod 38.

6. Trestní právo

6.1. Vývoj trestněprávních ustanovení

V českém prostředí je dlouhodobě zakotvena vázanost trestního práva na majetek při udělování peněžitých trestů. Již zákon č. 117/1852 ř.z. o zločinech, přečinech a přestupcích stanovil v § 261, že *„změnit se může vězení prvního stupně také v pokutu peněžitou, majetkovým poměrům trestancovým přiměřenou.“* Ten zároveň umožňoval z dnešního hlediska překvapivě i opačnou proměnu – pokud by pokuta byla závažnou újmu pro pachatele či jeho rodinu, mohla být přeměněna v kurzu 250 korun za jeden den.

Na něj navazující trestní zákon č. 86/1950 Sb. povinnost přihlížet k majetkovým poměrům v § 48 odst. 2 zpřesnil: *„Při výměře trestu peněžitého přihlédně soud k osobním a majetkovým poměrům pachatele, tak aby trest peněžitý pro něho znamenal především citelné omezení majetku nabytého bezpracnými zisky a odnětí majetkového základu, z něhož pramenilo spáchání trestného činu.“*

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. znění ustanovení upravujícího výměru peněžitého trestu v § 54 odst. 2 opět zkrátil: *„Při výměře peněžitého trestu přihlédně soud k osobním a majetkovým poměrům pachatele; peněžitý trest neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný.“*

U trestního zákona z roku 1950 se při ukládání všech trestů nutně nepřihlíželo k poměrům pachatele. Bylo tedy na místě přistoupit k detailnějšímu ustanovení, vůči čemu má být peněžitý trest proporční. Zvoleny nebyly jen majetkové, ale i osobní poměry. Zároveň byla deklarována potřeba přiměřenosti výše peněžitého trestu k bezpracným ziskům (což mělo politické konotace) či prospěchu získaného trestnou činností.

Trestní zákon již definoval obecnou nutnost přihlédnout k poměrům pachatele při ukládání trestu. V případě peněžitého trestu pak zdůrazňoval, tedy rozváděl a blíže specifikoval, že je potřeba přihlédnout k osobním a majetkovým poměrům. Co tím bylo myšleno?

„Osobními poměry nutno z hlediska ukládání peněžitého trestu rozumět zejména věk pachatele, rodinné poměry, zdravotní stav, povolání, pracovní kvalifikaci, možnost pracovního uplatnění v dané době a místě atd. Majetkové poměry zahrnují stav

*veškerého pachatelova jmění (aktiv i pasiv) a výtěžkové poměry pachatele, což jsou zdroje, z nichž lze peněžité trest realizovat.*⁶⁷

Osobní poměry byly definované ve světle majetkových poměrů. Relevantní osobní poměry byly pouze ty, které měly vztah vůči majetkovým a výtěžkovým možnostem pachatele. Lze tedy mluvit o jejich restriktivním výkladu. Podobného výkladu by šlo lépe docílit pouze umístěním měřítko majetkových poměrů (jako zákon o zločinech, přečinech a přestupcích), popřípadě jeho extenzivním výkladem – pojem osobní poměry by tak nebyl potřeba.

Na rozdíl od zákona o zločinech, přečinech a přestupcích měl peněžité trest v rámci trestního zákona z roku 1950 plnit dvojí úlohu. Neměl být jen alternativním trestem, ale také prostředkem k získání neprávem nabytého majetku. Toto je však třeba odlišit od požadavku uložení peněžitého trestu, byl-li trestný čin spáchaný ze ziskuchtivosti. Myšlenka se zakládá na tom, že je-li pachatel ziskuchtivý, bude pro něj peněžité trest dostatečně účinný. Ziskuchtivost a odebrání neprávem získaného prospěchu jsou tak dvě odlišné věci. Požadavek odebrání neprávem získaného zisku již trestní zákon z roku 1961 ani trestní zákoník nezahrnují do ustanovení o peněžitém trestu – byť judikatura tak stále činí.

Nový trestní zákoník vykročil jiným směrem, zavedl koncept denních pokut.⁶⁸ Výrazně omezil prostor pro úvahu soudce tím, že stanovil postup určování peněžitého trestu a to zejména skrze čistý příjem pachatele. Tento systém denních pokut je v souladu se světovým vývojem a pochází ze Skandinávie.⁶⁹

⁶⁷ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 6. přepracované vydání, Praha: C. H. Beck, 2004, str. 470.

⁶⁸ Peněžité trest ve formě denních sazeb do českého práva zavedl již zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Do roku 2009 však bylo možné uložit peněžité opatření dvěma způsoby – s použitím či bez použití denních sazeb. Zákon přitom nijak (nelogicky) nerozlišoval případy, ve kterých měl být uložen peněžité trest ve formě denních sazeb, či bez jejich použití. Viz ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, str. 354,358. Zrušení tohoto dvojího stavu bylo pouze žádoucí z hlediska požadavku systematičnosti, jednoznačnosti i právní jistoty. Peněžité trest upravuje také zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

⁶⁹ HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12, str. 77.

Je stanoven na základě součinu dvou veličin. První je výše denní sazby, která má odpovídat osobním a majetkovým poměrům pachatele, ale zejména čistému příjmu za jeden den. Tyto příjmy, ale i majetek pachatele či výnosy z něj mohou být stanoveny odhadem soudu. Druhou veličinou je počet denních sazeb, které mají odpovídat povaze a závažnosti spáchaného trestného činu.

Dle nového trestního zákoníku je tedy spravedlivým peněžitým trestem takový trest, který odráží závažnost činu pro všechny stejně bez rozdílu (zde je naplněn požadavek rovnosti) a zároveň individualizuje, aby měl peněžitý trest na každého „stejný efekt“. Bližšímu rozebrání denních pokut a jejich aplikaci v České republice je věnovaná praktická část této práce, nebude jim tedy věnována pozornost zde. Je na místě pouze zmínit, že tento teoretický koncept není v praxi aplikován.

Lehký zmatek do nové koncepce peněžitého trestu v podobě denních pokut vnáší § 39 odst. 7 trestního zákoníku, jehož část zní: *„Získal-li nebo snažil-li se získat pachatel trestným činem majetkový prospěch, přihlédne k tomu soud při stanovení druhu trestu a jeho výměry ... uloží mu [soud] s přihlédnutím k výši takového majetkového prospěchu některý z trestů, který ho postihne na majetku (§ 66 až 72)“*.

Je tak možné stanovit výši peněžitého trestu s přihlédnutím k výši majetkového prospěchu. Toto ustanovení příliš nekoresponduje s koncepcí denních pokut. K odebrání neprávem získaného majetkového prospěchu by měly být primárně použity jiné tresty, což níže rozebírám. Lze si (*de lege ferenda*) představit, jako ve zmiňovaném případě zákona o soudnictví ve věcech mládeže, dvojí podobu peněžitého trestu – jednu ve formě denních sazeb a druhou běžnou, která by se používala k odčerpání majetkového prospěchu, nechtěli-li by soudci z jakýchkoli důvodů používat jiné tresty. Tato koncepce dnes ale nemůže být použita a zákon se musí interpretovat tak, jak je napsán.

Může tedy nastat situace, kdy je uložen peněžitý trest a v souladu s § 39 odst. 7 trestního zákoníku se soudce rozhodne stanovit jeho výši s přihlédnutím k neprávem získanému majetkovému prospěchu. Zároveň ale musí dodržet způsob určování výše peněžitého trestu podle ustanovení o peněžitém trestu. Jak nyní sloučit tyto dva odlišné požadavky?

Nejjednodušším řešením, které nejvíce reflektuje specifika obou ustanovení, je zahrnout získaný prospěch do počtu denních sazeb. Počet denních sazeb má reflektovat závažnost jednání, ve které se také odráží škoda, která byla způsobena nebo neprávem získaný

prospěch. Oproti tomu výše denní sazby má odrážet majetkové poměry (příčemž je irelevantní, zda byly získány legálně či nelegálně), lze tedy na ni výši neprávem získaného majetkového prospěchu navázat jen nepřímo skrze majetek pachatele.

Není ale možné přijmout interpretaci, že by ustanovení § 39 odst. 7 trestního zákoníku umožňovalo soudům ignorovat způsob stanovování výše i počtu denních sazeb a stanovovat je pouze ve vztahu k získanému prospěchu. Takový výklad by neuplatňoval jedno zákonné ustanovení kvůli druhému bez jasného zjištění, které ustanovení je speciální a které generální, což v této situaci není jednoduše odvoditelné. Je-li v takovém případě možné uplatňovat obě ustanovení současně, jak bylo naznačeno, není nutné složitě hledat, které ustanovení je generální a které speciální.

Řešení případů nejchudších pachatelů bylo výslovně upraveno v zákonech od trestního zákona z roku 1950, od kdy neměl být peněžitý trest udělen, pokud by byl nedobytný. Nebyl tedy aplikován na ty nejchudší, pro které musel být zvolen jiný druh trestu.

Na závěr je potřeba dodat, že zákonodárce v trestním řádu myslí i na situace, kdy se po nařízení peněžitého trestu stane jeho výkon nemožný z důležitých důvodů. V takovém případě soud od výkonu upustí.⁷⁰

6.2. Účel trestního práva

Platný trestní zákoník nestanoví, za jakým účelem se peněžitý trest ukládá. Dva běžné účely trestního práva – reedukační a retribuční – nejsou v českém právu rozvinuty, či nejsou rozvinuty dostatečně. Dle čeho se tak má řídit soudce při určování trestů a jejich výše?

Jedinou odpovědí může být podle osoby pachatele, což je v různých ustanoveních trestního zákoníku reflektováno.⁷¹ Trest má být pachateli spravedlivě „ušit na míru“ v závislosti na všech okolnostech. Byť se tento účel nezdá dostatečně finalistický, je jediným, se kterým může dnes český soudce operovat.

⁷⁰ „Soud upustí od výkonu peněžitého trestu, nebo jeho zbytku, jestliže se odsouzený v důsledku okolností na jeho vůli nezávislých stal dlouhodobě neschopným peněžitý trest zaplatit nebo by výkonem trestu byla vážně ohrožena výživa nebo výchova osoby, o jejíž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat.“ § 344 odst. 1 trestního řádu.

⁷¹ Zmínit lze např. § 39, 41 či 42 trestního zákoníku.

Samotný požadavek individualizace tak volá po materiální, nikoli formální rovnosti. Konstrukce peněžitého trestu v současném trestním právu vyjadřuje dva základní principy, bez kterých si dnes nelze představit systém trestání – otázku závažnosti spáchaného trestního činu (počet denních sazeb) a nutnost upravit trest každému pachateli „na míru“ (výše denní sazby).

6.3. Judikatura Nejvyššího a Ústavního soudu v trestních věcech

K úpravě peněžitého trestu v oblasti trestního práva se opakovaně vyjadřoval jak Nejvyšší, tak Ústavní soud.

6.3.1. K trestnímu zákonu z roku 1961

Nejdříve bude věnován prostor judikatuře vztahující se k trestnímu zákonu z roku 1961, který již není ani účinný ani platný. Judikatura a tendence soudů rozhodovat určitým způsobem se však příliš razantně nemění, jak bude také ukázáno.

V případě stěžovatele, který zmařil uspokojení stovky věřitelů, Ústavní soud potvrdil názor Nejvyššího soudu ohledně dvojí funkce peněžitého trestu, tak jak byla výše vysvětlena, tedy odepření neprávem získaného prospěchu i potrestání. Ohledně druhého významu se vyslovil, že považuje „za ústavně souladné, pokud obecné soudy v souladu s funkcí peněžitého trestu vyjdou při jeho ukládání z rozsahu prospěchu, který stěžovatel získal trestnou činností.“⁷² Stěžovatel namítal, že soud nijak nezjišťoval jeho majetkové poměry. Ústavní soud tuto námitku odmítl s tvrzením, že tuto námitku neuvedl během řízení a nevyčerpal tak všechny procesní prostředky u uplatnění svých práv. Navíc zmínil, že postup soudu byl „ještě ústavně souladný“, protože stěžovatel způsobil škodu značného rozsahu.

Nelze si představit, že lze uložit pokutu ve výši 200 000 Kč bez zkoumání majetkových poměrů, přičemž je odůvodněná jen výší škody. V takovém případě by se její vymáhání mohlo velmi jednoduše dostat do rozporu se zájmy poškozeného. „Peněžitý trest smí být vymáhán, jen pokud tím nebude zmařeno uspokojení přiznaného nároku poškozeného na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání

⁷² Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 1658/10 #2, dále usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 10. 2004, sp. zn. I. ÚS 322/03 a usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1833/07 #3.

bezdůvodného obohacení“ uvádí trestní řád.⁷³ Pokud se chce uložit peněžitý trest – a zároveň dodržet zásada v § 343 trestního řádu – pak nelze jen odvozovat výši peněžitého trestu od způsobené škody, popř. prospěchu. Takový neprávem získaný prospěch by se měl v plném rozsahu vrátit poškozenému.

Ze kterých prostředků by pak měl být hrazen peněžitý trest? Může být zmíněn názor, že z těch nelegálních zisků, které se nepodařilo prokázat. Ten je ale nepřipustný na základě zásady v pochybnostech pro podezřelého. Je-li zjištěno, že má určitý majetek (bez ohledu na to, zda byl nabyt legálně či nelegálně), lze uložit peněžitý trest ve vztahu k nim. Ne však bez prokázání skutečných majetkových poměrů stěžovatele.

Dle některých rozhodnutí by se zdálo, že odčerpání peněžitých prostředků získaných trestnou činností je hlavním účelem peněžitého trestu. Ústavní soud zmiňuje, že funkcí peněžitého trestu

„je především postižení majetkového prospěchu, který pachatel získal z trestné činnosti, jestliže jej nelze odčerpat jinak. Při stanovení konkrétní výměry peněžitého trestu se pak zohledňují osobní a majetkové poměry pachatele proto, aby byl uložený peněžitý trest dobytý. ... Ačkoliv odvolací soud blíže nezjišťoval stěžovatelovy majetkové poměry, způsob, kterým dovedl stěžovatelovu solventnost, nelze považovat za nepřipustný, a ani zde není důvod k závěru, že ústavním pořádkem chráněná práva stěžovatele byla konkrétně porušena.“

Osobní a majetkové poměry tak v argumentaci Ústavního soudu slouží pouze k zjištění, zda bude pokuta dobytá. Zde ale Ústavní soud šel plně proti gramatickému výkladu daného ustanovení. § 54 odst. 1 trestního zákona tvořila jedna věta, která byla rozdělena středníkem na dvě rozdílná ustanovení. První zní *„Při výměře peněžitého trestu přihledne soud k osobním a majetkovým poměrům pachatele“*, druhá *„peněžitý trest neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný.“*

K osobním a majetkovým poměrům pachatele se má tedy přihlednout zejména z důvodu stanovení výměry peněžitého trestu. Pokud by i při jejich zohlednění nebyl peněžitý trest dobytý, pak se neuloží. Primárně se ale osobní a majetkové poměry pachatele mají zkoumat z důvodu stanovení výměry trestu, nikoli z důvodu dobytelnosti, jak to uvádí Ústavní soud.

⁷³ § 343 odst. 2 trestního řádu.

Stejně se vyjadřuje i Nejvyšší soud, když zmiňuje, že „*funkcí peněžitého trestu je především možnost postihnout majetkový prospěch pachatele.*“⁷⁴ Jednalo se o konkrétní případ, kdy obviněný dosáhl vyplacení pojistných plnění v celkové výši 319 306 Kč, byl mu uložen peněžitý trest ve výši 100 000 Kč, což bylo odůvodněno tím, že tento trest „*představuje necelou třetinu podvodně vylákaného pojistného plnění.*“⁷⁵

Toto by opět nemělo hrát roli. Celou neprávem získanou částku (navíc nejspíše již zčásti utracenou) 319 306 Kč bude muset pachatel nahradit a bude na nule. Pokud bude výška trestu odůvodněna pouze závažností činu (která je zde definována získaným finančním prospěchem), pak bylo plně zapomenuto na zásadu individualizace trestu. Ta se totiž nemůže omezit jen na případy nedobytnosti peněžitého trestu, které jsou pouze extrémními variantami.

K jinému závěru (tedy že Nejvyšší soud v některých případech mimo extrémní situace rezignoval na zásadu individualizace trestu) nelze dojít, pokud Nejvyšší soud v jednom usnesení zmiňuje, že „*za těchto okolností pak nelze soudům vytýkat, že i přes tuto skutečnost měly o dobytosti peněžitého trestu nadále pochybovat a ... osobní a majetkové poměry obviněného (dovolatele) objasňovat prováděním dalších důkazů.*“⁷⁶

V navazujícím řízení u Ústavního soudu⁷⁷ bylo poukázáno na skutečnost, že obviněný vlastnil auto a pracoval v zahraničí. Nebylo přitom zmíněno (a není zřejmé, zda bylo u obecných soudů dokázáno), kolik v zahraničí vydělával, popřípadě jaká byla hodnota auta (či např. jak bylo staré). Ve chvíli, kdy obviněný svoje poměry navíc sám nedokázal, ba toto odmítl, Ústavní soud neshledal špatný postup soudu, což se zdá až lehce absurdní – když zákon stanovil, že peněžitý trest měl být uložen s přihlédnutím k majetkovým poměrům, a tak nebyl v žádném případě naplněn.

Obdobnou kritiku proti argumentaci získaným prospěchem lze vznést i v dalším řešeném případě, který skončil udělením peněžitého trestu ve výši 450 000 Kč za odcizení archiválií. Mimo jiné zmínil, že obžalovaný „*po dobu páchaní trestné činnosti disponoval poměrně velkými částkami, ať už jejich původ byl jakýkoliv. Z hlediska splnění předpokladů pro uložení peněžitého trestu, o něž se zejména jedná, nemůže být*

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2007, sp. zn. 3 Tdo 685/2007, www.nsoud.cz.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. I ÚS 2485/07 #1.

určující, že veškeré tyto prostředky nehospodárně utratil. “ Nejvyšší soud sice připustil, že lze „soudům vytknout jistou nepečlivost při zjišťování majetkových poměrů (zejména v případě nemovitosti), nelze dospět k závěru, že jejich úvahy a odůvodnění majetkových poměrů obviněného jsou chybné. “⁷⁸

Skutečnost, že se soudy nezabývaly majetkovou situací pachatele a udělily pokutu ve výši 450 000 Kč, Nejvyšší soud prohlásil za bezproblémovou. Argumentem byla i skutečnost, že po skončení trestního řízení mu bude vrácena část sbírek bez listin, které odcizil a které bude moci prodat. To je ovšem spekulativní tvrzení, které by se mělo zakládat na kvalifikovaném odhadu, minimálně určité prodejní ceně.

I ve chvíli, kdy peněžité trest není odůvodňován způsobenou škodou, Nejvyšší soud přistupuje k potřebě zjišťovat majetkové poměry pachatele vcelku laxně. Příkladem může být obviněný, který obdržel peněžité trest 100 000 Kč za křivou výpověď a nepravdivý znalecký posudek. Ten namítal, že soudy nezjišťovaly jeho majetkové poměry. Nejvyšší soud výši této pokuty obhájil následovně:

„Obviněný v přípravném řízení uvedl, že je svobodný, bezdětný, má středoškolské vzdělání a je osobou výdělečně činnou v oboru svářečské práce. K zaměstnání a postavení v něm sdělil, že je podnikatel. K majetkovým poměrům a k čistému měsíčnímu příjmu konstatoval jen to, že je nebude uvádět. ... Z protokolu o hlavním líčení, z výpovědi obviněného lze dovodit, že v červnu 2007 vlastnil osobní automobil Opel Frontera, neboť dokládal, že mu tento byl neznámou osobou zapálen. Žádné další skutečnosti se k majetkovým poměrům obviněného nepodařilo pro nespolupráci a neochotu obviněného zjistit. ... Je i přes kusé informace patrné, že obviněný není takovou osobou, u níž by byl uložený peněžité trest nedobytný, neboť je podnikatelem, který neznámou podnikatelskou činnost provozuje jako osoba samostatně výdělečně činná, a jak též bylo zjištěno, tato jeho profese je aktivně konaná. “⁷⁹

Nejvyššímu soudu je patrné, že majetkové poměry zjištěny nebyly – jediné informace, které zná, jsou, že vykonává svářečské práce a že vlastnil automobil, který mu někdo podpálil. Argumentace, že odmítl poskytnout informace ke svým majetkovým

⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2010, sp. zn. 8 Tdo 1495/2010, www.nsoud.cz.

⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1411/2010, www.nsoud.cz.

poměrům, a proto nebyly zjišťovány, je neudržitelná.⁸⁰ Tyto skutečnosti má v trestním řízení soud zjišťovat z úřední povinnosti. Zejména ve chvíli, kdy se část soudců domnívá, že hlavně osoby samostatně výdělečně činné soudům ohledně svých příjmů lžou (více dále v analýze ukládání peněžitých trestů), nelze přijmout toto odůvodnění. Nejvyšší soud v dalším případě opět nižším soudům ukázal, že není třeba zkoumat majetkové poměry pachatele při ukládání peněžitého trestu.

Je otázkou, zda se jednalo o dostatečné hodnocení majetkových poměrů v dalším případě. Stěžovatel se domáhal obnovy řízení s ohledem na své majetkové poměry a peněžitý trest. Milionový peněžitý trest byl potvrzen s tím, že *„poměry pachatele nejsou jen soupisem jeho aktuálních hmotných aktiv, ale je nutno posoudit i všechna hlediska, která ovlivňují schopnosti a možnosti stěžovatele dosáhnout určité majetkové úrovně v dané době a místě. Odsouzený (stěžovatel) se pohyboval a pohybuje v několika významných manažerských funkcích a možnost jeho potrestání peněžitým trestem a závazky z toho plynoucí vůči státu nemohou být ovlivněny tím, že tyto funkce údajně vykonává obětavě zdarma či za nízkou odměnu. ... Jeho citované schopnosti a možnosti nejsou v rozporu s uloženým peněžitým trestem ve výměře 1 mil. Kč.“⁸¹*

Konkrétní posouzení případu může provést jen soud a v případě peněžitého trestu ve výši milion korun by bylo rozhodně na místě důkladné zkoumání majetkových poměrů a odůvodňování odhadů soudu – nikoli pouze laxní posouzení, že v jeho možnostech je vydělat si na milionovou pokutu.

Výše zmíněný text řadí mezi majetkové a osobní poměry pachatele i jeho schopnosti do budoucna. Automaticky tedy předpokládá, že bude mít možnost dále vykonávat svoji práci, popřípadě, že tak bude chtít činit. Toto je potřeba omezit pouze na situace, kdy rozsudkem trestního soudu nemůže dojít k odchodu z práce, popřípadě zamezení působení v některých oblastech.

Soud také podezíral stěžovatele ze skutečnosti, že vykonává práci zdarma či za nízkou odměnu, byť za ní dostává nejspíše velkou odměnu, která by mu umožnila zaplatit

⁸⁰ Obviněný namítal, že jeho majetkové poměry nebyly zjišťovány. Na toto Nejvyšší soud opáčil, že toto *„neodpovídá skutečnosti, protože se rozhodl o nich sám nehovořit, a to i před soudem.“* Důkazní břemeno zde však leží na soudu, nikoli na účastníkovi.

⁸¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 9. 2008, sp. zn. I. ÚS 1111/08 #1.

milionovou pokutu. V takovém případě by bylo na místě podat podnět orgánům činným v trestním řízení ohledně trestných činů daňových. To ale může být lehce idealistické vzhledem k jejich velmi těžkému prokazování. Proto se to, předpokládám, nestalo. Pokud by k tomuto soudy přistupovaly, tak by se omezila i argumentace nízkými nereálnými odměnami z důvodu hrozícího (dalšího) trestního stíhání. Částečná možnost a jako odstrašení by mohla fungovat možnost předat záležitost finančnímu úřadu k vyřízení. To se však, předpokládám, také nestalo.

Peněžité trest upravený v trestním zákoně z roku 1961 vázal soudy k tomu, aby braly v potaz majetkové poměry. Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu toto však nevyžadovala, a protože nižší soudy k tomu nebyly tlačeny, tak se často spokojily s nulovým či velmi zběžným vzetím v potaz majetkových poměrů, minimálně u kauz, které se dostaly k Nejvyššímu soudu.

6.3.2. K trestnímu zákoníku z roku 2009

K Nejvyššímu soudu se dostalo již vícero případů, ve kterých byl uložen peněžité trest ve formě denních pokut, ale v naprosté většině případů nebyl předmětem dovolání peněžité trest.

Podle nového trestního zákoníku Nejvyšší soud rozhodoval případ, kdy obviněný způsobil škodu 10 050 600 Kč. Dle zjištění soudu nabídl jednomu poškozenému 3 500 000 Kč, vydělával 30 000 Kč měsíčně a byl mu uložen peněžité trest 1 000 000 Kč ve formě denní pokuty 500 X 2000 Kč. Nejvyšší soud se k odůvodnění výše jednotlivých položek peněžitého trestu nijak nevyjádřil, byť dovolatel zmiňoval uložení peněžitého trestu v rozporu se zákonem stanovenými podmínkami. Mimo to se Nejvyšší soud vyslovil, že

„i když se nepodařilo plně objasnit majetkovou situaci obviněného, měl dostatek podkladů pro závěr, že obviněný má prostředky k tomu, aby uvedený peněžité trest zaplatil, čímž vyloučil, že by tento trest byl nedobytný, a to i s odkazem na nabídku, již obviněný učinil svědkovi L. K. na okamžitou úhradu 3,5 milionů korun. Z tohoto zjištění soud správně usoudil, že obviněný disponuje dostatečnými finančními prostředky, není nemajetný a peněžité trest proto nelze považovat za nedobytný, jak se obviněný domáhal.“⁸²

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1409/2011, www.nsoud.cz.

Jako v předcházejících případech, tak i v tomto rozhodnutí Nejvyššího soudu chybí složka logického uvažování. Získal-li někdo finanční prospěch přes 10 milionů, pak tuto částku bude muset vrátit – a bude mít přednost před vymáháním zaplacení peněžitého trestu. Paradoxní je, že tuto přednost soud sám zmiňuje při úvahách o (ne)dobytnosti trestu. Odlišuje se tedy teorie popsaná v rozhodnutí Nejvyššího soudu a jeho praxe. Je třeba posuzovat výměru peněžitého trest bez ohledu na zisky z trestné činnosti, které budou muset být vráceny. Zejména proto, že trestní zákoník v § 68 odst. 3 tuto argumentaci neumožňuje (demonstrativní výčet by byl vykládán příliš extenzivně).

Dále soud zmínil, které faktory by se zejména měly brát při uvažování o (ne)dobytnosti trestu. Protože se ale vztahují k osobním a majetkovým poměrům, měly by se zhodnotit i při stanovování výměry peněžitého trestu. Jsou jimi

„závazky pachatele, především rozsah jeho zákonné vyživovací povinnosti a rozsah povinnosti k náhradě škody, které mají zásadně přednost před zaplacením peněžitého trestu. Přitom je třeba zvážit nejen druh a hodnotu majetku pachatele, nýbrž i výši jeho odměny za práci, podnikatelské odměny, příjmů z kapitálového majetku, ze sociálních dávek a jiných příjmů, jakož i množství, druh a hodnotu závazků pachatele.“⁸³

Ústavní soud neshledal v rámci tohoto řízení žádné porušení ústavně zaručeného práva.⁸⁴

V další kauze byl třem obviněným za podvody týkající se developerského projektu v zahraničí, mimo jiné, uložen peněžitý trest, každému ve výši 400 000 Kč.⁸⁵ Nejvyšší soud k majetkovým poměrům pachatelů uvedl:

„Svěddecké výpovědi i listinné důkazy, které svědčily o nikoli chudobném životním stylu obviněných před jejich trestním stíháním v této věci, existence majetku, který formálně vlastní rodinní příslušníci obviněných včetně nezletilých dětí, a nakonec i samotná trestná činnost obviněných nasvědčují správnosti úvah soudu prvního stupně o schopnosti obviněných vykonat jim uložený peněžitý trest ve stanovené výměře. Nejedná se o nijak zásadní sumu peněz při porovnání se ziskem, jehož dosahovali trestným činem, a který byl prvoplánově zaměřen právě na co nejvyšší obohacení jich samých,

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2012, sp. zn. II. ÚS 1084/12 #1.

⁸⁵ Ve stejné výši! Opravdu měly tyto osoby totožné příjmy a majetkové poměry, jak to vyžaduje trestní zákoník?

případně i dalších osob participujících na realizaci podvodného developerského projektu v zahraničí. ⁸⁶

Majetkové poměry pachatele v tomto případě Nejvyšší soud roztáhl i na rodinné příslušníky včetně nezletilých dětí. Problémem je, že nestačí domněnka, že tento majetek „formálně“ vlastní rodinný příslušník. Souvislost majetku s trestným činem potřebuje být dokázána. V opačném případě by se měly majetkové poměry celé rodiny brát v potaz vždy, ne jen ve chvíli, kdy užívá majetku jiných. Problémem je zde i skutečnost, že by se rodinní příslušníci museli rozhodnout peněžité trest zaplatit ze „svého“ majetku. V případě nezletilých by pak musel dát souhlas opatrovnícký soud, což by se nejspíše nestalo, protože by toto jednání bylo v rozporu se zájmy dítěte (byť zájmem dítěte je, aby jeho rodič nebyl ve vězení).

Obviněný v další kauze týkající se distribuce omamných látek namítal, že část peněz, která u něj byla nalezena, byla bratra manželky a zbytek si řádně vydělal. Nejvyšší soud zmiňuje, že tyto námitky jsou zcela bezpředmětné, což musí být vztaženo jen na řádně vydělané peníze, nikoli na peníze ostatních. Nepříliš přesvědčivě pak zní argument soudu, dle kterého

„obviněného, jenž vystupoval v roli distributora pervitinu, který si bezpochyby sám musel od jiných osob za peníze opatřovat, je nezbytné též postihnout právě způsobem, kdy mu bude prostřednictvím uloženého peněžitého trestu ztížena možnost dalšího přístupu k předmětné psychotropní látce a nebude ji tak moci poskytovat dalším osobám. ⁸⁷

Peněžité trest totiž nejspíše nezabrání v přístupu k předmětné psychotropní látce a v poskytování těchto látek dalším osobám. Příjmy z prodeje této látky nejsou legálně získané a neobjevují se v žádných oficiálních zdrojích. Pokud by si je obviněný uchovával na jiném místě, než u sebe doma, pak by tomuto cíli peněžitého trestu bylo jednoduše zabráněno. Toto ztížení tedy bude takřka nepatrné.

Z dostupných rozsudků je zřejmé, že zákonem doporučené posuzování majetkových poměrů podle čistého příjmu se příliš neaplikuje v praxi. Naopak se tyto poměry udávají ne jen na základě odhadů, ale i na základě teoretických odhadů – co by bylo možné. V případě týkajícím se padělání veřejných listin Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí, že je-li

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2014, sp. zn. 5 Tdo 1364/2013, www.nsoud.cz.

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2013, sp. zn. 4 Tdo 293/2013, www.nsoud.cz.

obviněný vysokoškolsky vzdělaný (bakalář), svobodný, bezdětný a vlastník nájemného domu v Brně, pak lze vyloučit závěr, že je obviněný nemajetný a může tedy zaplatit 200 000 Kč.⁸⁸ Je otázkou, zda mají všechny zmíněné faktory být brány v potaz – zejména ve chvíli, kdy by měl být primární důraz kladen na čistý příjem.

Nový trestní zákoník zavedl úpravu denních pokut, dle kterých se peněžité trest měl odvíjet především od čistého příjmu pachatele – rozhodovací praxe Nejvyššího soudu tomu však nijak neodpovídá a Nejvyšší soud nižší soudy v ničem nenutí (ani mimochodem nekritizují) zjišťovat čistý příjem, natož podle něj stanovovat peněžité trest.

6.3.3. Společná kritika judikatury Nejvyššího i Ústavního soudu k peněžítým trestům

Judikatura Ústavního soudu týkající se zákazu likvidačních pokut je vcelku ucelená, jak bylo výše naznačeno. Překvapivé je však, že se aplikuje jen v rámci správního práva, ale fakticky nikoli v rámci trestního. Nejvyšší ani Ústavní soud problematiku likvidačních pokut v trestních případech nijak nevzaly v úvahu.

Důsledky jsou přitom stejné v rámci trestního i správního práva – peněžité trest v určité výši může být likvidační, tedy může „zničit“ majetkovou základnu osoby pro další život, popř. podnikání. Takový zásah je v rozporu s jedním z nevyjádřených účelů zákona – principu reintegrace a rehabilitace pachatele. Pouze osoba, která má určitý majetek, se může zařadit zpět do společnosti.

Ve chvíli, kdy o (de)kriminalizaci určitého jednání rozhoduje zákonodárce a není vždy zřejmá dělící linie mezi správními delikty a trestnými činy, je na místě vztáhnout argumentaci likvidačních pokut i na otázku peněžitých trestů ukládaných v rámci trestního práva.

Toto pojetí však narazí na odpor praxe, která je zvyklá, že peněžítým trestem řeší i otázku odebrání neprávem získaného prospěchu, byť toto zákon nepředvídá. Naopak je speciálně upraven trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. V rámci něj je možné uložit zejména propadnutí věci či jiné majetkové hodnoty, kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj.⁸⁹ Obecně je u tohoto trestu potřeba určit individuálně danou věc či jinou majetkovou hodnotu – výjimku tvoří právě peníze.

⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1338/2012, www.nsoud.cz.

⁸⁹ § 70 trestního zákoníku.

Existuje tak „možnost prohlásit za propadlou peněžitou částku získanou některým ze způsobů podle § 70 odst. 1 písm. c) nebo d) [trestního zákoníku], i když pachatel tyto peníze již smísil se svými penězi nebo je mezitím vydal za věci, které v době vydání odsuzujícího rozsudku již nemá.“⁹⁰ Pokud se stát rozhodne vymáhat neprávem získaný prospěch, pak je toto ideální řešení. Zároveň platí, že „uložení trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty však není vhodné tehdy, jestliže poškozený nemůže uspokojit svůj nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem, resp. na vydání bezdůvodného obohacení, jinak než věci uvedenou v § 70 odst. 1.“⁹¹ Pokud by tedy pachatelovy prostředky dostačovaly akorát na uspokojení poškozeného, není na místě tento trest uložit a preferuje se soukromoprávní cesta odčerpávání neprávem získaného prospěchu.

O odebrání neprávem získaného prospěchu by se měl starat primárně poškozený, nikoli stát. Je otázkou, zda by se měl stát starat o vymození v případě, kdy tak poškozený nečiní. Domnívám se, že nikoli – poškozený se k řízení připojuje dispozičním úkonem, popřípadě svůj nárok uplatňuje opět dispozičním způsobem – žalobou v rámci soukromého práva. Pokud tak neučiní, je to jeho rozhodnutí, a stát by toto jednání měl respektovat. Peněžité trest by tak stát spíše neměl používat k vymození neprávem získaného prospěchu, na který si poškozený nečiní nárok.

Opačný názor by se zakládal na obecné právní zásadě, že nikdo nesmí mít prospěch ze svého protiprávního jednání (a zejména pak z toho nejtěžšího, trestněprávního). V takovém případě by však jednání státu mělo být subsidiární k vymáhání získaného prospěchu poškozeným.

Pokud by zde nebyl poškozený a pachatel by se trestným činem neprávem obohatil, pak by mu měl být tento prospěch odebrán – lze k tomu však použít jiného trestu (trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty), než peněžitého.

Peněžité trest, zejména v úpravě trestního zákoníku, by tak měl být trestem, který se ukládá bez přihlídnutí k způsobené škodě či získaného prospěchu. Naopak by měl být vzat v potaz majetek pachatele, zejména jeho čistý příjem. Pouze tak lze docílit, aby na peněžité trest bylo nahlíženo jako na plnohodnotný trest a ten mohl zaujmout, po vzoru např. Německa, důležitější roli samostatného trestu.

⁹⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012, str. 914.

⁹¹ *Ibid*, str. 911.

Na závěr je třeba zmínit, že ve všech zmiňovaných případech se jednalo o nepříliš významné výroky, které byly řečeny spíše mimochodem. Nebyly (a někdy ani nemohly být) hlavním předmětem zkoumání, což jim ani zákonné důvody dovolání příliš nedovolovaly. Skutečnost, že byly řečeny spíše *obiter dictum*, jejich závažnost lehce snižuje. Zároveň však stále vyjadřují náladu, která na Nejvyšším (částečně i Ústavním) soudu panuje, i aktuální představu o tom, jak se mají ukládat tresty, která ale není v souladu se zákonem.

6.4. Podmíněné zastavení, narovnání

V rámci trestního řízení se jeví jako diskriminační i další postup, kdy zatímco pachatel jednoho činu bez finančních prostředků je odsouzen, pachatel stejného činu, který prostředky má, odsouzen není. A to protože si svoji cestu ven může „vykoupit“ a zákon mu tuto možnost cíleně nabízí. Těmito postupy jsou některé odklony v rámci trestního řízení – podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307 a 308 trestního řádu a narovnání podle § 309 - 314 trestního řádu.

V případě podmíněného zastavení trestního stíhání může státní zástupce v přípravném řízení či soud, pokud obviněný „*nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě*“⁹² a za splnění dalších podmínek, řízení o přečinu podmíněné zastavit. Je-li to odůvodněno povahou a závažností spáchaného přečinu či za dalších podmínek, lze tak učinit pokud obviněný „*složí (...) peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestní činnosti, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu*“.⁹³

Obdobné řešení jako druhý případ podmíněného zastavení je narovnání, které je upravené v § 309 – 314 trestního řádu. To má ale přidanou větu, dle které tak může soud učinit, „*považuje-li takový způsob vyřízení věci za dostačující vzhledem ... k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům*“.⁹⁴

Je otázkou, co zákonodárce těmito ustanoveními myslel. Má-li být určitá částka přiměřená závažnosti přečinu, znamená to, že zde uvažujeme o formální rovnosti, tedy že určitému porušenému zájmu, odpovídá určitá pokuta? Materiální rovnost není

⁹² § 307 odst. 1 písm. b) trestního řádu.

⁹³ § 307 odst. 2 písm. b) trestního řádu.

⁹⁴ § 309 odst. 1 písm. d) alinea druhá trestního řádu.

v kritériích zmíněna a (byť je individualizace obecným principem trestního práva) je důvodné se domnívat, že by majetkové poměry neměly být podle tohoto ustanovení brány v potaz natolik jako závažnosti činu. Bylo-li by to tak, pak by toto ustanovení vycházelo vstříc minimálně chudým – protože na ně by se tato zřejmě nepřiměřená závažnost nevztáhla.

To je velmi důležité, protože pokud by člověku, který nemá dostatečný majetek, aby dal určitou částku státu, nebylo umožněno, aby jeho trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno či aby bylo uzavřeno narovnání, pak by se jednalo o diskriminační důvod minimálně z hlediska mezinárodních závazků, kterými je Česká republika vázána. Jmenovitě s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv, která zakazuje diskriminaci na základě majetku v článku 14. Jelikož tento článek vyžaduje akcesoritu k jinému chráněnému právu,⁹⁵ jednalo by se o porušení čl. 14 Úmluvy, kdy nebylo respektováno právo na spravedlivý proces podle čl. 6. Otázkou ale je, zda by toto porušení bylo již dostatečně významné, aby znamenalo porušení Úmluvy podle Soudu.

Z hlediska rovnosti to však stále klade problém. Pokud se řeší pouze vztah pachatel-stát, pak lze dojít k závěru, že majetkové poměry pachatele jsou nedílnou součástí posuzování možnosti odklonu, a že by výše náhrady měla odpovídat peněžitému trestu – z hlediska počtu denních sazeb by neměla být nepřiměřená závažnosti trestu a výše denní sazby by měla odpovídat majetkovým poměrům pachatele.

Problematickými se však odklony stávají ve chvíli, kdy zde existuje vztach pachatel-poškozený-soud. Lze si představit tři případy: V prvním pachatel nemá na zaplacení způsobené škody, dohoda není uzavřena, odklon není uskutečněn. V druhém pachatel zaplatí způsobenou škodu, odklon je uskutečněn. A je možné si představit i třetí situaci, kdy pachatel zaplatí výrazně víc než způsobenou škodu s cílem, aby na něj bylo nahlíženo v lepším světle, tedy ve chvíli, kdy by podmíněné zastavení na první pohled nepřicházelo v úvahu.

Zatímco první případ skutečně znamená nerovnost v právech, je možné argumentovat, že zde převážil jiný právní princip – restorativní justice, která se projevuje i náhradou škody. Oproti tomu třetí případ by měl být prohlédnut soudci a neměl by nastat, jelikož pouze nastoluje nerovnost.

⁹⁵ Srovnání KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 1216.

Byť „*smyslem podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307, § 308) je ušetřit práci orgánům činným v trestním řízení tím, že nebudou do značné míry zbytečně provádět celé trestní řízení tam, kde lze jeho účelu dosáhnout jednodušším způsobem,*“⁹⁶ bylo by vhodné, aby tyto instituty byly v zákoně upraveny lépe. Nynější znění napovídá spíše absolutnímu pojetí rovnosti než relativnímu, které je preferováno v trestním právu založenému na principu individualizace.

⁹⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 753-754.

7. Soukromé právo

Provedme krátkou exkurzi mimo oblast veřejného práva, do práva soukromého.

Nejdříve je třeba zodpovědět si otázku, zda – a popřípadě nakolik – se mají brát v rámci občanského práva v potaz majetkové poměry škůdce a poškozeného. Konkrétní ustanovení by měly odpovídat cíli, kterého se snaží dosáhnout. Cílem českého občanského práva a jedním ze základních principů soukromého deliktního práva je zásada *restitutio in integrum*, tedy návrat v předcházející stav u majetkové újmy.⁹⁷ Cílem této zásady je obnovení původního hospodářského stavu – nastolit situaci, jako kdyby k zásahu vůbec nedošlo. Jinou funkci dle občanského zákoníku náhrada škody nemá.⁹⁸

Není-li cílem soukromoprávní úpravy trestat, ale uvádět záležitosti zpět v jejich původní stav, není příliš možností brát v potaz majetkové poměry pachatele. Maximálně se bere v potaz možnost moderačního práva soudu,⁹⁹ které má sloužit k zabránění „likvidačního efektu“ náhrady škody, pokud to odůvodňují poměry škůdce i poškozeného. Soud k tomuto může přistoupit pouze v případě, kdy škoda nebyla způsobena úmyslně. Soud přitom škodu může pouze snížit, nikoli jí navýšit. Toto jednoznačně říká, že dané ustanovení existuje ve prospěch škůdce a nikoli poškozeného. Jedná se tedy o obdobnou argumentaci jako v případě likvidačních pokut: Ve zvláštních případech, kdy to situace vyžaduje, se k majetkovým poměrům má přihlédnout.

Odlišné pojetí však může nastat v případě nemajetkové újmy, kdy se má poškozené straně poskytnout přiměřené zadostiučinění. To má ve své podstatě kompenzační charakter, jeho účelem je dostatečně vyvážit způsobenou újmu, ve specifických případech ale může mít i sankční charakter. Lze k tomu dojít interpretací § 2957 občanského zákoníku, dle kterého musí být odčiněno i spáchání újmy (mimo jiné)

⁹⁷ V § 2894 odst. 1 občanského zákoníku, se mluví o povinnosti „nahradit jinému újmu.“ Cílem je tedy nahrazení škody, nikoli potrestání viníka. Toto specifikuje dále § 2951 občanského zákoníku, dle kterého se škoda nahrazuje uvedením do předešlého stavu. Srov. ŠVESTKA J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 1084.

⁹⁸ Současná rozhodovací praxe se navíc obává přiznání větší náhrady bezdůvodného obohacení poškozeného bez plného docenění, „že poškozený má právní důvod ke škůdcovu plnění a že nastalá škoda má být odčiněna.“ ELIÁŠ, K.. Obsah způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu II. *Právní rádce* 2008, č. 1, str. 7.

⁹⁹ Viz § 2953 občanského zákoníku.

úmyslně či lstí. Tyto elementy nehrají velkou roli při čistě kompenzačním charakteru – lze v nich vidět spíše snahu určitá jednání trestat a zabraňovat jim. V takovém případě by sankční náhrada škody měla být přiměřená majetku pachatele, aby byla efektivní. O tom, že v určitých soukromoprávních případech má být brán v potaz i majetek pachatele, se vyjádřil i Ústavní soud v kauze Michala Viewegha proti deníku Aha!¹⁰⁰

O sankční náhradě škody, která se v zahraničí označuje jako *punitive damages* či *exemplary damages*, zde nebudu dopodrobna psát, primárně odkazuji na článek Václava Janečka *Sankční náhrada škody* v časopisu Právník a příspěvek Zdeňka Kühna.¹⁰¹ Zajímavé, pro naše pojetí, je, že sankční náhrada škody je v Británii považována jako *ultima ratio* občanského práva a vždy je primárně vnímán kompenzační účel – teprve není-li vnímán jako dostatečný, přistoupí se, za dalších omezení, k sankčnímu účelu.

Je také otázkou, nakolik společnost (jejíž náhled na právo a jeho přijetí je velmi důležitý) dokáže rozlišovat mezi veřejným a soukromým právem. Snad je možné počítat s tím, že dokáže alespoň rozlišit mezi náhradou škody a sankcí. Bude-li chudá osoba odsouzená k vysoké náhradě škody v řádech set tisíc, ale zároveň v rámci veřejného práva k trestu v řádech nižších desítek tisíc, může to být vnímáno jako „bezzubost“ veřejného práva. Pokud by za stejný čin bohatá osoba musela zaplatit peněžité trest v řádech milionů korun, bylo by to možné vnímat jako příliš přísné. Naopak pokud by bohatá osoba byla odsouzená pouze k náhradě škody (navíc třeba úmyslně způsobené) vůči chudému, pak by to bylo vnímáno částí společnosti jako příliš jemné a nespravedlivé.¹⁰²

V určitých případech může být bližší vnímání spravedlivému řešení společností, pokud je jednou z funkcí náhrady v trestním řízení i složka trestu. Lze tedy říct, že koncepce *punitive damages* odpovídá právnímu rámci, který je více blízký společnosti a jejímu

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09 #1 (N 43/64 SbNU 491).

¹⁰¹ Právník, ročník 2013, číslo 10, str. 989-1012; KÜHN, Zdeněk. *Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci* In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil. (eds.) *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, str. 203-216.

¹⁰² Viz např. fiktivní příběh, který prorok Nátan představuje králi Davidovi ve dvanácté kapitole 2. Samuelově. David na naprosto necitelné jednání bohatého vůči chudému, kterému sebral ovci, reaguje slovy: „*tu ovečku nahradí čtyřnásobně zato, že něco takového spáchal a neměl soucitu.*“ 2. Samuelova, 12:6, Český ekumenický překlad.

vnímání spravedlivého postupu. Takovému řešení, které se odehraje na jednom místě a v rámci jednoho řízení. O to složitější ovšem může být z hlediska právního posouzení.

8. Evropské právo

V evropském právu není problematice individualizace pokut vůči majetkovým poměrům pachatele věnována přílišná pozornost – kromě soutěžního práva. Evropský soud pro lidská práva i Soudní dvůr Evropské Unie se přímo k tématu této práce nevyjádřily, byť určité řešení – které by jim bylo sympatické – naznačily.

8.1. Rada Evropy

Pro Evropský soud pro lidská práva je relevantní především čl. 1 Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který se zabývá právem na pokojné užívání svého majetku.

Soud se vyjadřuje, podobně jako Ústavní soud, k extrémním rozhodnutím – lze říct, že zákaz likvidačních pokut existuje i v jeho judikatuře. *„Zásah do práva na pokojné užívání majetku lze tedy obecně ospravedlnit, pokud k němu došlo na základě zákona (princip legality); pokud sledoval legitimní cíl v podobě veřejného/obecného zájmu (princip legitimacy); a konečně pokud bylo při realizaci zásahu dosaženo spravedlivé rovnováhy mezi zájmem na ochraně majetku jednotlivce a širšími společenskými zájmy. Vyjádřeno také jinak, jednotlivci nesmí být s odkazem na veřejný či obecný zájem uloženo nést nadměrné či nepřiměřené břemeno.“*¹⁰³

Spravedlivou rovnováhu, která má největší dopad na řešenou situaci, není lehké definovat – důležité je, že při uvažování o spravedlnosti a přiměřenosti soud bere za jeden z prvků i majetkové poměry pachatele.¹⁰⁴

Soud ale státům nechává vcelku široký prostor pro uvážení: *„Pokud stát zůstal v mezích prostoru pro uvážení (margin of appreciation), není na soudu, aby řekl, zda jsou*

¹⁰³ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 1270.

¹⁰⁴ *„Jedná se o relativně pestrou množinu úvah: kromě jakéhosi minimalistického testu přiměřenosti, který však rozhodně nedosahuje plného (třístupňového) testu proporcionality, se v něm skrývá také posuzování dalších skutkových a právních okolností konkrétního případu. Vždy je však patrné, že se jedná o posouzení skutkových okolností konkrétního případu s ohledem na právní a majetkové poměry konkrétního stěžovatele.“* (KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 1278, zdůrazněno autorem)

určité zákony nejlepším řešením.“¹⁰⁵ Pokud se tedy stát rozhodne, že v některých případech nebude trestání individualizováno, není na soudu, aby toto řešil – a ani svůj názor nesdělil a nemá sdělit. Z rozhodovací praxe je možné se nicméně domnívat, že soud souhlasí s proporcionalitou trestání vůči majetku pachatele.

Článek 14 Úmluvy se zabývá zákazem diskriminace založené na mnoha kritériích, mezi nimi i na majetkových poměrech. Toto je v souladu s obecnou zásadou, že by nemělo existovat jedno právo pro chudé a jedno pro bohaté a základní práva by měla být rovná pro všechny. Ve chvíli, kdy se stát věnuje zacházení s penězi, nelze ustoupit od zjišťování majetkových poměrů osob – příkladem mohou být daně, kdy není považováno za diskriminační uložení odlišné daňové povinnosti osobám s odlišnými příjmy. Stejnou argumentace lze vztáhnout i na otázku peněžitých sankcí – bez jejich braní v potaz by v některých případech nebyly účinné a v jiných příliš příkré. Může ale nastat i taková situace, kdy by diskriminace na základě majetku skutečně nastala i v případě pokut. Například ve chvíli, kdy by chudý nedostal žádnou pokutu, kdežto bohatý vysokou.

Článek 14 by ale šlo využít i druhým směrem – mají-li být všichni stejně potrestáni a trest má být individualizován, tak ve chvíli, kdy chudí dostávají relativně vyšší pokuty vůči svému příjmu, než bohatí, tak jsou diskriminováni. Pro tuto argumentaci se musí považovat za implicitní, že individualizace, resp. materiální rovnost je nutné užít při trestání. Toto však z judikatury Soudu jednoznačně nevyplývá a posouzení, kdy je potřeba individualizovat trest a kdy ne, je spíše na rozhodnutí jednotlivých států. A debata se opět vrací k formální a materiální rovnosti.

8.2. Evropská unie

V rámci Evropské unie se peněžité sankce používá zejména v oblasti soutěžního práva. Evropský soudní dvůr zmínil, že *„komise musí vzít v potaz nejen konkrétní okolnosti případu, ale také kontext, v rámci kterého porušení nastalo, a musí zajistit, že její*

¹⁰⁵ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. března 1999, *Československá myslivecká jednota proti ČR*, č. 33091/96.

jednání má nutný odrazující efekt. Zejména v případech těch porušení práva, které výrazně škodí dosažení cílů společnosti. ¹⁰⁶

Sousloví *nutný odrazující efekt* odkazuje na jeden z cílů sankce – odrazení, prevenci. Je-li toto účel trestu, pro který je sankce upravována, pak nelze dojít k jinému závěru, než že pokuta musí být vyšší než případný zisk z protiprávního jednání. V případě ekonomických vztahů, ve kterých hraje primární roli zisk, musí být pokuta nutně navázaná na možný majetkový prospěch, popř. majetkové poměry pachatele. Implicitně je tím vyjádřeno, že soud nezajímá vyvážení dobra a zla ve světě, ale pouze nutné odrazení potenciálních pachatelů.

Stejně jako bylo v úvodu zmíněno kritérium pro odlišení v použití formální a materiální rovnosti, tak i zde Soud ve stejném bodě zmiňuje, že tyto poměry (a tedy nutný odrazující efekt) mají být vzaty v potaz „*pro účely stanovování výše pokuty.*“ Důležitý je opět účel pokuty. Má-li být pokuta nutně odrazující (což se určí podle kontextu, možných cílů poškození a dalších faktorů), pak musí být přiměřená majetkovým poměrům.

Tato přiměřenost musí nastat zejména v případech, kdy se narušuje dosažení cílů společnosti. V zásadě se říká – existuje důležitější a méně důležité uplatňování práva. To, které je porušením pouhého zákona, ale nenarušuje fungování společnosti, takové nemusí být nutně příliš efektivně stíháno – ne na vše jsou prostředky. To jednání, které hrozí hodnotám a cílům společnosti nebo je ruší, musí být stíháno a musí být trestáno takovým způsobem, aby k němu docházelo co nejméně. V takovém případě peněžité pokuty musí být ve vztahu k majetku pachatele. V opačném případě to však vyžadováno není.

Právě oblast soutěžního práva je dnes výrazněji upravena i legislativně. Příkladem jsou Pokyny pro výpočet pokut v oblasti omezení hospodářské soutěže, ve kterých je obecný odrazující efekt specifikován tak, že „*aby Komise dosáhla těchto cílů, měla by při určování výše pokut vycházet z hodnoty tržeb za zboží nebo služby, jichž se protiprávní*

¹⁰⁶ Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 7. června 1983, *Musique Diffusion française a ostatní proti Komisi*, spojené věci 100/80 až 103/80, Recueil, s. 1825, bod 106.

jednání týká. ¹⁰⁷ Je zřejmé, že pokuta má být přiměřená k majetku pachatele v jeho extenzivním výkladu – tedy jak se tvoří, z hodnot tržeb.

¹⁰⁷ Pokyny pro výpočet pokut uložených podle čl. 23 odst. 2 písm. a) nařízení č. 1/2003 (2006/C 210/02), čl. 5.

9. Praktická část – Analýza ukládání peněžitých trestů

Snaha o uložení obdobného trestu za obdobný trestný čin, tedy nalezení rovnosti v trestání, je stará stejně jako trestní právo. Přibližná rovnost v trestání je jedním ze základních předpokladů funkčnosti trestního práva a podmínkou jeho přijetí společností. Jak již bylo výše zmíněno, je-li při ukládání trestů jedním ze základních principů individualizace trestů,¹⁰⁸ není třeba dále řešit otázku, zda se v trestním právu uplatní rovnost formální nebo materiální. Hlavní charakteristikou materiální rovnosti je totiž posuzování dopadu na reálnou situaci jednotlivce.¹⁰⁹

Snahou zákonodárce musí být snaha o co nejrovnější právo, čehož nelze dosáhnout v případě peněžitého trestu jinak než násobením závažnosti trestného činu veličinou vyjadřující majetkové poměry. Toto pojetí pak logicky vyústilo v případě peněžitých trestů v koncept denních pokut, které berou v úvahu právě zmíněné aspekty. Tento koncept byl do českého právního řádu zaveden novým trestním zákoníkem.¹¹⁰

Otázka, kterou si v praktické části své práci pokládám, zní, nakolik se nový způsob ukládání peněžitého trestu mezi soudci ujal, je praktikován a zda dnes skutečně existuje rovnost před (aplikovaným) zákonem v případě peněžitého trestu.

9.1. Nová koncepce denních pokut

9.1.1. Zákonná úprava

Peněžitý trest je jedním z alternativních trestů, z nichž je považován za jeden z nejdůležitějších.¹¹¹ S novým trestním zákoníkem byla zavedena koncepce peněžitého trestu vyměřovaná skrze denní pokuty, jejichž základní parametry znovu krátce připomenu. Denní pokuty v sobě spojují dva základní principy trestání – závažnost činu a individualizaci trestu k osobě pachatele.

Počet denních sazeb je určen podle povahy a závažnosti trestného činu (zde se projevuje hledisko formální rovnosti) a výše jednotlivé denní sazby podle osobních a majetkových poměrů pachatele (hledisko materiální rovnosti). Peněžitým trestem je násobek těchto

¹⁰⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 428.

¹⁰⁹ BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 17.

¹¹⁰ Byť poprvé byl zaveden již do prvního znění zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

¹¹¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 416.

dvou veličin. Výsledkem by tak mělo být, aby peněžitý trest měl podobný vliv na různě movité pachatele.

Koncept denních pokut se rozšířil ze Skandinávie, kde byl poprvé zaveden ve Finsku v roce 1921 a následně ve Švédsku v roce 1931. Po svém zavedení v Západním Německu v roce 1975 se tento koncept začal masivně uplatňovat, načež se stal nejčastěji ukládaným trestem (80 % ze všech uložených trestů).¹¹²

Zákon stanoví limity pro počet denních sazeb (20-730) i výši denní sazby (100-50000 Kč). Podle trestního zákoníku se má při stanovování výše denní sazby přihlížet zejména k čistému příjmu, který pachatel má, nebo by mohl mít za jeden den. Všechny podklady pro určení výše denní sazby mohou být soudem odhadnuty.¹¹³ Odhadem by tyto částky měly být (podle důvodové zprávy) stanoveny „zejména v případě, kdy pachatel v době ukládání trestu nepracuje, anebo kdy v důsledku jeho postoje k trestnímu řízení není možné jeho skutečný denní příjem náležitě zjistit.“¹¹⁴ Česká úprava neposkytuje vícero dalších informací nad rámec zmíněného.

Tolik tedy úprava, která byla dána českým soudcům k rozhodování. Bylo množství informací, které jim bylo dáno, dostatečné? Měli soudci dobrou příležitost pochopit, přijmout a jednoduše aplikovat peněžitý trest? Podíváme-li se do zahraničí, kde byly zaváděny denní sazby či kde se o jejich uvedení uvažovalo, pak zjistíme, že množství těchto informací bylo nedostatečné. Peněžitý trest je jedním z alternativních trestů, kterým se mají řešit méně závažné trestné činy. V situaci, kdy soudci opakovaně zmiňují, že jsou zavaleni prací, je potřebné, aby při ukládání takového trest nemusel soudce příliš přemýšlet a teoretizovat nad jeho výměrou, ale aby měl situaci ulehčenou ať již zákonem či pomocnými studii.

9.1.2. Nedostatky při zavedení denních pokut

V zahraničí řešené otázky se vztahovaly k třem okruhům, které tvoří základ denních sazeb a peněžitého trestu obecně – jejich počet, výše a vymahatelnost.

¹¹² HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12, str. 77.; VANDUCHOVÁ, M. Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody?. In: VANDUCHOVÁ, M., GRIVNA, T. *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008., str. 422.

¹¹³ § 68 trestního zákoníku.

¹¹⁴ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, dokument t0410a0 [online, cit. 2015-03-25], str. 227, dostupná na <http://www.psp.cz>.

Zastavme se nejdříve u počtu. Soudci dnes není nabídnuta žádná metodika, podle které by mohl určit vhodný počet denních sazeb. Jaký mají mít vztah k trestním zákoníkem stanovené době odnětí svobody u jednotlivých trestných činů? Nejjednodušší řešení by bylo ke každému trestnému činu napsat, v jakém rozsahu je možné uložit peněžitý trest. Tento přístup by v České republice narušil dlouhodobě budovanou systematiku trestních sankcí. Je však lehké zvolit jiné řešení, které nabídne dostačující vhodný výsledek. Podíváme-li se do zahraničí, pak v některých případech toto řeší zákonodárce,¹¹⁵ jindy je počet denních sazeb stanoven neformálně, určitými „guidelines“ prostřednictvím soudů.¹¹⁶ V případě České republiky by sejevilo jako nejjednodušší vydání stanoviska Nejvyššího soudu podle § 14 odst. 3 zákona o soudech a soudcích, které by mělo za úkol sjednotit rozdílné rozhodování soudů.¹¹⁷ Lze si představit také vypracování nezávazné metodické pomůcky Ministerstvem spravedlnosti, která by navrhovala, v jakém vztahu by měl být počet denních sazeb vůči možné výměře trestu odnětí svobody a různým faktorům závažnosti trestné činnosti.

Jednoduše není vyřešen ani systém stanovování délky náhradního trestu odnětí svobody. Logická úvaha by se zakládala na skutečnosti, že současný systém trestání je založen na čase a je-li peněžitý trest založen na jednotce „den“, je logické, že zde bude určitý vztah mezi počtem denních sazeb a počtem dnů náhradního trestu odnětí svobody. V Německu je tento vztah přijat, ve Švédsku se uplatňuje odlišný způsob postupného snižování poměru, dle kterého při počtu pěti denních sazeb je náhradní trest deset dní, při počtu 180 denních sazeb však jen 90 dní.¹¹⁸

Na základě toho, že v České republice je možné uložit náhradní trest odnětí svobody až ve výši čtyř let a maximální počet denních sazeb je 720, bylo by na místě předpokládat, že zákonodárce si cení jedné pokuty na dva dny odnětí svobody ($365 \cdot 4 / 720$). Je tomu tak skutečně? Domnívám se, že nikdo neví. Řešení tohoto problému by nemělo ležet na jednotlivých soudcích, ale měla by jim být poskytnuta pomoc při interpretaci tohoto ustanovení.

¹¹⁵ How To Use Structured Fines (Day Fines) as an Intermediate Sanction. [online]. Bureau of Justice Assistance [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/156242.pdf>, str. 16-17.

¹¹⁶ HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12, str. 78.

¹¹⁷ Více k tomuto tématu BOBEK, M., KÚHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*, 2. vyd. Praha: Auditorium, 2013, str. 466-469.

¹¹⁸ HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12, str. 79.

Z hlediska výše denní sazby nebyla navržena řešení různých životních situací. Co má dělat soudce v situaci, kdy pachatel žije s manželem či druhem? Co když tato osoba má další příjem? Co když mají děti? Jaký životní standard by měl být pachateli zachován? Je nutné vyřešit, zda a popřípadě nakolik mají být tyto okolnosti vzaty v potaz.¹¹⁹ V zahraničí jsou závazně stanoveny či nezávazně naznačena řešení¹²⁰ a soudcům jsou předány k možnému seznámení. V České republice si lze toto představit skrze důvodovou zprávu, metodologickou pomůcku Ministerstva spravedlnosti či skrze stanovisko Nejvyššího soudu. Žádný zmiňovaný způsob však nebyl zvolen.

Ohledně stanovování výše denní sazby by také prospělo, pokud by byli soudci ve zkratce seznámeni s výsledky zahraničních výzkumů týkajících se peněžitých trestů. Můžeme mezi ně řadit zejména skutečnost, že němečtí pachatelé s výjimkou OSVČ a některých podnikatelů udávají pravdivě své příjmy. Podobně i ve Švédsku vycházejí zejména ze sdělení pachatele, které není primárně nepravdivé.¹²¹ Je tedy pravděpodobné, že se soudci nemusí příliš bát, že by pachatelé o svých příjmech ve výrazné míře lhali. Vzhledem k tomu, že tato výtky byla při osobních rozhovorech českými soudci často vznášena a že čeští soudci mají zpravidla dostupný údaj sdělený pachatelem Policii ČR, domnívám se, že tyto výzkumy mohou ovlivnit rozhodování soudců o (ne)uložení peněžitého trestu.

Další výzkum se týkal výrazného nárůstu počtu peněžitých trestů v 70. letech 20. století v Západním Německu, jejichž zastoupení ze všech trestů vzrostlo na 80 %. Toto navýšení nezpůsobilo větší nevymahatelnost peněžitých trestů ani větší administrativní zátěž pro soudy.¹²² Byť samozřejmě nelze všechny výsledky přenášet mezi státy i ve středoevropském prostoru, některé budou nejspíše aplikovatelné napříč. I myšlenka, že při výrazně vyšším procentu uložených peněžitých trestů bude větší část nevymahatelná

¹¹⁹ O odlišné německé a rakouské zkušenosti, kterými se lze inspirovat, více VANDUCHOVÁ, M. Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody?. In: VANDUCHOVÁ, M., GŘIVNA, T.. *Pocťa Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008., str. 427-428.

¹²⁰ HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12, str. 78, 80-81; How To Use Structured Fines (Day Fines) as an Intermediate Sanction. [online]. Bureau of Justice Assistance [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/156242.pdf>, str. 17-18.

¹²¹ HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12, str. 80-82.

¹²² *Ibid*, str. 79.

a následně přeměněná dnes zabraňuje soudcům ve větším užívání peněžitých trestů, jak plyne z rozhovorů se soudci, které jsou popsány níže.

Poslední, zde zmíněný výzkum, se týká efektivity peněžitých trestů. Dle výzkumníků z Max Planck Institutu jsou peněžité tresty „neméně efektivní než krátké tresty odnětí svobody v prevenci recidivy mezi profesionálními zlodějičky a mezi pachateli dopravních přestupků ... a peněžité tresty jsou výrazně více efektivní než uvěznění či probace u krádeží, zpronevěr či podvodů.“¹²³ Dále pro peněžitý trest neplatí, že je „jeho speciálně a generálně preventivní působení horší než působení trestu odnětí svobody.“¹²⁴ Informace o tom, že peněžitý trest je dostatečně efektivní (či efektivnější než jiné tresty) by mohlo soudce vést k jeho většímu ukládání i v případech, kdy by se jim to příliš nezdálo.

Při kritice současného stavu nelze zůstat pouze u uložení trestu, ale je nutné zabývat se i jeho výkonem. Zejména z důvodu, že častou výtkou soudců je, že peněžité tresty se zdoluhavě vymáhají a pokud se odsouzený opozdí, tak by rovnou měl jít do vězení a nemělo by se s ním jednat jako v rukavičkách. Dle jednoho amerického výzkumu se obdobné názory pohybují i mezi většinou amerických soudců. Pokud se však použijí efektivní metody vymáhání peněžitého trestu, mezi které patří včasné upozornění pachatelů, že mají zaplatit další splátku trestu, sledování jejich situace a okamžité reakce na jejich pozdní platby, pak se efektivita výrazně zvyšuje. Je přitom též dokázán obecně známý názor, že pachatelé, hrozí-li jim vězení, nakonec s potřebnou částkou přijdou.¹²⁵

Zdá se tedy vhodné zkoumat, které metody vymáhání peněžitých trestů se v zahraničí osvědčily, a vyčlenit na tuto agendu speciálního soudního úředníka, aby se soudce touto problematikou vůbec nemusel zabírat. Teprve v případě nespolupráce a nevyvození možnými cestami by byla na místě přeměna,¹²⁶ ve které by musel rozhodnout soudce. Je

¹²³ Ibid, str. 53.

¹²⁴ VANDUCHOVÁ, M. Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody?. In: VANDUCHOVÁ, M., GRIVNA, T. *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008., str. 425.

¹²⁵ HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12, str. 70-72.

¹²⁶ Zde neřeším na jaký trest, odkazuji blíže na VANDUCHOVÁ, M. Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody?. In: VANDUCHOVÁ, M., GRIVNA, T. *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008., str. 428-429.

na místě poznamenat, že, jak bude poznamenáno níže, dnes si soudci stěžují, že proces přeměn je příliš složitý, pachatelé se vychází výrazně vstříc a soudce tato agenda výrazně zatěžuje.¹²⁷ Tento důvod uvádí častěji jako jeden z hlavních důvodů pro neuzívání peněžitého trestu. Cílem by tedy mělo být, aby se agendou vymáhání peněžitého trestu soudce vůbec nezabýval a rozhodoval by pouze o případné přeměně. Ideálním řešením výše zmíněných problémů by bylo bývalo (a možná by stále bylo) vytvoření brožury,¹²⁸ která by se krátce vyjádřila k ideovým základům nové úpravy a jejím kladným stránkám. To zejména z důvodu, aby vnitřně přesvědčila soudce o jejich správnosti, o čemž soudci často pochybují. Představeny by mohly být i některé zahraniční výzkumy, které by mohly soudce přesvědčit o „spolehlivosti“¹²⁹ peněžitého trestu, resp. které by vyvrátily jejich námitky. Dále by obsahovala návod při stanovování počtu denních sazeb i jejich výše včetně příkladů pachatelů z různých sociálních i majetkových vrstev.

9.1.3. Následné analýzy

Nejvyšší soud vypracoval dokument, ve kterém zhodnotil ukládání a výkon vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011.¹³⁰ Nebudu jej rozebírat, byť je peněžitý trest jedním z analyzovaných trestů. Tento dokument se totiž k probírané problematice nijak nevyjadřuje. V textu analýzy není vyjádřeno soudy, že stanovování počtu ani výše denních sazeb se neděje podle zákona. Částečně relevantní je jen oddíl 5 E, ve kterém je zmiňováno, že výše peněžitého trestu je většinou stanovena odhadem (oproti návrhu důvodové zprávy), což Nejvyšší soud hodnotí pozitivně. Vypovídací hodnota analýzy je lehce snížena skutečností, že v částech, kdy cituje názory soudců Obvodního soudu pro Prahu 2, se liší názory soudců v analýze Nejvyššího soudu s údaji, které mi soudci sdělili o dva roky později, které se ale vztahovaly i k tomuto období. Jedná se např. o výrok v analýze, že „*příjem lze dovodit z jeho osobních poměrů a z pracovního*

¹²⁷ Srovnání SCHEINOST, M. a kol. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: IKSP, 2014, str. 21 – 23.

¹²⁸ Na způsob navrhované americké brožury, viz *How To Use Structured Fines (Day Fines) as an Intermediate Sanction*. [online]. Bureau of Justice Assistance [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/156242.pdf>, str. 42-43.

¹²⁹ V angličtině výstižněji pojmenované termínem „penologically sound.“

¹³⁰ Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011, sp. zn. Ts 43/2012, získáno na základě žádosti podle zákona o svobodném přístupu k informacím.

postavení.“ Tento údaj podle soudců většinou není dovozen, nejsou k tomu potřebné údaje a tento soud případně podle dovozeného údaje stejně nerozhoduje a soudci tohoto soudu s tím souhlasí, jak je níže uvedeno.

Lehce odlišný pohled názoru soudců předkládá publikace Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Dle ní více dotázaných soudců s konceptem denních pokut nesouhlasilo, než souhlasilo. Primárně jim vadila nedopracovanost systému (nepřehlednost a nepraktičnost) a neuvádění finální částky, která je pro odsouzeného nejdůležitější, jako hlavní údaj. Proti těmto výtkám nelze nic namítnout.¹³¹

9.2. Analýza ukládání peněžitých trestů v praxi

9.2.1. Metodologie

V rámci této analýzy byly zkoumány všechny rozsudky Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále též OS P2) a Okresního soudu v Jeseníku (dále též OS J), ve kterých byl uložen peněžitý trest podle nového trestního zákoníku, tedy ve formě denních pokut. OS P2 byl vybrán z důvodu, že je příslušný k souzení všech trestných činů v dopravě spáchaných na území Prahy 2, což vedlo k hypotéze, že ukládá více peněžitých trestů, než ostatní soudy. Okresní soud v Jeseníku byl vybrán naopak z opačného důvodu – patří mezi nejmenší soudy v republice a sídlí v regionu, který je na opačném konci spektra než Praha, co se týče výše průměrného výdělku. Měl být tedy zkoumán jeden výrazně bohatý a jeden výrazně chudý region. Pro zařazení do seznamu bylo rozhodující vydání rozhodnutí, v rámci kterého byl uložen peněžitý trest ve formě denních pokut, nikoli jak o něm bylo dále rozhodnuto.

Vycházím z předpokladu, že pachatelé všech majetkových poměrů, kteří byli odsouzeni k peněžitému trestu, páchají průměrně stejné trestné činy, tedy že průměrná závažnost i skladba páchaných činů je shodná. Tento předpoklad (či předpokládaná fikce) není úplně přesný, nicméně se domnívám, že případná odchylka by neměla výsledek výrazně ovlivnit.

¹³¹ SCHEINOST, M. a kol. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: IKSP, 2014, str. 22 – 23.

U OS P2 bylo prozkoumáno 288 rozhodnutí vydaných mezi 11. 5. 2009 a 23. 6. 2014, v jejichž případech byl spis pravomocně uzavřen.¹³² U OS J bylo prozkoumáno 19 rozhodnutí vydaných od 1. 1. 2010 (první 15. 1. 2010) do 2. 7. 2014, v jejichž případech byl spis pravomocně uzavřen. Byla tak prozkoumána všechna rozhodnutí u daných soudů, ve kterých byl v daném období vydán peněžitý trest v pravomocně skončené věci. Jistou nevýhodou průzkumu je, že byly zkoumány pouze případy pravomocně skončené, tedy nikoli tzv. „živé spisy“. K vytěžení nebyly také dostupné spisy, které se na soudech nenacházely. Do některých analýz tak nebudou zařazeny výsledky z roku 2014, které jsou neúplné, a zároveň je pravděpodobné, že určitá část z vydaných rozhodnutí v roce 2014 (a velmi malá část z předchozích let) ještě nenabyla právní moci v době provedení analýzy a není možné je proto využít pro účely analýzy.

¹³² Byť se peněžitý trest v podobě denních sazeb začal ukládat od účinnosti nového trestního zákoníku, tedy od 1. 1. 2010, již v květnu 2009 bylo vydáno rozhodnutí s peněžitým trestem v této podobě – to bylo následně zrušeno, je však zahrnuto do analýzy.

9.2.2. Zjišťování majetkových poměrů

Majetkové poměry primárně zjišťovala Policie ČR (dále i PČR), pachateli byl uváděn zejména čistý příjem, soudy pak v omezeném množství ověřovaly či zjišťovaly nové údaje. Vzhledem k tomu, že zákon předvídá použití primárně čistého měsíčního výdělku a v zahraničí je tato praxe běžná, omezím se při hodnocení osobních a majetkových poměrů pouze na ukazatel příjmu. To byl také nejčastěji jediný údaj, který se ve spise nacházel a podle kterého tedy soudce mohl rozhodovat. V tabulce níže je naznačeno, jak a v jaké výši byly zjištěny majetkové poměry pachatelů.

Příjem	Počet	Průměrný čistý měsíční výdělek (Kč)	Průměrný peněžitý trest (Kč)	Peněžitý trest / měsíční výdělek
Obvodní soud pro Prahu 2				
Zjištěn PČR	239	20 534	21 985	1,07
Zjištěn PČR (bez pachatelů s nulovým příjmem)	230	21 337	22 336	1,05
Zjištěn jinak	16	26 219	23 438	0,89
Nezjištěn ¹³³	33	-	20 697	-
Celkem	288	-	21 918	-
Okresní soud v Jeseníku				
Zjištěn PČR	16	15 312	17 000	1,11
Nezjištěn	3	-	31 000 ¹³⁴	-
Celkem	19	-	19 211	-

Z výše zmíněných údajů v tabulce lze vyčíst několik skutečností. Zaprvé – jsou to průměrně ti více majetní, kteří policii neudávají výši svého majetku oproti těm chudším,

¹³³ Do nezjištěných z důvodu nutnosti kalkulace počítám i ty, u kterých bylo uvedeno slovní údaje. U OS P2 se jednalo o osm případů, kdy dvakrát bylo uvedeno nezaměstnaný, pětkrát neuvádí a jednou na základě daňové přiznání. U OS J bylo jednou uvedeno nemajetný.

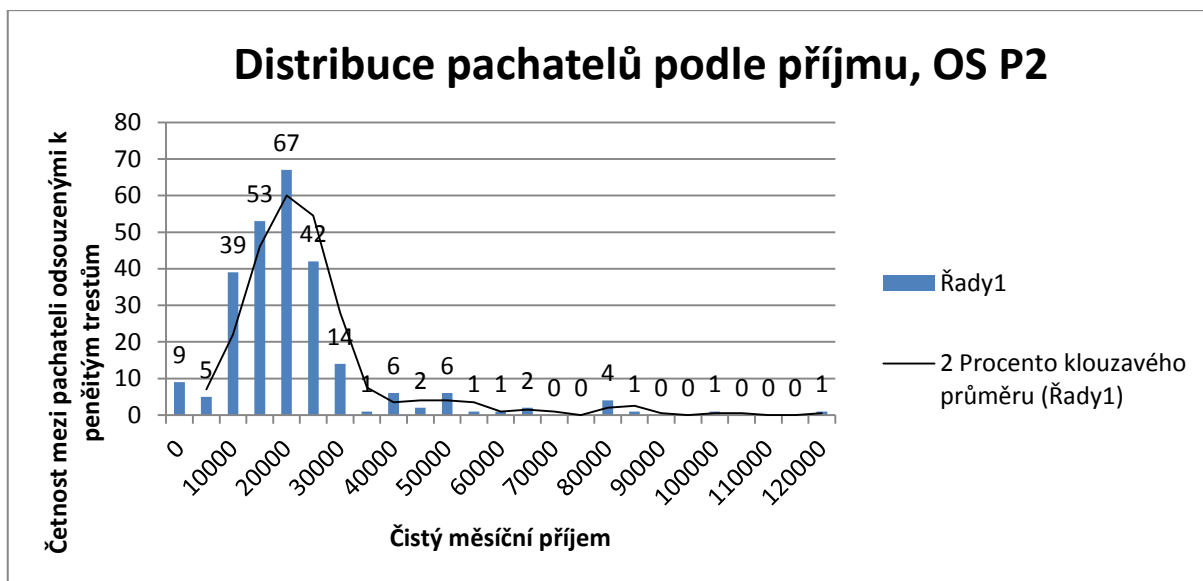
¹³⁴ Toto číslo není příliš reprezentativní, jelikož tři udělené tresty byly velmi různé – 60 000 Kč, 30 000 Kč a 3 000 Kč.

kteří jej udávají. Proč tomu tak je? Bojí se vyššího peněžitého trestu v absolutních číslech? Tu sice dostanou, ale v průměru jen o tisíc až tisíc a půl, relativně je ale jejich peněžítý trest nižší.

Zajímavé však je, že nejnižší peněžítý trest dostanou ti, kteří údaje o sobě nesdělí a soud je dále nezjišťuje i v průběhu hlavního líčení. Naopak tato skupina by měla dostávat spíše větší pokuty, pokud je sami nesdělí a oproti snaze justice se nepodaří zjistit jejich majetkové poměry, aby tohoto nedostatku nemohly využívat.

V Praze je průměrný měsíční výdělek pachatele, u kterého se jeho poměry podařilo zjistit, 20 890 Kč (21 655 Kč bez nulových výdělků), v Jeseníku 15 312 Kč. V Praze je tedy průměrně ukládán 1,36 krát absolutně vyšší peněžítý trest. Bohužel Český statistický úřad zjišťuje mzdu pouze v krajích a lze tak porovnat jen Olomoucký kraj a Prahu. V Praze je 1,35 krát absolutně vyšší mzda než v Olomouckém kraji.¹³⁵ Je tedy vidět, byť některé nedostupné údaje toto mohou lehce zkreslit, že jsou ukládány tresty průměrně relativně přibližně stejné.

Pouze pro zajímavost pak uvádím i graf distribuce příjmů pachatelů na soudu v Praze 2.

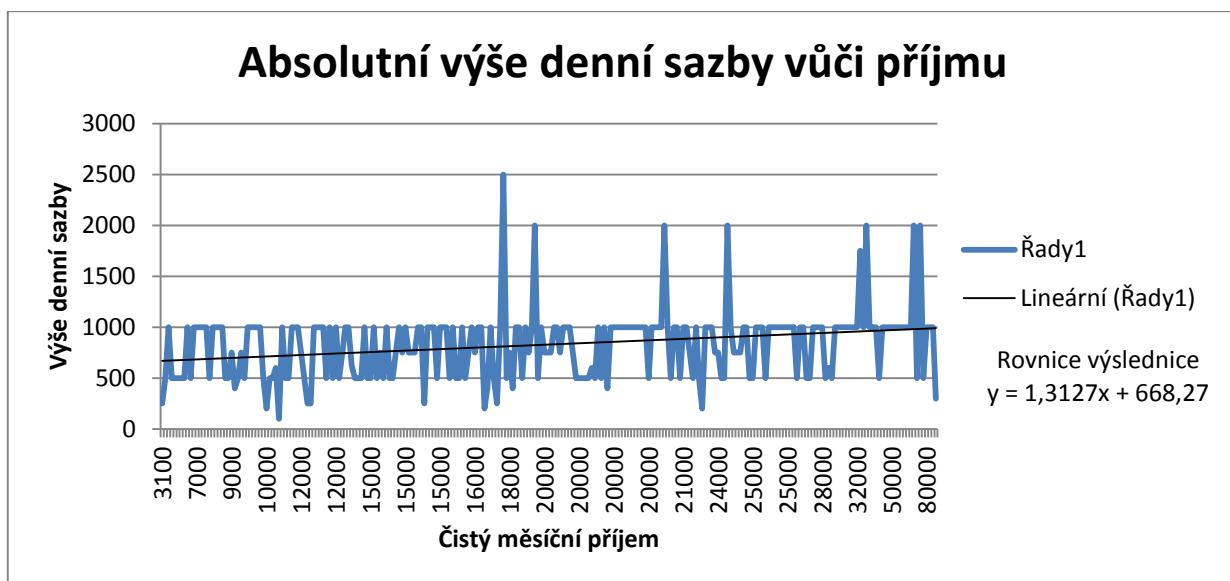

¹³⁵ Pro tyto výpočty jsem vycházel z průměrné hrubé mzdy za roky 2010-2013 z dokumentů Dlouhodobý vývoj Hlavního města Prahy v letech 1993-2013 a Vybrané údaje za Olomoucký kraj - mzdy. [online, cit. 2015-03-25] Dostupné na <http://www.csu.cz>.

9.2.3. Vztah mezi denní sazbou, peněžitým trestem a příjmem

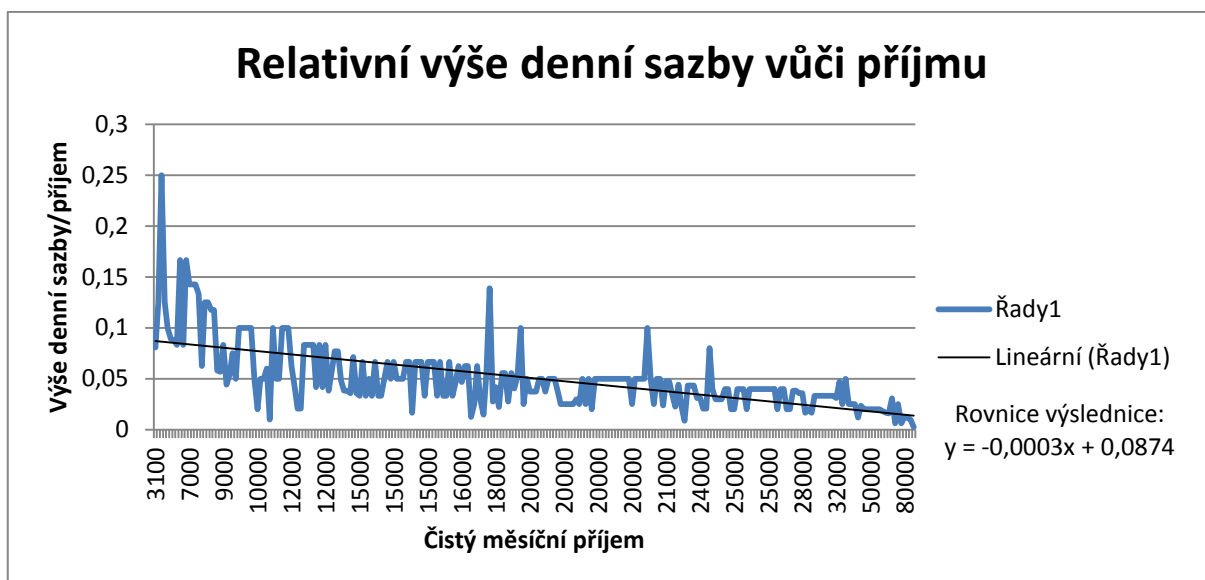
Nyní se zaměřím na zjištění, zda peněžitý trest funguje tak, jak by měl. Tedy, zda výše denní sazby odpovídá osobním a majetkovým poměrům, zde reprezentovaným čistým příjmem. Jednotlivé soudy budu analyzovat odděleně z důvodu odlišnosti regionů.

9.2.3.1. Obvodní soud pro Prahu 2

Jak je vidět z výslednice grafu, tak výše denní sazby pro nejbohatší je pouze 1,483x absolutně vyšší než pro chudé. Výše denní sazby je tedy závislá na příjmu, ale pouze zčásti. Nejnižší příjem byl 3100 Kč, zatímco nejvyšší příjem 120 000 Kč, tedy 38,7x větší. Desetina nejbohatších pachatelů měla 8,8x větší příjem než desetina nejchudších (přičemž nebyli započítáni ti, kteří vydělávali 0 Kč či své poměry nesdělili, bylo zohledněno tedy celkem 246 pachatelů). Je tedy zřejmé, že přiměřenost výše denní sazby vůči příjmu je nedostatečná.

Můžeme se na tuto situaci podívat i opačným pohledem, tedy nikoli z hlediska absolutní, ale relativní rovnosti. Pokud vezmeme výši denní sazby a vydělíme jí příjmem pachatele, pak zjistíme, jakou část z příjmu musí pachatel vynaložit na jednu denní sazbu.

Jak je vidět z grafu, tak nejchudší musí průměrně vynaložit 6,4x relativně více na zaplacení jedné denní pokuty než nejbohatší. Vezmeme-li opět desetinu nejchudších, pak ta musí průměrně zaplatit 5,4x relativně více než desetina nejbohatších. Je zřejmé říct, že stanovování výše denní pokuty se neděje tak, jak by se mělo dít.

Ověřme nyní hypotézu, že pro soudce není rozhodující výše denní pokuty, ale celková výše peněžitého trestu, plně v duchu starého trestního zákona.

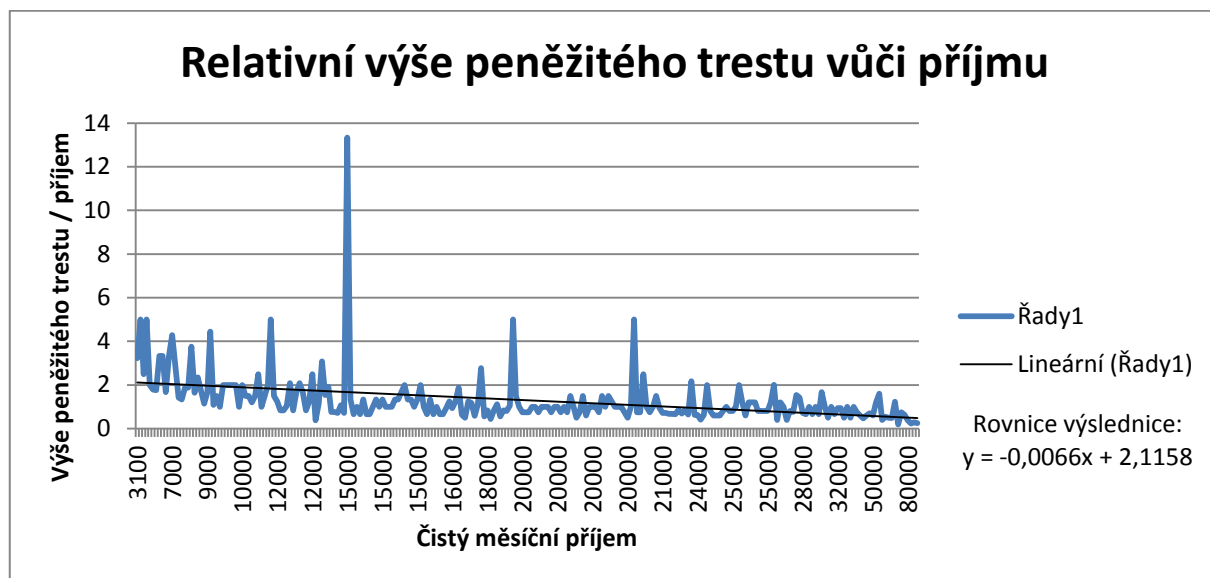
Dostáváme se však k podobným výsledkům. Nejdříve se podívejme na graf zobrazující poměr peněžitého trestu a příjmu.

V tomto případě docházíme k tomu, že výše peněžitého trestu stoupá s příjmem pachatele. Peněžitý trest uložený nejbohatšímu pachateli je 2,04x vyšší než ten uložený

nejchudšímu dle lineární rovnice. Desetina nejbohatších zaplatí (lehce paradoxně) 2,15x vyšší peněžitý trest než desetina nejchudších.

Další graf ukáže, kolik měsíčních platů musí pachatel vynaložit na zaplacení peněžitého trestu.

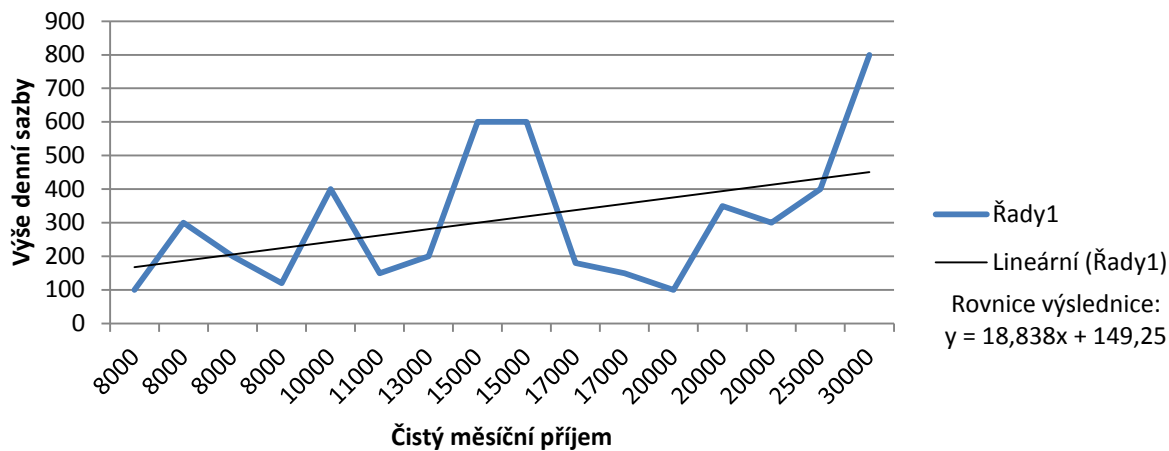
Nejchudší musí vynaložit 4,3x relativně více peněžních prostředků na zaplacení peněžitého trestu, než nejbohatší. Desetina nejchudších pak musí vynaložit na zaplacení peněžitého trestu 3,94x více než desetina nejbohatších.

Hypotéza byla velmi jemně potvrzena, na platnosti argumentu to však nic nezměnilo. Naopak to ukazuje na nepřijetí koncepce denních pokut. Rozdíly mezi chudšími a bohatšími se zmírnily, stále však zůstávají velmi vysoké a nerovnost mezi nejchudšími a nejbohatšími je velmi výrazná.

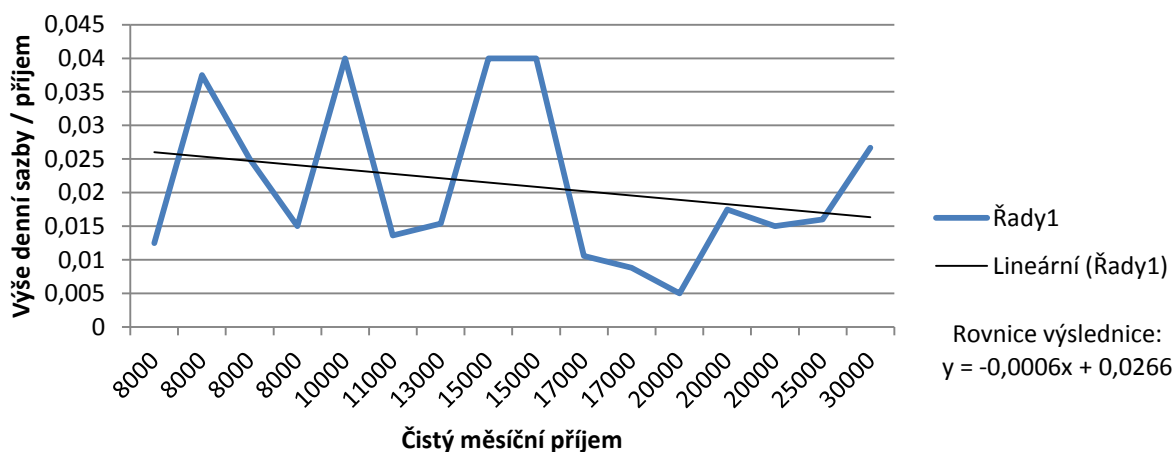
9.2.3.2. Okresní soud v Jeseníku

Podívejme se na ty samé grafy na Jesenicku, zda jsou odlišné od těch v Praze. Bohužel na Jesenicku bylo uloženo jen 16 peněžitých trestů, které lze analyzovat, výpovědní hodnota je proto výrazně nižší.

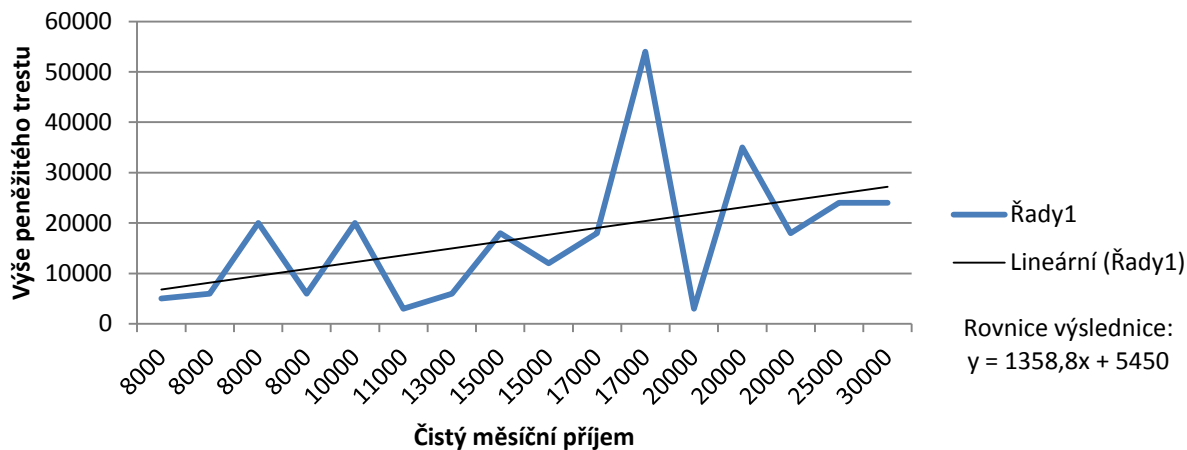
Absolutní výše denní sazby vůči příjmu

Relativní výše denní sazby vůči příjmu

Absolutní výše peněžitého trestu vůči příjmu

Data z jesenického soudu ukazují ve třech případech to samé a v jednom odlišnost. Tedy, že výše denní sazby i peněžitého trestu jsou pro bohatší pachatele absolutně vyšší. Denní sazba je pro bohatší pachatele relativně nižší, ale peněžitá pokuta je v Jeseníku pro všechny relativně stejná. Toto dále potvrzuje skutečnost, že byť myšlenka denních pokut – pro každého relativně stejný peněžitý trest – se někde ujala i bez denních sazeb, koncept denních sazeb však nefunguje ani na Jesenicku.

9.2.4. Množství uložených peněžitých trestů

Podívejme se nyní na to, nakolik jednotlivé soudy ukládaly peněžité tresty v porovnání s průměrem republiky.

Z následující tabulky je vidět, že jeseničtí soudci ukládali vždy relativně méně peněžitých trestů než zbytek republiky a soudci na Praze 2 jich ukládali stejně (či lehce více) v roce 2010, ale v dalších letech jich ukládali výrazně méně než zbytek republiky.

Soudy ¹³⁶	2010					2011					2012					2013				
	A ¹³⁷	B1 ¹³⁸	B2	C1 ¹³⁹	C2	A	B1	B2	C1	C2	A	B1	B2	C1	C2	A	B	B2	C1	C2
OS P2	129	2846	2287	4,5	5,6	48	2761	2288	1,7	2,1	58	2783	2255	2,1	2,6	38	2745	2216	1,4	1,7
OS J	5	365		1,4		8	421		1,9		3	407		0,7		2	428		0,5	
Průměr ČR ¹⁴⁰	3462	70651		4,9		3078	70160		4,4		2847	71471		4		2491	77976		3,2	

Může to mít nějaký důsledek pro další zkoumání? Domnívám se, že může. Minimálně v tom ohledu, že víme, že zkoumané soudy jsou opatrnější při ukládání peněžitých trestů ve formě denních sazeb a ukládají je ve výrazně menším počtu než zbytek republiky. Je potřeba zmínit, že zejména v roce 2010 (a několik i v dalších letech) byly uloženy desítky peněžitých trestů podle starého trestního zákona. Obvodní soud pro Prahu 2 by se tak dostal výrazněji výše, než byl průměr republiky. O to víc lze z tohoto dovodit, že se soudcům na tomto soudě nezdá úprava peněžitého trestu.

Lze tak vyslovit hypotézu, že nejsou příliš pozitivně naladěni vůči peněžitému trestu ve formě denních sazeb či jeho užívání v takovém množství, jako jej využívá zbytek soudů v republice. Důsledkem může být jeho plné nevyužití i nenaplnění. Je tedy možné, že pokud by byly analyzovány jiné soudy, nadprůměrně ukládající peněžitě tresty, přístup k denním sazbám by mohl být odlišný.

¹³⁶ Původním cílem bylo porovnat nejen jednotlivé soudy ale i jednotlivé soudce. Bohužel nápad (a vyřízení věci) podle senátů neodpovídalo na OS P 2 vždy jednomu soudci, takže nebylo možné zjistit, v jakém procentu jednotliví soudci ukládali peněžitě tresty. Údaje byly poskytnuty na základě žádosti podle zákona o svobodném přístupu k informacím.

¹³⁷ Počet peněžitých trestů.

¹³⁸ OS P2: B1: Vyřízené trestní věci za rok.; B2: Nápad; OS J: Nápad; Průměr ČR: Počet osob pravomocně odsouzených. Byť se nejedná o stoprocentně srovnatelné kategorie, domnívám se, že rozdíl mezi nimi není pro zřetelnost jevu velmi důležitý.

¹³⁹ $A/B \cdot 100$ (procento uložených peněžitých trestů oproti osobám pachatelů).

¹⁴⁰ Zdroj: Statistická ročenka kriminality 2013, Ministerstvo spravedlnosti. [online, cit. 2015-03-25] Dostupné na <http://www.cslav.justice.cz>.

9.2.5. Rozhodování jednotlivých soudců

Pojďme se nyní podívat na to, nakolik jednotliví soudci berou v potaz majetkové poměry pachatele.

Soudci	Počet uložených peněžitých trestů, u jejichž pachatelů jsou známy majetkové poměry	Poměr peněžitý trest/příjem ¹⁴¹		Rozdíl násobku mezi peněžitým trestem nejbohatšího a nejchudšího	Průměr poměrů peněžitý trest/příjem
		Nejchudší extrém výslednice	Nejbohatší extrém výslednice		
Obvodní soud pro Prahu 2 ¹⁴²					
Soudce A	66	1,48	0,77	1,93	1,12
Soudce B	6	1,13	0,79	1,44	0,96
Soudce C	13	1,96	0,41	4,76	1,18
Soudce D	13	2,37	0,35	6,73	1,36
Soudce E	67	2,05	0,53	3,88	1,29
Soudce F	13	1,21	0,87	1,39	1,04
Soudce G	62	2,21	0,45	5,02	1,33
Celý soud	246	2,12	0,49	4,3	1,3
Okresní soud v Jeseníku					
Soudce H	12	0,71	1,14	0,62	0,93
Soudce I	4	2,5	0,895	2,79	1,76
Celý soud	16	1,08	1,19	0,91	1,13
Oba soudy					
Celkem	262	2,05	0,51	4	1,29
Soudci	166	1,99	0,6	3,3	1,29
Soudkyně	95	2,13	0,43	4,93	1,28

¹⁴¹ Tedy kolikanásobek čistého příjmu tvořil (průměrně) peněžitý trest. Počítáno podle lineární spojnice trendu a koeficientu rovnice regrese v programu Microsoft Office Excel.

¹⁴² Nejsou zde uvedeni tři soudci, kteří celkem udělili šest peněžitých trestů. Někteří soudci ze soudu v průběhu sledovaného období odešli či na něj nastoupili. Z důvodu zachování anonymity a nepřilíš důležitému vlivu na výzkum nejsou tyto skutečnosti uvedeny.

Z tabulky je vidět, že soudci rozhodují velmi odlišně. U některých je rozdíl v relativní výši peněžitého trestu malý, okolo 1,4 násobku, v jednom případě (soudce H) jsou na tom dokonce chudí relativně lépe než bohatí. Jiní rozhodují velmi nerovně a chudým udělují čtyřikrát až pětkrát relativně vyšší peněžité tresty. Pro pachatele se tak nápad věcí jednotlivým soudcům stává loterií – obdrží-li soudce A případ a obdrží-li ho soudce G, pak jsou pro chudé i bohaté podmínky výrazně odlišné.

Zajímavé je i porovnání mezi muži a ženami. Data naznačují, že byť obě pohlaví udělují peněžité tresty průměrně ve stejné výši (1,29 a 1,28), soudci dbají více na přiměřenost peněžitého trestu k majetkovým poměrům. Zatímco muži udělí chudému 3,3x relativně větší peněžítý trest než bohatému, ženy udělí 4,9x relativně větší peněžítý trest.

Zásadní rozdíl je mezi soudy v peněžitých trestech udělovaných chudším. Jeseničtí soudci zmiňovali, že peněžité tresty příliš neukládají, protože jejich region je chudý, a proto lidé nemají na zaplacení peněžitých trestů. Na Jesenicku se chudému pachateli udělí peněžítý trest průměrně ve výši 1,08 měsíčního příjmu, kdežto v Praze ve výši 2,12 měsíčního příjmu. Z těchto dat lze udělat dva závěry. Buď se v Praze udělují peněžité tresty v takové výši, že tyto peněžité tresty obtěžují pachatele nad míru vyžadovanou zákonem (a situace na Jesenicku je správná). Nebo se na Jesenicku neudělují peněžité tresty v takové výši, aby byly dostatečně odrazující, a situace v Praze je správná. I zde je opět na místě připomenout, že roli mohou hrát i jiné faktory, např. odlišná skladba trestných činů, což však nelze do analýzy zahrnout – jedná se tak primárně o hypotézy.

9.2.6. Další výsledky

9.2.6.1. Obvodní soud pro Prahu 2

216 rozhodnutí bylo skončeno soudem prvního stupně bez uplatnění opravného prostředku, v 15 případech byl podán odpor, přičemž bylo rozhodnuto peněžitým trestem ve stejné výměře. V pěti případech byla po podání odporu změněna výše peněžitého trestu, ve 23 případech došlo k podání odporu a podmíněnému zastavení, v jednom následovalo po podání odporu zproštění. V deseti případech nebyl po podání opravného prostředku udělen peněžítý trest, opačně – tedy byl podán opravný prostředek proti rozhodnutí, který neodsuzoval k peněžitému trestu a peněžítý trest byl uložen – soud rozhodl v patnácti případech. Soud dále rozhodl jinak ve třech případech.

Řízení, která pravomocně skončila trestním příkazem, bylo 186. Průměrná výše peněžitého trestu uložená pravomocným trestním příkazem bylo 19284 Kč. Pokud peněžité trest nebyl uložen trestním příkazem, pak jeho průměrná výše byla 26720 Kč. Za trestné činy v dopravě, kterých bylo 277, byl uložen peněžité trest 21372 Kč, za trestné činy mimo dopravu, bylo uloženo 11 peněžitých trestů v průměrné výši 35681 Kč. Na tento počet je potřebné poukázat. Je otázkou, jak by skončil výzkum jiného pražského soudu, který by nesoudil žádné trestné činy v dopravě. Data by (nejspíše) byla více reprezentativní a bylo by možné kvalifikovaně rozebírat trestání nedopravních trestných činů.

Zde opět ukážu na nesmyslnost výměry pokuty za přestupek řízení pod vlivem,¹⁴³ jehož minimální výše je 25 000 Kč. Průměrná výše peněžitého trestu za trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky (§ 274 trestního zákoníku) byla na OS P2, tedy v nejbohatším regionu České republiky, 20 407 Kč. Pokud by se vzala v úvahu pouze základní skutková podstata (§ 274 odst. 1), která má být o stupeň závažnosti výše než zmíněný přestupek, pak průměrný peněžité trest byl 19 789 Kč, tedy o více než pětinu nižší, než minimální výše pokuty za přestupek. Zásada subsidiarity trestněprávní represe tak příliš neplatí. Reakcí by nemělo být zvýšení peněžitých trestů, ale snížení minimální hranice u daného přestupku.

V tabulkách níže je vidět četnost různých počtů i výší denních sazeb.

Počet denních sazeb	10	14	15	20	24	25	30	35	40	50	60	80	100	150	250	300	400
Počet takto uložených	10	1	15	147	1	10	47	1	27	12	2	2	9	1	1	1	1

Výše denních sazeb	100	120	200	250	300	400	500	600	625	750	1000	1750	2000	2500
Počet takto uložených	3	1	4	6	2	4	78	3	1	31	147	1	6	1

Z výše uvedených údajů v tabulkách je zřejmé, že si soudci výrazně usnadňují práci a ukládají peněžité tresty tak, aby jim vyšla pěkně zaokrouhlená částka. Mezi nejčastěji uložený počet denních sazeb patřilo 20 (celkem 147x), poté 30 (47x) a 40 (27x). Mezi

¹⁴³ § 125c odst. 1 písm. c), odst. 4 písm. a) zákona o provozu na pozemních komunikacích.

nejčastěji uložené výše denních sazeb patřilo 1000 Kč (147x), 500 Kč (78x) a 750 (31x).

Je otázkou, zda počet denních sazeb skutečně reprezentuje závažnost spáchaných trestných činů, ale je velmi málo pravděpodobné, že rozdělení výše denních sazeb reprezentuje rozdělení majetku mezi obyvatelstvo, resp. pachatele. Výše denní sazby tedy není ukládána tak, aby odpovídala majetkovým poměrům pachatele, zejména čistému příjmu, jak to ukládá zákon.

Jaký byl vývoj peněžitého trestu v letech 2010-2014 jak z hlediska absolutní četnosti, tak výše?

Rok	2010	2011	2012	2013	2014 ¹⁴⁴
Počet peněžitých trestů	129	48	58	38	14
Průměrná výše (v Kč)	20000	23250	27336	19394	19571

Vývoj ukládání peněžitých trestů není zřejmý – zřejmý je zejména pokles počtu peněžitých trestů, jejich průměrná výše se ale postupně zvyšovala i snižovala bez zvnějšku rozpoznatelného důvodu. Zajímavé je, že průměrná pokuta v roce 2010 odpovídala přesně násobku nejčastěji ukládaného počtu denních sazeb (20) a výše denní sazby (1000 Kč).

9.2.6.2. Okresní soud v Jeseníku

Jak vypadalo rozhodování na Okresním soudu v Jeseníku ve srovnatelných tabulkách?

Počet denních sazeb	20	30	50	60	100	360
Počet takto uložených	3	6	4	2	3	1

Výše denních sazeb	100	120	150	180	200	300	350	400	600	800	1000	1200
Počet takto uložených	3	1	2	1	2	2	1	2	2	1	1	1

Rok	2010	2011	2012	2013	2014
Počet peněžitých trestů	5	8	3	2	1
Průměrná výše (v Kč)	31 600	10 375	25 667	23 000	30 000

¹⁴⁴ Rozhodnutí do 23. 6., pravomocně skončená k půlce července.

Je vidět, že na Jesenicku byl peněžitý trest ukládán výrazně více diverzifikovaně, vezme-li se v potaz počet celkem uložených peněžitých trestů. Výše denních sazeb byly více odstupňované, stejně jako finální výše peněžitých trestů.

U jesenického soudu nebyly uloženy žádné peněžité tresty mimo příkazní řízení. V hlavním líčení nebylo nikdy prvotně rozhodnuto o peněžitém trestu.

Za trestné činy v dopravě, kterých bylo 5, byl uložen peněžitý trest 28 600 Kč, za trestné činy mimo dopravu bylo uloženo 14 peněžitých trestů v průměrné výši 15 857 Kč. V Jeseníku tak bylo v **absolutních** číslech uloženo víc peněžitých trestů mimo dopravu, než na Praze 2. Protože na soud na Praze 2 spadají všechny trestné činy v dopravě, je důvodné se domnívat, že pražští soudci jsou „myšlenkově zahlceni“ dopravními trestnými činy, se kterými si spojili peněžitý trest, takže nechtějí ukládat peněžité tresty za jiné trestné činy.

9.2.7. Vývoj rozhodování soudců v čase

Tři soudci rozhodovali výrazně více případů než ostatní – přes šedesát, zatímco ostatní nerozhodli více než třináct případů. Podívejme se nyní, nakolik se jejich rozhodování měnilo v průběhu času, zejména výše peněžitého trestu a to absolutní i relativní.

Soudce A

Soudce E

Soudce G

Co je výsledkem? Tito tři soudci mají společné, že absolutní výše peněžitého trestu postupně klesala – u některých rychleji, u některých pomaleji. Relativní výše peněžitého trestu byla odlišná – u jednoho soudce pomalu klesala, u druhého zůstávala stejná, u třetího výrazně stoupala. V určitých aspektech tedy soudci rozhodují spíše konstantně, v jiných někteří nekonstantně.

9.2.8. Názory soudců

Provedl jsem rozhovor se všemi soudci Okresního soudu v Jeseníku a většinou soudců Obvodního soudu pro Prahu 2. Soudci byli při hovorech velmi otevření, což nebývá obvyklé a za což jim upřímně děkuji. Co měli společní takřka všichni soudci, bylo, že se jim nová úprava příliš nelíbila.

9.2.8.1. Obvodní soud pro Prahu 2

Pražští soudci na otázku, zda se něco změnilo z koncepčního hlediska s novým trestním zákoníkem, který zavedl peněžitý trest ve formě denních pokut, odpovídali jednoznačně: „*Jestli si myslí někdo, že se něco udělá jen ustanovením v trestním zákoníku, tak to tak není*“, „*Myšlení nezměníte z rázu na ráz*“ či „*Jsme generace zvyklá uvažovat tak, jak uvažuje*.“ Jasně to vyjádřil další soudce: „*Jde o přiměřenost trestu k jednání, novou filozofii jsme úplně nepřijali, nemáme jí pod kůží*.“ Soudci si tedy jsou vědomi nové úpravy, ale nechtějí jí aplikovat. Vypovídá to nejspíše i o tom, že je nikdo o změně příliš neinformoval, resp. nesnažil se jim ukázat, že nová úprava je spravedlivější a lepší. Lze tak vznést hypotézu, že je potřebné nejen přijmout zákona,

ale i o jeho potřebnosti přesvědčit soudce, aby byl (materiálně, nikoli jen formálně) aplikován.

I samotný koncept se jim plně nezdál. „*Neuvažuji moc o člověku, ale spíš o činu. Toto jednání si zaslouží kolik,*“ si říkají soudci. Mnohé soudce reprezentuje věta, že „*při extrémním nepoměru by to mohlo být nemorální.*“ Jsou tak ovlivněni spáchaným činem a uvědomují si, že v určitých případech by měly vzít v potaz majetkové poměry. Podobají se tak Ústavnímu soudu, který se zaobírá extrémními případy, likvidačními pokutami. Zákon ale stanoví, že majetkové poměry by se měly vzít v potaz vždy, ne jen v případech extrémního nepoměru. Jeden soudce by si říkal, zda se nezbláznil, kdyby se výše peněžitého trestu vyšplhala kvůli majetkovým poměrům pachatele na závratnou částku. Jiný se vyjádřil, že by neudělil peněžitý trest nad 200 000 Kč, protože by to došlo až k Ústavnímu soudu, což by bylo tedy komplikací, čemuž jiný opáčil, že takto systém nemá fungovat.

Skutečnost, že jim peněžité tresty nevycházejí tak, jak by podle zákona měly, soudce nepřekvapila. Naopak mi sdělili, že denní pokuty vnímají pouze formálně a že jsou zbytečně složité: „*musíme to napsat tak, jak to zákon vyžaduje.*“

Opakovaně soudci naráželi i na zjišťování majetkových poměrů. Obecně sdílený názor byl, že lidé o svých poměrech lžou, zejména živnostníci. Zároveň se u nich objevila nechuť se více angažovat. „*Nebudu zjišťovat, kolik vydělává,*“ prohlásil jeden soudce. Dle jiného „*mlží takřka všichni*“, v jiném případě soudce lidem částečně věří, ale 80 % lidí dle něj lže s příjmem. Zde by bylo na místě odkázat na zahraniční výzkumy zmíněné výše.

Objevily se i názory, že „*naši zákonodárci nic neumožňují*“, resp. „*neexistuje složka Policie, která by dokázala zjistit příjem.*“ Soudci by uvítali změnu jiných zákonů, na základě kterých by se daly zjistit potřebné údaje, popřípadě aby byla státem zřízena organizace, která by jim s tímto pomáhala.

Zvláštní názor byl také, že problémy s nerovností lze řešit odporem – stanoví se určitý peněžitý trest a na hlavním líčení se pak případně majetkové poměry zjistí. Toto je však velmi problémové řešení – soudci zároveň tvrdí, že „*naprostá většina má na zaplacení peněžitého trestu.*“ Je však rozdíl mezi tím, na co člověk má a co je spravedlivé. Většina chudých zaplatí peněžitý trest, který je dvojnásobkem jejich měsíčního příjmu, stejně jako bohatí zaplatí peněžitý trest ve výši poloviny měsíčního příjmu. To ale nic

neříká o účinku trestu, popřípadě jeho rovnosti. Řešit tyto situace odporem, ve chvíli, kdy se většina chudých neorientuje v právu a neuplatní se princip zákazu *reformatio in peius*, je nemoudré, resp. k ničemu nepovede. Dalo by se uvažovat o udělení vyššího trestu osobě, která odmítla udat své majetkové poměry, což by se mohlo případně hojit odporem – neměli by tak však být paušálně sankcionováni všichni, aniž by předtím soud byl více aktivní, když to od něj zákon vyžaduje.

Ne vždy je čistý příjem primárním faktorem rozhodování o výši peněžitého trestu. Naopak někdy soudci usuzují výrazně i podle jiných skutečností „*např. má VŠ, jezdí v takovém autě, přijde s Applem v ruce.*“ Jindy ale soudci řekli, že peněžitý trest dávají přibližně ve výši jednoho měsíčního platu.

Zatímco možná výměra peněžitého trestu začíná na minimu 2000 Kč, soudci by pod určitou výši peněžitého trestu nešli. Jeden řekl, že pod 10 000 Kč by šel pouze, pokud by k tomu byly jiné důvody než příjmová situace. Jiný by nešel pod 25 000 Kč v případě řízení pod vlivem návykové látky, protože sankce za přestupek je minimálně taková. Zajímavé však je, že tento soudce udělil peněžitý trest pod 25 000 Kč v pěti případech z třinácti u tohoto trestného činu.

Nová úprava vedla jednoho soudce až k expresivním výrazům, ale z jiných důvodů. Úprava se soudcům zdá nepovedená nikoli kvůli zavedení denních pokut, ale z důvodu (z jejich pohledu nesprávné) úpravy přeměn, která je příliš náročná. Soudci tak vnímají, že peněžitý trest je „*trest pro soudce a ne trest pro obžalovaného.*“

Vhodnou tečku učinil jeden soudce, když na závěr prohlásil, že dnes je to o tom, zda pachateli věříte či nevěříte.

9.2.8.2. Okresní soud v Jeseníku

Soudci jesenického soudu jednoznačně mluví o specifičnosti regionu, tedy, že jde o chudý region a nemá smysl ukládat peněžité tresty – lze tak udělit např. přespolnímu při dopravní nehodě.

Byť soudci souhlasí s myšlenkou denních pokut a s potřebou přiměřenosti k majetkovým poměrům, nevnímají změnu pozitivně: „*Denní sazby, to je jen rétorika. Akorát, že když ty výroky děláte, tak je to delší.*“ či „*Představa denních sazeb je příliš komplikovaná. Kontinentálnímu pojetí práva, rakouské úpravě, jsou bližší měsíční splátky.*“

Jeden z nich tak přímo řekl, že si soudce předem stanoví celkovou výši peněžitého trestu a nestanovuje jí na základě výpočtu v zákoně. „*Pak to nějak nakombinovat, aby to matematicky vyšlo. Jen aby to matematicky vycházelo, aby se [peněžitý trest] vlezl do zákonného rozpětí.*“

V ostatních aspektech se soudci shodují se svými pražskými kolegy. Tedy v překombinovanosti úpravy přeměn, nedůvěře v uvedené údaje („*Do daňových příznání si může napsat leccos.*“) i v určité posloupnosti přestupku a trestného činu (když policisté mohou udělit pokutu 15-20 tisíc, tak soudce by měl udělit tak 30 tisíc).

Oproti pražským soudcům se však cíleně vymezují proti uložení peněžitého trestu, nejsou-li známy majetkové poměry pachatele, v praxi ale uložili ve zkoumaném období 3 z 19 peněžitých trestů bez znalosti majetkových poměrů. Byť bylo také zmíněno, že se mnohá jména opakují a tak soudci již některé poměry znají bez nutnosti přítomnosti údaje ve spisu.

9.2.9. Závažnost peněžitého trestu

Při ukládání peněžitého trestu se mají brát v potaz dva faktory – majetkové poměry pachatele a závažnost trestného činu. Podívejme se také na druhý faktor, závažnost. V trestním právu není jednoduché určit, které trestné činy jsou závažnější (a mají být trestány přísněji) a které méně závažné. Porovnávání ukládání peněžitých trestů napříč trestnými činy je proto ošidné. Je zde ale jedna kategorie, u které by měly být tresty vždy přísnější. Tím je kvalifikovaná skutková podstata trestného činu. Ty jsou obvykle vyjádřeny v dalších odstavcích paragrafu, přičemž základní skutková podstata se nachází obvykle v prvním odstavci.

Níže budu porovnávat pouze peněžité tresty uložené u Obvodního soudu pro Prahu 2 a to z jednoduchého důvodu – peněžitých trestů je na tomto soudu výrazně více a lze z nich proto vypracovat kvalifikovanou analýzu. Zároveň nebyla sloučena data z Obvodního soudu pro Prahu 2 a Okresního soudu Jeseník, aby byly zachovány stejné podmínky pro posuzované případy.

Za sledované období 2010-2014 bylo u OS P2 vydáno 288 rozsudků s peněžitými tresty, z nichž bude analyzováno 250, které jsou porovnatelné. Jedná se o případy, ve kterých byli pachatelé odsouzeni pouze za jeden trestný čin, konkrétně za těžké ublížení na zdraví z nedbalosti § 147 (základní i kvalifikovaná skutková podstata), ublížení na

zdraví z nedbalosti § 148 (vůči kterému by měl být § 147 závažnějším trestným činem) a ohrožení pod vlivem návykové látky § 274 (základní i kvalifikovaná skutková podstata) trestního zákoníku. Máme tedy dvě skupiny na porovnání. V rámci první by měla být závažnost následující: § 148, § 147 odst. 1, § 147 odst. 1,2 (od nejméně závažných) V rámci druhé je to jednodušší - § 274 odst. 1, § 274 odst. 1,2 (od nejméně závažných).¹⁴⁵

Trestný čin	Sazba odnětí svobody v letech	Počet analyzovaných případů	Průměrný počet denních sazeb ¹⁴⁶	Průměrný počet denních sazeb bez extrémních hodnot ¹⁴⁷	Průměrná výše peněžitého trestu v Kč	Průměrný příjem v Kč ¹⁴⁸	Průměrný příjem (se zahrnutými nulovými) v Kč ¹⁴⁹	Průměrná výše peněžitého trestu / Průměrný příjem ¹⁵⁰
147/1	0-2	9	43,3	30	14667	16700	14844	0,878
147/2	0,5-4	16	37,8	23,7	16875	15133	14188	1,115
148	0-1	26	24,8	24,8	20269	19984	19984	1,014
274/1	0-1	166	28	26,4	19789	23985	21863	0,825
274/2	0,6-3	33	27,7	27,7	23515	17227	16670	1,365

Jak z analýzy dat uvedených v tabulce vychází první skupina? Pořadí by mělo být 148, 147/1, 147/2. Braly-li by se v úvahu pouze horní sazby, pak by poměry mezi tresty měly být 1:2:4.

¹⁴⁵ Dále označeny jen jako 147/1, 147/2, 148, 274/1 a 274/2.

¹⁴⁶ Medián zde nebude brán v potaz, protože u všech kategorií vyšel ve výši 20.

¹⁴⁷ Běžný počet denních sankcí byl 20-100, nad 100 se ve zkoumaném vzorku vyskytly pouze tři případy – 150, 250 a 300 denních sankcí. Jelikož tyto vzorky byly vysoce mimo obvyklou normu, tak počítám průměr i bez těchto extrémních hodnot.

¹⁴⁸ U těchto průměrných příjmů byly opominuty osoby, které sdělily, že nemají žádný majetek, popřípadě ze spisu vůbec nevyplýval údaj o jejich majetku.

¹⁴⁹ Zde jsou zahrnuty také osoby, které uvedly, že nemají žádný majetek, popřípadě že jsou nezaměstnaní. Nejsou však zahrnuty osoby, které odmítly uvést své majetkové poměry.

¹⁵⁰ Pokud by byly použity průměrné příjmy i se zahrnutými nulovými příjmy, pak by se pořadí nezměnilo, ale data by byla následující: 0,988; 1,189; 1,014; 0,905; 1,41.

Vezmeme-li průměrný počet denních sazeb, pak je pořadí 148, 147/2, 147/1, s upraveným počtem denních sankcí je pořadí 147/2, 148, 147/1. Počet denních pokut nijak nereprezentuje závažnost, jak by měl a to ani v jednom případě. Nejtěžší trestný čin je druhý nejtěžší ze tří, či dokonce ten nejméně závažně trestaný!

Jak by porovnání dopadlo při vzetí v potaz výsledné částky peněžitého trestu? Oproti zákonně stanovenému pořadí 148, 147/1, 147/2, je skutečné pořadí opět jiné. Nejmenší průměrný peněžitý trest je uložen za 147/1 (14667 Kč), druhý nejvyšší za 147/2 (16875 Kč), nejvyšší pak za § 148 (20269 Kč). Skutečnost, že pachatelé každého zmíněného trestného činu mají odlišné průměrné příjmy, hraje roli, správné pořadí to však nenapraví. Pokud pořadí založíme na skutečnosti, kolik měsíčních výdělků činí peněžitý trest, pak dostáváme pořadí 147/1, 148, 147/2.

Výsledky první skupiny naznačují, že ať se vezmou v potaz jakákoli kritéria, nikdy není soudy reflektovaná závažnost trestných činů, jak je zákonodárce stanovil.

Druhá skupina je jednodušší, jedná se pouze o trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky v základní či kvalifikované podobě (274/1 a 274/2). Braly-li by se v úvahu pouze horní sazby, pak by poměry mezi tresty měly být 1:3. Její analýza je důležitější, protože počet analyzovaných případů je výrazně více, než v první skupině.

Při porovnání počtu denních sazeb docházíme k názoru, že rozdíly jsou minimální – 28 (274/1) a 27,7 (274/2), resp. při ignorování extrémů 26,4 (274/1) a 27,7 (274/2). Počet denních sazeb tedy nic nevyjadřuje o závažnosti jednotlivých trestných činů.

Poprvé však vyvstává pořadí, které zákonodárce navrhl, jako realizované, pokud vezmeme v potaz průměrnou výši peněžitého trestu. V základní podobě byl průměrně uložen trest 19 798 Kč, v kvalifikované 23 515 Kč. Tento poměr je dále prohlouben při stanovení pořadí podle skutečnosti, kolik měsíčních výdělků činí peněžitý trest. V takovém případě se dostáváme na 0,825 (274/1) a 1,365 (274/2), resp. 0,905 a 1,41 při započítání nemajetných.

Druhá skupina tak potvrzuje, že počet denních sazeb není stanovován s přihlédnutím k závažnosti trestného činu, ale zároveň v rámci druhé skupiny (oproti první) je finální výše peněžitě pokuty odvislá od závažnosti stanovené zákonodárcem v přibližném poměru 1:1,5.

Jen pro porovnání uvedu, že v devatenácti případech, ve kterých byly u jesenického soudu uloženy peněžitě tresty, byly osoby odsouzeny za celkem 14 trestných činů. Na

Praze 2 byly uloženy peněžité tresty za celkem 16 trestných činů v 288 případech – na Jesenicku tak panuje relativně výrazně větší diverzita, která ale neumožňuje provést některé analýzy.

9.3. Vývody praktické části

Peněžitý trest ve formě denních sazeb není dnes (minimálně dvěma nezávisle vybranými soudy) ukládán tak, jak to stanoví zákon. Příčin je několik. Zákon není dostatečně přesný a jeho přijetí nedoprovázely „soft law“ opatření, tedy zdůvodnění, proč je nová koncepce lepší, ani metodologické pomůcky pro stanovování jednotlivých výpočtů. Nepřehlednost nové koncepce vyjádřily soudci jak zkoumaných soudů při analýze Nejvyššího soudu, tak do dotazníků Institutu pro kriminologii a sociální prevenci.

Pokud by se peněžitý trest měl stát jedním z hlavních alternativních trestů jako v Německu, pak je na místě provést úpravy v třech oblastech – výši denní sazby, počtu denních sazeb a stanovování náhradního trestu, popř. způsobu jeho přeměn.

Z analýzy je zřejmé, že soudci příliš nevěří self-reportovým údajům. Ukládají tak tresty, které berou v potaz takřka jen závažnost trestu, nikoli však osobní a majetkové poměry pachatele. Bylo by na místě buďto soudce přesvědčit (např. průzkumem) či výrazně zjednodušeným přístupem k majetkovým registrům, zejména k daňovým přiznáním, a vytvořením metodiky pro počítání výše denní sazby.

Počet denních sazeb, jak bylo prokázáno, o závažnosti jednání příliš nevyovídá. Toto je způsobeno i skutečností, že soudcům nebyla nabídnuta metodika, jak tento počet stanovit. Teprve ve chvíli, kdy bude nabídnuta, ať již zákonodárcem, Ministerstvem spravedlnosti, Nejvyšším soudem či jinou instancí, bude moci efektivně fungovat.

Posledním hlavním předmětem změny by měl být proces stanovování náhradního trestu, který by měl být navázán na počet denních sazeb. Zároveň by měly být efektivněji upraveny způsoby vymáhání a to zejména takovým způsobem, aby s nimi soudce přišel co nejméně v kontakt.

Ve zkratce řečeno, dnešní řešení je pro soudce složité a nepřehledné. Proto se uchylují ke starému způsobu ukládání peněžitých trestů a nevyužívají nový. Domnívám se, že neaplikaci konceptu denních sazeb nelze plně klást za vinu jen běžnému konzervatismu soudního stavu, ale že zde jsou i systémové problémy.

Odpověď na počáteční otázku je tak jednoduchá. Dnes soudy na zákon příliš nehledí a existuje nerovnost v trestání mezi bohatými a chudými. Zahraniční příklady nám však ukazují, že to lze i jinak.

10. Závěr

I detailní rozebrání otázky, zda má být peněžité sankce přiměřená k majetku pachatele, nám nedává jednoznačnou odpověď. Z hlediska efektivity je peněžité sankce přiměřená k majetku pachatele výrazně lepší – jak z hlediska odrazení, tak z hlediska rovného dopadu na různě bohaté pachatele.

Oblasti, ve kterých by se měla používat relativně vysoká pokuta, jsou definovány zejména jinými principy, které určují tresty v daných odvětvích. Trestní právo je založeno na principu individualizace a ostatní tresty jsou založené na čase, je tedy logické, aby i peněžité trest byl přiměřený k majetku či výdělku pachatele. Stejně tak i v soutěžní oblasti evropského práva musí mít pokuta dostatečně odrazující účinek – což implikuje relativně a nikoli absolutně stejně vysokou pokutu pro různě bohaté pachatele.

Zejména správní právo je ale složité. Jak z hlediska teorie, tak z hlediska praxe. Různá odvětví správního práva jsou koncipována za různými účely a mají jiné prostředky, jak zjišťovat majetkové poměry. I vzhledem k roztržité úpravě v mnoha zákonech nelze mluvit jednoznačně o správním trestání a jeho vztahu k majetku pachatele. Je nutné jít více do hloubky a zabývat se jednotlivými odvětvími.

V České republice můžeme vidět určitou nechuť k aplikaci přiměřenosti trestu k majetku pachatele. Je znát jak na opatrném přístupu Nejvyššího správního i Nejvyššího soudu, tak na výsledcích analýzy ukládání peněžitých trestů i na názorech soudců, kteří je ukládali. Zmiňuje-li pouze 60 % studentů, že se jim tento princip zdá spravedlivý, můžeme výrazně lépe rozumět konkrétním výsledkům analýzy a jejím číslům. Peněžité trest je ukládán s přihlédnutím k majetku pachatele – bohatší dostanou absolutně vyšší trest.

Skutečnost, která se nejspíš nezdá většině Čechů, je princip přímé přiměřenosti peněžitého trestu k majetku pachatele – tedy koncept denních pokut. Dát desetkrát bohatšímu člověku dvakrát vyšší trest je řešení, které je opatrné a v určitých hlediscích vyhoví všem. Nevadí-li nám porušování zákona, lze se s tímto smířit za jedné podmínky. Tu vyjadřuje britský kriminolog Andrew Ashworth: Jde o „větší rovnost

*dopadu, nikoli perfektní vyrovnanost. Dokud je tento kompromis relativně štedrý vůči těm, kteří jsou nejméně schopní platit, může být přijat.*¹⁵¹

Zákaz likvidačních pokut ani podmínka vydobytnosti peněžitého trestu není výrazem štedrosti vůči chudým – jsou pojistkami proti jinak protiústavnímu trestu. K zajištění spravedlivého systému by tedy bylo na místě zejména vylepšení podmínek pro ty méně movité.

Zda pak v ostatních oblastech bude vůči bohatším přístupováno spíše z hlediska formální či materiální rovnosti záleží primárně na politicích. Ve většině právních odvětví je možné nastavit oba systémy. Jen jeden z nich je více efektivní a druhý méně. Nicméně pro zavedení toho více efektivního je třeba aktivity a upravení systému, zatímco pro udržení (či zavedení) druhého není potřeba nic. Předpokládám tedy, že v těch zřejmějších případech bude trest jasněji přiměřený k majetku pachatele, ve většině bude velmi lehce přiměřený k majetku (zastaví-li policista drahé auto, automaticky dá řidičovi lehce vyšší pokutu) a zbytek bude zachován v absolutní výši.

¹⁵¹ ASHWORT, A. *Sentencing and Criminal Justice*. 5. vyd. New York: Cambridge University Press, 2010, str. 254.

11. Bibliografie

Odborné publikace:

- ASHWORT, A. *Sentencing and Criminal Justice*. 5. vyd. New York: Cambridge University Press, 2010
- BAR NIV, Moshe, SAFRA, Zvi. On the social desirability of wealth-dependent fine policies. *International Review of Law and Economics*. 2002, roč. 22, 53-59
- BAUM, Sandy and KAMAS, Linda. Time money and optimal criminal penalties. *Contemporary Economic Policy*. 1995, roč. 13
- BENTHAM, J. *Théorie des peines et des récompenses*, Paris: Bossange et Masson, 1818
- BENTHAM, J. *Theory of Legislation. Vol. II., Principles of the Penal code*. Boston: Weeks, Jordan and Company, 1840
- BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.) *Rovnost a diskriminace*. Praha: C.H. Beck, 2007
- BOBEK, M., KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*, 2. vyd. Praha: Auditorium, 2013
- BOHADLO, D., POTĚŠIL, L., POTMĚŠIL, J. *Správní trestání z hlediska praxe a judikatury*. Praha: C. H. Beck, 2013
- BROWN, Mark. Transport Law Enforcement: A Framework for the Optimisation of Economic Benefits, 2006 [cit. 14. dubna 2014]. Dostupné na <<http://abstracts.aetransport.org/paper/download/id/2378>>
- ČERNÝ, J., HORZINKOVÁ, E., KUČEROVÁ, H. *Přestupkové řízení*. 12. vyd. Praha: Linde, 2011
- ELIÁŠ, K. Obsah způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu II. *Právní rádce*, 2008, č. 1.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 3. vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004
- GNEEZY, Uri, RUSTICHINI, Aldo. A fine is a price. *Journal of Legal Studies*, January 2000, roč. 29, č. 1
- HART, H. L. A. *Pojem práva*. Praha: 2004
- HILLSMAN, S. Fines and Day Fines. *Crime and Justice*. 1990, č. 12
- HÖLLANDER, P. *Filozofie práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012

- HORIZINKOVÁ, E., KUČEROVÁ, H. *Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011
- CHAPMAN, B., FREIBERG, A., QUIQQIN, J., TAIT., D. Using the tax system to collect fines. *Australian Journal of Public Administration*, září 2004, roč 63, č. 3, str. 20-32.
- CHU, Cyrus, JIANG, Neville. Are fines more efficient than imprisonment? *Journal of Public Economics*, 1993, roč. 51
- JANEČEK, V. Sankční náhrada škody. *Právník*, roč. 2013, č. 10, str. 989-1012
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*, 3. vydání. Praha: Leges, 2013
- KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C. H. Beck, 2012
- KÜHN, Zdeněk. *Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci* In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil. (eds.) *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010
- MATES, P. a kol. *Základy správního práva trestního*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010
- POSNER, Richard. An Economic Theory of the Criminal Law. *Columbia Law Review*. Říjen 1985, roč. 85, č. 6
- SANDEL, Michael J. *What money can't buy, The Moral Limits of Markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012
- SCHEINOST, M. a kol. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: IKSP, 2014
- SOBEK, T., MONTAG, J. Should Paris Hilton Receive a Lighter Prison Sentence Because She's Rich? An Experimental Study. *Kentucky Law Journal*, 2015, roč. 103, č. 1, str. 93-125.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 6. přepracované vydání, Praha: C. H. Beck, 2004
- ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007
- ŠVESTKA J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014

VANDUCHOVÁ, M. Peněžitý trest - praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody?. In: VANDUCHOVÁ, M., GŘIVNA, T. *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2008

Judikatura (řazena chronologicky):

Ústavní soud:

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95 (N 29/3 SbNU 209; 168/1995 Sb.)

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (N 105/27 SbNU 177; 405/2002 Sb.)

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 38/02 (N 36/32 SbNU 345; 299/2004 Sb.)

Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 10. 2004, sp. zn. I. ÚS 322/03

Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1833/07 #3

Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 2485/07 #1

Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 9. 2008, sp. zn. I. ÚS 1111/08 #1

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 40/08 (N 120/53 SbNU 501; 241/2009 Sb.)

Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 1658/10 #2

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 14/09 #1 (N 183/63 SbNU 117; 22/2012 Sb.)

Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09 #1 (N 43/64 SbNU 491)

Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2012, sp. zn. II. ÚS 1084/12 #1

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 9. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 52/13 #1 (219/2014 Sb.)

Nejvyšší správní soud:

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 4. 12. 2003, sp. zn. 6 A 186/2002

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 12. 2006 sp. zn. 2 As 33/2006

Usnesení Nejvyššího správního soudu o postoupení rozšířenému senátu ze dne 9. 10. 2008, č. j. 1 As 9/2008 - 102

Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 4. 2010, č. j. 1 As 9/2008-133

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 11 Kss 8/2010

Nejvyšší soud:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2007, sp. zn. 3 Tdo 685/2007, www.nsoud.cz

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2010, sp. zn. 8 Tdo 1495/2010, www.nsoud.cz

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1411/2010, www.nsoud.cz

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1409/2011, www.nsoud.cz

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1338/2012, www.nsoud.cz

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2014, sp. zn. 5 Tdo 1364/2013, www.nsoud.cz

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2013, sp. zn. 4 Tdo 293/2013, www.nsoud.cz

Nadnárodní soudy:

Rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 7. června 1983, *Musique Diffusion française a ostatní proti Komisi*, spojené věci 100/80 až 103/80, Recueil, s. 1825

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. března 1999, *Československá myslivecká jednota proti ČR*, č. 33091/96

Ostatní zdroje:

Bible, Český ekumenický překlad

Dlouhodobý vývoj Hlavního města Prahy v letech 1993-2013 [online, cit. 2015-03-25]. Dostupné na <http://www.csu.cz>.

Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, dokument t0410a0 [online, cit. 2015-03-25], str. 227, dostupná na <http://www.psp.cz>

How To Use Structured Fines (Day Fines) as an Intermediate Sanction. [online]. Bureau of Justice Assistance [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/156242.pdf>

Pokyny pro výpočet pokut uložených podle čl. 23 odst. 2 písm. a) nařízení č. 1/2003 (2006/C 210/02)

Statistická ročenka kriminality 2013, Ministerstvo spravedlnosti. [online, cit. 2015-03-25] Dostupné na <http://www.cslav.justice.cz>

Vybrané údaje za Olomoucký kraj - mzdy [online, cit. 2015-03-25]. Dostupné na <http://www.csu.cz>

Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011, Nejvyšší soud, sp. zn. Ts 43/2012

Název práce: Přiměřenost trestání s ohledem na majetkové poměry pachatele

Překlad názvu práce: The proportionality of punishment with regard to the wealth of an offender

Shrnutí

Tato práce se věnuje otázce, zda má být peněžité sankce přiměřená k majetku pachatele. Zabývá se jak filozofickými aspekty této otázky, tak různými řešeními, které nabízí zejména směr Právo a ekonomie. Do detailu je rozebrána judikatura Ústavního soudu, oblast správního práva včetně judikatury Nejvyššího správního soudu a oblast trestního práva včetně rozsudků Nejvyššího i Ústavního soudu. Zmíněno je soukromé i nadnárodní právo.

V praktické části se nachází analýza ukládání peněžitých trestů uložených na dvou českých soudech podle nové úpravy denních pokut. Z té je vyvozeno, že koncept denních pokut nebyl v České republice soudci akceptován a byť bohatší dostávají vyšší tresty než chudší, tak relativně k příjmu jsou trestání výrazně jemněji.

Výsledkem práce je zjištění, že nelze dát jednoznačnou odpověď, na otázku, jaká úprava trestání vzhledem k majetku pachatele je spravedlivá. V některých odvětvích to je lehčí a u většiny lze určit efektivnější úpravu. Obecnou a abstraktní odpověď však dát nelze.

Summary

This thesis's main question is whether or not pecuniary punishments should be proportionate to the wealth of an offender. In the beginning the philosophical aspects and opinions of Law and Economics are examined. Jurisprudence of Czech Constitutional Court is discussed as administrative and penal law with their respective jurisdictions, Supreme Court, Supreme Administrative Court and Constitutional Court. Private and supranational law is also considered.

The practical part of the thesis is composed of an analysis of the way how are pecuniary punishments in the form of day fines set at two Czech courts. The outcome is that the concept of day fines is not applied in the Czech Republic and is not accepted by the judges. Even though richer offenders get higher sentences than the poorer ones, in proportion to the punishment the richer receive much lesser sentence.

To sum-up the findings, it is not possible today to give a unequivocal answer to the key question, whether pecuniary punishment should be proportionate to the wealth of an offender. It is possible in several areas of law, as it is possible to often choose, whether or not it is effective. General and abstract question however has to be left unanswered.

Klíčová slova: rovnost, pokuta, peněžitý trest

Key words: equality, pecuniary punishment, day fines